

شَيْخُ زَيْنِ اللَّهِ

حضرت نك ترجمہ حالی

وكم من فتي يمسى ويصبح آمنا وقد نسجت اكفانه وهو لا يدري.

اورنبورغده «ونت» مطبعه سى .

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГЪ.

1917 .

بَشِيخ زَيْنِ اللَّهِ

حضرت نك ترجمہ حالی

وكم من فتى يمسى، و يصبح آمنا وقد نسجت اكفانه وهو لا يدري.

اورنبورغده «وقت» مطبعهسى.

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГЪ.
1917.

سوز باشى

روسىيە مۇسۇلمانلىرىنىڭ الوغ آدملىرىدىن ۋە ئائىلى خادىملىرىدىن بولغان شەيخ زەينۇللاھ خەزىنىلىرى ئاۋغۇست ۱۳۳۵ - ۱۹۱۷ - نىچى يىلىنىڭ ۲ - نىچى فېۋرال (۲۲ - نىچى شەھەر رەبىئەلئاخىرە) دە «تورۇسكى» شەھىرىدە، ئوزبۇرۇندە، اھل اولادى ۋە اقرباسى خەزىنىلىرىدە مەنگۈلك بولغان آخىرەت يۇرتىدە سەفەر ايتىدى، ئوزبۇرۇندە ئىتالىيەلىرىنى، مەخلىپىنى قاينۇ ۋە خەزىنىلىرىگە غۇرق قىلدى. اناللاھ ۋانا ئالىھ ۋاجەون .

شۇشى قەدر ئوزۇن خەزىنىلىرى مەخراب بىرلە مەنبەر، مەسجىد بىرلە مەكتەپ ۋە مەدرەسە ھەمدە كەتاب ئورۇنلىنىدە ئوتكارگان كەشى خەقندە اللە تەئالى خەزىنىلىرىدە ئامىد مەزۇرۇر . طەيب ئىراھ ۋە جەللە جەننە مەقرە ۋە مەئۋاھ .

«آثار» غەدرج ايتار ايتۇن دىيىپ خەزىنىلىرى مۇسى خاجى جەنابلىرىدىن شەيخ زەينۇللاھ خەزىنىلىرى تەرجىمە خەلىقى ئوتتۇب يازدۇرۇب آغان ايدىم . بۇ تەرجىمە خەلىقى البتە «آثار» غەدرج ايتەچكەن . شەيخ زەينۇللاھ خەزىنىلىرى خەقندە باشقەردەن ايتىشكان ۋاۋزۇم بىلگان نەرسەلەردە كۇب . انشاءاللە شۇل نەرسەلەرنىڭ ھەر بىرىنى شۇندە ائخاق قىلسەم كىرەك . لىكن «آثار» نىڭ باصلۇب باصلماۋى مەلۇم تۇگۇل . باصلغان تەقدىردە دە شەيخ زەينۇللاھ خەزىنىلىرى ۋەفات تارىخى بىك سۇك ، نۇبەت تىزگەنە يىتارلك تۇگۇل . شۇنىڭ ايتۇن بۇر ، خاجى مۇسى افندى طرفىدىن تەرتىب ايتۇلگان قسقە رسالەنى خەزىنىلىرىدە ئوزۇ آلدىنە باصدۇرۇنى مۇفاق كوردك . خەزىنىلىرى بۇلسە ھەر كۇن ياكارۇب تۇرغان مەلۇماتنى شۇكارغە قۇشە بارۇرۇمۇر . ۋەشۇنىڭدىن بارىنى بىرلىكە «آثار» غەدرج ايتارۇمۇر ، انشاءاللە .

شەيخ زەينۇللاھ خەزىنىلىرى مەخرابى خەقندە دوست مەلۇمات آلۇيۇلى ، رەسمى كەغەزلىرىنى تىكشۇرۇ بۇلۇر دىيىپ ، بۇر اۋفادە تۇرغان ۋەقتەزدە دۇخاۋىنى سۇبۇرانىيە آرخىۋاسىدىن مۇنىڭ اشىنى ازلەب تابقان ايدىك . لىكن اش ئندە يۇق بىلكە يالغۇز آبالۇچكەسى بىرلە بۇر اھمىيەتسىز يازۇلۇردىن

غنه عبارت . اش نڭ قايده يبار لگانلگيني ويبارلو تاريخيني يازوب آلفان ايدك ، لكن بو يازولر تنتو وقتنده تلف بولديلر . سوزنڭ قسقه سى شول شيخ حضرتلارنڭ اشى بو كونده اورنبورغ دوخاونوى صوبرانيه آرخيواسنده يوق . گمانمه كوره بو اش يا كه داخله وزيرلگى آرخيوا سنده يا اورنبورغ غوبيرناطور آرخيواسنده بولور .

اورنبورغ غوبيرناطور آرخيواسى ، آرخيونى كاميسييه تصريفينه بىر لگان ديب ايشتكانم بار . اورنبورغ شهرنده بعض بر ياش مسلمانلر شوشى آرخيونى كاميسييه ده اعضا بولوب خدمت ايتلر ومجلسلرينه بىك رغبت برله يوريلر . اميد ايتمز : كونلر نڭ برنده شيخ زين الله حضرت اشى شوشى مجلسلرده قارالور ، شول وقتده بو مسلمان اعضالرى آيروم دقت ايتسونلر ، اوشبو اشده گى توركيچه وعربچه بولغان يازولر نڭ هر برندن كليشه آلدروب عينا باصدر و اجتهاديني كورسونلر ايدى .

بورن زمانده غى عالمرم نڭ اخلاقلرينى آكلاو ، فكر ونظرلرينى نڭ مرتبهلرينى اولچاو حقنده بو يازولر ، بردن بر درست ميزان بولور . شيخ زين الله حضرت نڭ ترجمه حالى ، خصوصى ترجمه حال بولودن بىگره ك بزنڭ عدومى تاريخمزدن بر كاغد بولاچقدر . موگا اهميت بىر لونڭ بر سببى شوشى .

مفتيلرمزدن بىرينڭ ، «اورى» نڭ حبيب الله ايشان اوستوندىن سينودده اوبر پرفورورغه قيلغان دانوسلرندن بعض بر كاغدلر اورنبورغ دوخاو نوى صوبرانيه آرخيواسنك بار . مونلرنى اوقوغانك هر بر كشينڭ كوگيننه:

سچايا كاه غدر و خبث

توارثها اناس عن اناس

بىتى كيلسه كيرهك . شيخ زين الله حضرت اوستندين بولغان دانوسلر نڭده دقتى دانوسلرندن آرتق اورنى بولماسه كيرهك .

اورنبورغ صوبرانيه سينڭ آرخيواسنن اگ ياسكى واگ اهميتلى بولغان قسقى تلف ايتو لگان . شوندىن قالغاندىن دانوس قسقى صايلانوب آلنوب كتاب روشنك ترتيب ايتولسه كشاف تفسيرى مقدارنك كتاب بولور . شوشى دانوسلر نڭ هر برى شول وقتلر نڭ «عالم» اسمىنى تاشوب يوروشى

ذاتلر طرفندن بولوب هيچ برى اوغرلاوچى، كشى اولدروچى، خائن و جانيلر حقنده توغل بلكه اوز زمانه زده بولغان، دانوسلر قيبلىندن علم و عبادت برله شغله نوچيلر، بالالر اوقوتوچيلر، جماعت خدمتلىرىنى ايتوچيلر اوستلرندن بولغان نرسه لر در . مونلرنى فكرله گانده آدم بالاسينگ كوگلىنه : « انسانلرنگ كو برهك مصيبتلىرى - دين طرفندن كيله، برى دين ايچون يانوب كويوب يورى ده آخرنده بر علاج تابو اميدى برله حكومت آدملر بنه دانوس قىلوب تگى مسلماننى جفاغه صالا، نكيسى ده دىن يولنده تاو تاش تحمل ايتمازلك فلاكتلر برله مبتلا بولادر» ديگان بر فكر كيله چكى طبيعى .

زين الله حضرت ترجمه سىنى بازار ايچون ميدان بيك ابركن، مو - ضوع بيك كوب، ملاحظه ومجا كمه اورنلرى كوز كورومى قدر كيگ. نكن بى اوزمز موسى افندى رساله سىنى اساس اعتبار ايتهمز . حقيقت حالده زين الله حضرت حقنده يازلغان نرسه لرنگ اگ درسى موسى افندى يازغان نرسه لر بولور، انشاء الله .

رضالدين بن فخرالدين -

اورن بورغ . ۱۰ فيورال، ۱۹۱۷ نچى يله .

شیخ زین اللہ ایشان حضرت تلوی
۱۸۳۳-۱۹۱۷

آدم بنی
دستہ خاتم الفزائل ملارین لمہ حبیب
۱۳۰۰ ۳ ربيع الاول ۱۳۰۰

زین اللہ ایشان حضرت تلرینک قول یازماسی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى.

اما بعد بو رساله تصوير اولندى مشهور آفاق: الشيخ زين الله ايشان حضرتى ترجمه احوالى حقنك. معلوم اولنه: شيخ زين الله بن حبيب الله افندى باشقردروغى قواقان ديديكلىرى طائفه دندر. سنه مسيحيه ايله ۱۸۳۳ نچى يل وجوده كىلامشدر (۱). ولادتى طرويسكى اويازى «تونغاتار» ؤولصتى تحت نظارتنده «شريب» اولى ديديكلىرى قريهده اولمشدر. اتاسى حبيب الله بولوب نسبتلىرى بو رهوشچه در: زين الله بن حبيب الله بن رسول، بن مرسى، بن بايرامقول، بن عاشق، بن سولطاناى، بن مراد توپاى، بن اورازعلى، بن ياكشى، بن ياتابى در. آندن ماوراسى قبول، بن معلوم توگل.

شيخ زين الله حضرتى اون ايكى ياشينه قدر كندى قريه سنك تعليم آلوب. اون ايكى گه ايردكنده «مالاى مويناق» قريه سينه كيلوب الشيخ يعقوب حضرت مدرسه سنده علم تحصيل ايتمشدر. مذكور «مالاى مويناق» بوزيقانف كانتون نك قريه سى بولوب «تونغاتار» دن ۱۴ چاقرم مسافهده در. بو زمان يعقوب حضرت آندن هجرت ايتوب «آخوند» قريه سينه

(۱) اوز قلمم برله يازغان بربازوده شيخ زين الله حضرتنك ولادت تاريخى اوشبو روشده بيان ايتولگان: «شيخ زين الله حضرت ۱۲۴۸ - ۱۸۳۳ نچى يل ۱۶ ذوالقعدة (۲۵ نچى مارت) سهشنبه كون دنياغه كيلگان». موني كيمدن ايشتكانلگمنى خاطرلى اليم. اگرده ميتريقه سمنى قاراب يازماغان بولسام شايد حضرتنك اوز نندن ايشتكان بولورمن. ر. ف.

كىلگانده ۱۸۴۸ نچى يل آنلرغه تبعيت ايتوب طالب علملر هم كىلمشملر
و اولوق قريهده ايكنچى محله سنده درس كه باشلاب تحصيل برله شغلله نمشملر .
شيخ زين الله، اون يدى ياشينه قدر آنلر نك درسيه ملازمت اوزر نك
بولوب اول وقت شرح عقائد افتتاح ايتديكنده حقائق الاشياء بحثينه
ايرديكنده قلبنه بر داعيه توشوب طرويسكى قلعه سینه كيتمش و ۱۸۵۱
نچى سنه سندن اعتبارا مشهور آفاق داملا احمد بن خالد المنگارى
حضرتلرينك مدرسه سنده درس گه ملازمت ايتمشملر . آنلر نك يمن توجه
و اجتهادلرى سببلى يدى سنه ظرفنده بالتمام علوم آليه و منطق، رسائل
حكمت و علم كلام دن شرح عقائد عضديهنى حاشيه لرى برله قرائت ايتوب .
بو مملكت رسمنچه ختم فنون ايله مشملر . اول زمانلرده علم تجويد القرآننى
الشيخ الحاج داملا محمد شاه بن ميراث حضرتندن تكميل ايتوب هر ايكى
استاذندن مآذونا مدرسه دن وطنه عودت ايتدى و ۱۸۵۸ نچى سنهده
ؤبرخنورال مضافاتى تپتارلر نك « آق خواجه » نام قريه اهاليسينك
رجالرينه و پريغاوار بيرلر و ينه كوره شول قريهده بولغان كهنه مدرسه لرنى
تعهير ايتدروب درس باشلادى و ۱۸۵۹ نچى سنهده منشورينى آلوب
قانون غه موافق امامت قىلور غه كرشدى .

اوشبو سنهده مذكور قريهده آذنه چوره ايشاننك يارانلر نكدين على الله
بابا ديگان كيمسه نك گل بعل نامنك قزىنى تزوج ايتدى . بو خاتون نكدين
بالاسى كوب بولدى ايسهده صبى وقتلر نكده وفات ايتديلر . آنچق فاطمه
اسمنده بر قزى معمره بولوب ۱۸۷۵ ده تاش كىچو امامى ملا محمد جان
بن آخوند كنج نك نكاحينه كىچدى . بو فاطمه ، اوشبو كونك هم سلامت
وبالالرى ده بار .

۱۸۶۲ نچى مسيحيهده شول قريه نك تجار نكدين احمد بن ذوالقرنين نامنك
برزنكين كيمسه نك مفتوحه نامنك قزىنى نكاحلهندى . شيخ زين الله حضرتينك
آنلن هم نسل و ذريتى ظهور غه كىلدى ايسهده چوقلرى ياشاماديلر ، مگر ده

نڧيسه ، صالحه اسمنده ايكي قزى معمره بولوب نلرنى طالب علملر تىروج ايتدىلر .

شيخ زين الله حضرتلرى ابتداء دراست ائثالرنده طريقت گه طالب وراغب بولوب ۱۸۵۹ نچى سنه ايچنده « چاردافلى » قريده شيخ عبدالحكيم حضرتينك سلك ارادتينه دخول ايتوب طريقت نقشبنديه نوركمانيه گه انتساب قىلدى وچوق مجاهدلر كورساتوب تمام اون سنه ظرفنده طى مقامات ايلهدى .

۱۸۶۵ نچى سنه مسيحيه حدودنه « عبدالكريم » قريه سنده امام ملا الطاف بن ملا اسحاق وفات ايتمكله آنك متروكه سىنى قسمت ايچون شيخ زين الله حضرتى تعيين اولندى وتقسيم امرلرى تمام بولغانن صوك شيخ حضرتى متوفانك منكوحه سى خديجه خانمنى نكاح ايتدى . اوشبو نكاح، ايكي اراده چوق حسد و كينه حدوئينه باعث بولدى . فى الحقيقه نفرت و عدوانلرنك تخمى ومنبعى اوشبو نكاح ايدى . چونكه متوفانك طوغمه برادرى ملا افتح بن اسحاق استرلى تاماق شهرندن اوزينك وطنى « مولدافاى » قريه سينه كىلگاج اوشبو خاتون سببندن شيخ حضرتلرينه رنجيده اولوب على الدوام ناراضىلق اوزرنك حركت ايتدى و فرصتى مراقب بولدى .

شيخ زين الله حضرتينك قائم پدىرى احمد بن ذوالقرنين ۱۸۶۶ نچى سنه لرده وفات ايتدى وآنك ياش خاتونى موصوفه خانم بنت ثابتنى شيخ حضرتلرى نكاح قىلوب آلدى . بو حادشه سببلى بين الناس گفتم و گو پيدا بولوب « كنديسينك اناسينى نكاح ايتدى » ديب ملالردن وعوامدن خيلى كيمسلر زبان درازلق ايتدىلر . مع هذا شيخ زين الله حضرتلرى بى غم و بى پروا كندى كارنده ثبات اوزره ايدى .

مسكنى ، عادتى بر قريده بولوب كنديسى ذى عيال بولغانلقدن امر معيشت اقتضاسنجه تجارت كه هوس ايتدى و چاى سوداسينه كرشوب

بر ايكي سنه دوام ايتدى ايسه ده بورچلاندى و شول سببلى بو كسبىدن
طوقتالدى و بورچلارندن هم تمام خلاص بولدى.

شيخ زين الله حضرتلرينه حرمين گه زيارت قىلو فكري توشوب كوفى
تونى شوق و ذوق برله آه و انين قىلوب وقت كيچره طورغان بولدى.
شول وقتده قازاق خلقى جباس روغى نىڭ يىرشباي اسملى بر باي وفات
ايتوب آنىڭ ايچون حج قىلونى شيخ حضرتلارندن اوتىدىلر. بدل حج
ايچون قولينه مك صوم آقچه كرو برله الله غه شكر ايتوب شيخ حضرتلرى
۱۲۸۵ - ۱۸۶۹ ده «قاندە سن دار اسلام! ..» ديو تمام توجه صادق برله
متوجه بولدىلر. اوشبو يل ۱۸ نچى آوغوستده «استانبول» غه داخل
بولوب ايرتەسى كون بلا توقوف قطب الوقت الشيخ احمد ضياءالدين
بن مصطفى كەمشخانەوى حضرتينه دست ارادت كيتوردىلر. شيخ عبدالحكيم
حضرتلرى هر چند كمالات صاحى كيمسنة ايسه ده كندى شيخلرى تعليمندن
تعدى ايتمازلر ايدى. آنلرنىڭ عندندە آنچق نفى و اثبات درسى برله
مقاملر تمام بولور ايمش. حالبوكه مشايخ نقشبنديه نىڭ آنىڭ وراسندە دى
درسلى كثرت اوزرنىڭ در. شيخ كەمشخانەوى حضرتى، زين الله حضرتلرينه
هراقبات درسى برله امر ايتدىلر و اوزىنىڭ زير زمين دە يابدوغان چله
خانە سندنە تمام فرق كون او طوروب نهايت درجەده مجاهدە دە بولو برله
اشارت قىلدىلر. شيخ زين الله حضرتلرى اوشبو امرگە كوره چله خانەگە
كردى و هر كون روزە بولوب هر كون بوز مك كره ذكر ايتەدر،
افطار وقتنىڭ شيخ كەمشخانەوى اوزى هم كىلوب بىك كوب نرسەلر حقنە
تنبىهلر و اشارتلر قىلە در ايدى. (بو يردە ۱۳ يول قدر قالدى).

شيخ زين الله حضرتلرى چلەنى تمام ايتوب خلوتدن چىقتى و حجاز
طرفينه عزيمت ايتدى. بو سفرده رفيقى كندىنىڭ طوغمە برادرى مرحوم
ملا فتح الله بن حبيب الله نىڭ اوغلى الحاج موسى افندى ايدى.
مونلر اسكندريه، طنطا، مصر، سويس شەرلارندن اوتوب «ينبوع»

آرقلى مدينه الرسول عليه السلام غه رمضان شريفنك ۳ نچى كونى داخل بولدىلر . و رمضان شريفنى «مدينه» ده كىچردىلر ، حرم نبويه بولغان علما و مشايخ عظاملرنك صحبتلىرى برله مشرف بولدىلر . بو جمله ده ميان عبدالرشيد ، ميان محمد مظهر ، ميان شيخ عبدالغنى ، محدث شيخ عبدالحميد ، شيخ اعزب و شيخ يوسف عزى ، شيخ دراج المالكى ، شيخ خليل تونتارى و باشقىلر .

حرم نبوى ده ساكن اولدىغى اثناده چركس الشيخ محمد سعيد افندى دن بر مقدار قرائت ايتوب عربى مقام اوزره مشق قىلدىلر .

ذوالقعدة ۲۰ سنده «مدينه» دن آيرلوب فافله برله مكه گه سفر و ذوالحجه ۲ نچى كون مكه گه داخل بولدىلر . مناسك حجنى تمام ايتوب «جده» دن پاپور برله استانبول غه كىلدىلر . استانبولده صفراخىرنك ۳ نچى كوننده شيخ زين الله حضرتلى ، حضرت قطب مولانا كمشخانەوى قدس سره طرفندن خلافت برله مشرف بولدى . كمشخانەوى حضرتلى طريقه نقشبنديه و خالديه طريقه مريد و مسترشىلرنى تاديب و تريبه قىلورغە اذن و فرمان بىردى . آندن غيرى حزب اعظم ، دلائل ات . حزب البحر صلاة مشيشيه ، قصيده برده كىك نىچه و نىچه اوراد و احزاب قرائتى ايچون همده علوم شرعيه دن علم القرآن و علم الحديث و باشقه لرنك هر بىرندن درس او قوتور ايچون اجازت نامهلر بىردى .

اوشبو درجات ربيعهلر برله مشرف اولدقده حضرت شيخنك اذنى برله زين الله حضرتلى اوزينك وطنينه عودت ايتدى و ۱۸۷۰ نچى يل ايون باشنده اولاد و احبابينه يولقوب قىلبرينه اطمئنان حاصل بولدى . شيخ زين الله حضرت ، اوشبو سنه كوز سينتابر باشلرنده طريقته تعليم قىلورغە كرشوب اهالى قريه و سائر طرفلردن طالب مسترشىلر جيولدىلر و جزئى مدت ايچنده طريقته رغبته ايتوچىلر كوبه يدى . اطراف غه خىلر ايرشكاج هوسكارلر كىللوب دست ارادت كىتوردىلر .

چونکہ شیخ زین اللہ حضرت فی حد ذاته عالم و عامل بر آدم بولوب هر کس مونگ صحبتندن آز زمانده بهرمند بولورلر ایدی. حتی کیتدکچه شیخ چارداقلى حضرتلرینک بعض یارانلری بو طرفه میل ایتوب شیخ عبدالعکیم شوشی سببدن متألم بولوغه باشلادی. یارانلرندن ملا محمد رحیم، ملا شرف الدین، ملا محمد جان کبک معروف عالملر اوزندن اخن آلمی طوروب شیخ زین اللہغه تابشلولرینی ایشکانندن صوگ غایتک خاطرمانده بولدی حتی بعض برکشیلر آرقلى اوزینک مریدلرینه قول صوزماو حقنده شیخ زین اللہغه سلام کوندردی.

بو حادثه، عبدالعکیم چارداقلى برله شیخ زین اللہ آراسنده عدوات و کینهگه برنچی سبب بولوب آخرنده غماز و ناملر فرصتی غنیمت بلوب، شیخ عبدالعکیم حضرتینی تورلی افترا لر و یالان حادثه لرگه ایناندردیلر. بو افترا لردن بری: «طلبکیز شیخ زین اللہ سفر حجازدن کیلوب سفهاء و مجنونلردن چوق کیمسه لر جمع ایتدی، اوزینی شیخ مقامک طوتوب یانینه کیلگانلرنی لابلالی مریدلک گه قبول ایتدر، صبى بولسون بالغ بولسون، عاقل بولسون، مجنون بولسون، مجرد اشتهار و تصدیر ایچون تکثیر اتباع قصدی برله اطراف شتی دن کون تون مرید اصطیاد ایتدر. حتی بعض کیمسه لرنک گوزل خاتونلرن تنهار مرید ایتوب و بعض کیمسه لرنک بالغه فز لرن تعلیم طریقت بهانهسی برله باقوب کندیسینه لائق بولسه نکاحلاند، هر ایکی هفته ده ایکی کره جمعیت مجلسی توزوب حلقه لرنده صیحه، زعقه، رقص و دوران برله ذکر ایتدره و بعض مریدلرنی اوزینه سجده قیلدره در، بعض مریدلر بیهوش بولوب بر زمان یاتالرده صوگندن فالقوب نماز قیلر، طهارت لری بوزولمی و نماز ایچنده تورلی آواز و تورلی سوزلر برله قچقره لر و مع هذا نمازلری فاسد بولمی، زین اللہ اوزی شونک برله فتوی پیره در» روشنده سوزلردن عبارت ایدی.

شیخ عبدالعکیم حسب البشریة شوشندی خبر لر گه اشانوب غایت ده
رنجیده خاطر بولمشلر حتی فرصت کیلسه برر تورلی ضرر کیترو
قصیدنه توشه شلر ایدی.

شیخ زین الله حضرتلری ۱۸۷۱ ده « قارا خوجه » قریه سنده الشیخ
فتح الله بن مساعدنک فاطمه اسمنه عالمه بر قزینی نکاح ایتکان ایدی .
یل اوزمادی ۱۸۷۱ نچی یل جای فصلنک « بای سقال » قریه سنده عطا الله
نام کیهسه ننگ محبوب جمال نامنده قزینی نکاح ایتدی . بو وقتده خدیجه
برله گل بعده اسملی خاتونلرینی تفریق قیلغان ایدی . دورت خاتونینی
اوز یورتینه کیتروب هر قایوسینی متعدد خانهلرده تربیه ایتهدر و تمام
آبروی برله اوقات کیچره در ایدی . مدرسه ده طالب علملر کوبه ایدی .
مریدلر هر کون نمازده اشراقده ، ختم خواجه گان درسند بولالر ایدی .
(بونده بر یول قالدی) . بو اثناده اطراف شتی دن خلایق کیلوب مرید
بولالر . مریدلر کوندن کوندن آرتالر ایدی ، بو اشلرنی کودوچی
حسد و کینه صاحبلری فرصت کوزه تور گه باشلادیلر .

چمله دن مقدم ملا افتخ بن اسحاق ، مقدمه مذکور بولغان ناراضیلق
سببندن فرصتنی غنیمت بلوب دارالقضاء شریعت محمدیه گه اوشبو مضمونک
راپورت یازدی : « آرامزده بر مبتدع ظهور ایتدی ، مسلمانلرنی ضلالت
که دعوت ایتهدر ، استانبولده مونک شیخی « ساحر » دیب مشهور ایکان
حتی استانبول عالملری بونلرغه « طریقت خالدیه ساحریه » دیلر ایهش .
بونده نیچه تورلی بدعت عمللر فاش ایتدی . مسجدلرده تاش برله
اوقوب کنندی افسونینه قوت بیرمکده در . » مذکور آدم بوروشلگی
راپورتنی کره و کرهلر یازمش .

موندن صوگ بعض فتنه کارلرنک تحریکی برله میاس زاودننه
طوروچی ژاندارمسکی پالفاونیک و الخاوسکی دیگان تور گه ترحمان
واسطه سی برله اوشبو مضمونده معلوم ایتمشلر : « ویرخنورال اویازنده

فلان ملا، بیلنتسز حج گه باردی، آنده نیچه تورلی هنرلر اوکره نوب (بو اورنده اوج دورت یول قدر یازو توشردلی) قایتدی.

ژاندارمسکی چیناونیق بو خبرلرنی ایشتکاج بو خصوصاً پیری پیسکه یاصاتهش. البته تیوشلی اورنغه بلدرمشدر. اما هر اورنده مفتنلر شوندی خبرلرنی همیشه کوبه یتوب طورمشدر. آخرنده استرلیتاماق شهرنده شیخ کمال الدین ناغایوف جنابلری هم متأذی بولورغه باشلادی.

عبدالحکیم حضرت تأثیری برله استرلیتاماق شهرنده شیخ کمال الدین ناغایوف و اورنبورغ شهرنده آخوند حسام الدین برلکته اتفاق توزوب شیخ زین الله حضرت اوستینه قانونی بر عیب اثبات ایتو و هلاکت که صالو قصدینه توشدیله. چونکه مونلر ننگ هر ایکسی عبدالحکیم حضرتننگ خلیفه لرندنر. حتی شیخ عبدالحکیم، استرلیباشغه باروب طورغان وقتنده «زین الله مینم شاگردم هم یاخشی عالم کشی ایدی. ایندی بزین اعراض ایتدی. بو کونده جمع عمللری شریعت که خلاف بولوب نیچه تورلی بدعت اشئر پیدا ایتدی، مونی منع ایتو اولی الامر ارگه واجب بولدی» دیب سلیم گری مفتی نی ایناندرمش و کیره کلی تدبیر لر و ملاحظه لر کورسه تمشدر. اوشبوگا بناء مفتی سلیم گری دوخاو نوی صوبر انیه حضورنده علمادن بر هیئت توزوب شیخ زین الله نی چاقور غه و هر بر اشی حقنده جواب آلورغه، تفتیش قیلورغه قرار بیرمش همده شیخ کمال الدین، شیخ حسام الدین، چیده شه قریه سنده شاهین گری اسملی مدرس جبهلسی اوج آدمدن عبارت بر کامیسیه توزوب شیخ زین الله اشینی شول کامیسیه گه تابشرمش (۱).

اول آزاده غماز و مفتنلر ننگ باشقه یوللر برله بولغان خبرلری

(۱) اوفاده خبرالله آخوند عثمانق «زین الله حضرت اشینم سلیم گرای مفتی توکیلوف بزنگ عنایت الله آخوند دن تیکشردی، حضرتنی اوفاکه چاقرتوب جواب آلمان وقتنده یازوب اوطوروچی کشی، بزنگ آغامز بولدی» دیب هر وقتنده سوبایر ایدی.

اورنبورغ غوبيرناطورى حضورينه جيولمقده ايكان .
دوخاونوى صوبراينه طرفندن چاقروب خُبر كيلگانلكدن ۱۸۷۲ده
شيخ زين الله حضرتلى «اوپا» گه باررغه حاضرلنگان وقتنك اورسكى
اويازده عطاء الله حاجى هم شيخ حضرتلى حضورينه كيلدى . شيخ
عطاء الله هم خالدیه طریقچه مرید تربیه ایتکانك سببلى دشمنارى آنك
اوستندن صوبراينهغه دانوص ایتکانلر، اول هم شيخ زين الله روشنك
ديبله نوب جواب و تفتيش ايچون صوبراينهغه چاقرلغان ايكان .
شيخ زين الله حضرت برله عطاء الله حاجى برگه له ب «اوپا» گه
سفر ايتديلر . كاميسيہ اعضالى هم او فاده صوبراينه حضورينه جيو-
لوب سؤالر، جوابلر آلتوب آخرنك مقتى، شيخ زين الله برله عطاء الله
حاجيندن پود پيسلر آلوب اويلرينه قايتورغه رخصت بېرمش .
مونلر قايتوب بارغان وقتارنده «اوپا» غوبيرناطورى طرفندن
كيلگان تيليگرام غه كوره زلاتاوست ايسپراؤ نيگى دولتشين مونلرنى
طوتدردى و زلاتاوست شهرنك زندانغه حبس ايتدردى . مونلر زلاتاوست
زنداننك سيگز آي قدر ياتديلر . شوندىن سوڭ مينيسترنك ؤولوغدا
غوبيرناسينه بېدرو حقنده بولغان حكى اعلام قيلندى .
۱۸۷۳ نچى يل غينوار باشنده شيخ زين الله حضرت برله عطاء الله
حاجى زلاتاوست شهرندن ياتاب برله نفى قيلنديلر و ؤولوغدا شهرينه
بېدرلديلر . اوفا، قازان، نيژغورود، مسكاو شهرلرندن اونوب «ؤولوغدا»
شهرينه بارديلر . ؤولوغدا غوبيرناطورى مونلرنى «نيقولسكى» اسملى
بر اوياز شهرينه قويدى . اوشبو شهر ده پاليتسه نظارتنك تمام اوچ سنه طورديلر .
بو وقتده شيخ زين الله حضرت اورننده موسى حاجى قالغان
ايدى . لکن بو آدم ياش ونا پخته بولغانلقدن آنچق مدرسه شاگرد
لرينه تعليم بېره در اما مریدلر، مخلصلر تمام مغموم و پريشان بر
حاله يوريلر ايدى . خصوصا شيخنك اوشبو فاجعه سى مونلرغه زور

قورقورلر صالحی، هر برینی بر طرفین بر خفیه کوزه توب طوروی
بیگ آورتا ئیر بیدی. مریدلر جیولو، حلقه لر توزولود ستورلری تمام نابود
وناپدید بولوب اخوان و یاران اندوه و حزن برله عمر کیچره لر ایدی.
شیخ حضرتلرینک ضعیفه، قارت آناسی همده بالالری «آق خوجه» ده
قالوب، خاتونلری جمله سی اوز یازینه کیتیلر و سلامت باروب یتوب
برلکده عمر سور دیلر.

شیخ حضرتلری «قاستروما» شهرینه کوچره ایچون رخصت صوراب
داخلیه وزیرینه عرض حال بیرگان ایدی. اوشبو عرض حال مینیستر حضورنک
مقبول بولدی. شوکا کوره شیخ زین الله حضرتلری ۱۸۷۶ نچی یله
«نیقولسکی» دن «قاستروما» غه کوچدی و «قاستروما» ننگ «تاتارسکی
اصلاباده» دیگان اورننده مسله انلر آراسنده بیش یل عمر سوردی.

بو وقتده مفتی توکیلوف شیخ زین الله حضرت حقنده گو بیروناتور
قرژانووشسکی طرفندن مرحمت بولاچاغنی آکلاب بو طوغروده
شیخ حضرتلرینه بلدی. شیخ حضرتلری ده اوز وطنینه فایتورغه رخصت
صوراب داخلیه مینیسترینه عرض حال بیدی. اوشبو عرض حال قبول بولوب
اوز وطنینه فایتو طوغروسنگ شیخ حضرتلرینه رخصت بولدی. اوشبوکا
کوره «قاستروما» دن قوزغالوب وطنلرینه سفر ایتدیلر و ۱۸۸۱ نچی یل
نویابرنگ ۱ نچی کوننده «آق خوجه» غه فایتوب کروپ بالالری، اقربا
و دوستلری برله کورشدیلر،

حبس و طوقونلقده بو قدر زمانلر مبتلا بولغاندن صوگ آزادلق غه
چیقو شکرانه سی ایچون تکرار حرمین محترمین گه زیارت قیلو فکرینه
توشوب ۱۸۸۲ نچی یل الحاج موسی بن فتح الله یولداشلقی برله حجاز غه
سفر قیلدی. بو سفر جای کونی پچان اوستی ایدی.

استانبول غه باروب یتوب برله، شیخ کمشخانه وی حضرتلرینک صحبتلری
برله مشرف و بیوک التفاتلرینه مظهر بولدیلر، کمشخانه وی حضرتلری

اوشبو وقتدە بىك قىيەتلى نصيحتلر سويلەدى، عنایت عالیلرینی اظهار بیوردی. بو سفر، زین الله حضرت نور عثمانیہ جواریندە قارا اول خانە اوڭنە بولغان قازانلی تکیه سندنە بر آی طوردی. موندن سوڭ حجازغە سفر ایتدی، مناسك حج تمام بولغانندن سوڭ قافلە برلە ۲۱نچى ذوالقعدە دە مەینەگە سفر ایتدی. مەینەدە بر آز کونلر طوردی و مبارک اورنلرنی زیارت ایتدی، آندن سوڭ قافلە برلە «ینبوع» غە کیلدى. «موش» دە ۱۵ کون، طور سینادە بیش کون، بیروت دە اوچ کون کراتینەدە طوروب استانبول غە کیلدى و تکرار کەمشخانەوی حضرت برلە کورشدی و مونڭ یانندە بر آی طوردی.

کەمشخانەوی حضرتلرینڭ اذن و رخصت علیهلری برلە وطنینە سفر ایتدی و اوزینڭ قریه سینە سالما غانما سلامت ییتدی. اخوان و یارانلر اولدە گیچە صحبتلرینە کیلەر ایدی.

۱۸۸۴ نچى یل طرویسکی شەرنەدە بیشنچى مسجد جامعنی بنا ایتوچى الحاج حبیب الله عباسوف نڭ دلالتی و رجاسی برلە شول مەلە خلقلری شیخ زین الله حضرتلرندن «آق خوجە» دن اوز مەلەلرینە کوچوب کیلووینی اوتندیلر. شیخ حضرتلری مونلرنڭ اوتنچلرینی قبول ایتدی و اوشبو یل «آق خوجە» خلقلندن رخصت آلوب ۲۳ نچى آپریلدە طرویسکی گە هجرت ایتوب اوزاق وقت اوتمادی، اوکازی هم تابشراى. اوشبو یل کوزنە جامع شریفنڭ شرق جانبینە بیوڭ عمارتار توزودیلر و شیخنڭ قدومی برکاننە یاڭى مدرسەلر بنا اولندی حتی طرویسکی شەری اولگیدن دە آرتق شەرت و شرافت کسب ایتدی. شیخ افندی آرزوسینە موافق «آمور» (مەلە نڭ اسمی) سوزی «معموریه» گە تعریب ایتولدی. شیخ افندینڭ توجهی برکەسى برلە متعدد مسافر خانەلر، مدرسەلر تعمیر اولنوب روزبروز شریعت و طریقت امرلری ترقی گە یوز طوتدی. اوشبو کونلردە شیخ زین الله افندی حضرتی تمام و مهابت اوزرنە

شاگردلارینی ظاهرا و باطنا تربیه ایتمکدور.

عائله سی: الحالة هذه ايشاننڭ موصوفه و محبوبه اسمنده ايكي خاتونى بار. باشقه لرى كيمى وفات و كيهى طلاق بولنوب باشقه ايرلرگه كيتكانلر. موصوفه دن آنچق بر اوغل بولوب صبى ايكان وقتنده وفات ايتدى. محبوبه بنت عطاء الله اسملى خاتونندن عبد الرحمن، همت الله، عبد القادر، عبد الصبور اسمنده دورت اوغل و قره العين، عائشه اسمنده ايكي قزى بار. مونارجه له سى حياتده لر.

گل بعده اسملى مطلقه سندن فاطمه برله كريمه اسملى قزلى بولوب مونلردن فاطمه، محمد جان آخوند نكاحنده در، كريمه ايسه ملا يوسف نكاحنده ايكان وفات ايتدى و ايكي دانه اوغلى يتيم قالدى خديجه اسملى مطلقه سندن رابعه اسملى قزى يتوب «مولد اقاى» امامى ملا اختم گه نكاح قيلندى.

مفتوحه اسملى خاتونندن نفيسه برله صالحه اسمك ايكي قزى يتشوب مونلردن نفيسه اوزينڭ مؤذننى محمدى بن مطهرغه نكاح ايتلگان ايتدى. بر قاج سنه طورغاندن صوڭ وفات ايتدى. بالاسى قالمادى. صالحه نى اوز شاگردلردن عبد الخبير اسمنده بره و گه بيرگان ايتدى. آز زمان ايچنده بو عبد الخبير وفات ايتدى. آندن صوڭ حاجى محمد بن خارونچده عدل ميرزاغه بيردى. بو كونده سلامت. ويرخنورال اويازى تاميان طائفه سى «عبد الجليل» اسملى قريده تورالر. ايشان نڭ الوغ محمد مومى عبد الرحمن افندى ۱۶ ياشلرى حدودنده بولوب طلب علمده خېلى ثبات و قابليتتى بار. حق سبحانه و تعالى اولاد و احفادي نى قائم مقام ايتوب علماء عاملين و مشايخ و اصليين زمره سينه الحاق ايليد. امين الله الفاتحة مع الصلوات.

حرره الفقير موسى بن فتح الله بن حبيب الله بن رسول بن

عاشق النقشبندى الخالىدى. عفى عنه الهادى امين.

۱۸۹۷ سنه ده ۲۹ نچى اوكتابره اتمام اولندى

باشقە آدملىرىنىڭ يازغان تەرجىمە ھالىدىكى تەسىراتى

شىخ زىن اللە ھىزىتىنىڭ تەرجىمە ھالىدىكى باشقە تەرجىمە يازدىلىرى ،
مۇنلارنىڭ بىر قىسمى ئىندى تەبىئەتتە باسۇپ تارالدىلار دە . اوشۇ تەرجىمە
ھالىدىكى تەبىئەتتە مۇبەددا تۇرۇش ئۈچۈن ئۆز قۇمۇزغە تۇشكانلىرىنى مۇسى ھاجى
رسالە سىنە قوشۇپ تەرتىپ قىلۇنى مۇافىق كوردىك ، بىرىندە بولغان بىر
سوز بىلكە ئىككىنچى بىرىندە بولۇر و شۇل سىببىلى ، اوقۇچىلار تەبىئەتتە
مەلۇمات ھاسىل بولۇرغە مۇمكىن .

* *

۱) ئىبىد اللە ھىزىتىنىڭ تەرتىپ ئىتولگان تەرجىمە ھالى .

شىخ زىن اللە ھىزىتىنىڭ تەبىئەتتە .

اوشۇ فېۋرالنىڭ ۲ سىندە پىنجىشەنبە كۈنى ئىرتە بىرلەن سەئەت ۱۰ ئىنى
سوغۇب ۱۵ مېنۇندە مۇشۇر زىن اللە ھىزىتىنىڭ تەبىئەتتە سۇلۇقى ھىزىتىنىڭ تەبىئەتتە
گە كۈچى . مۇھىم ھىزىتىنىڭ تەبىئەتتە گە كۈچى بىلكە بۇتۇن روسىيە
مۇسۇلمانلىرى ئىچىدە تەبىئەتتە ، و سۇلۇقى ھىزىتىنىڭ تەبىئەتتە مۇلۇم ھىزىتىنىڭ
مۇدە بىلكە زور تەسىراتى و ھىزىتىنىڭ كۈچى بىلكە بۇتۇن بولغانلىقىدىن
بۇنىڭ ھىزىتىنىڭ روسىيە مۇسۇلمانلىرى ئۈچۈن خۇشخۇاھ و شۇقىتلىق
بولغان بىر مەنى . ئاتلارنىڭ ئىتدىلىرى . بۇ زور مۇسۇلمانلىرىنىڭ يارىتىشى
ھەممۇ روسىيە مۇسۇلمانلىرى ئۈستىدە تۇشۇش ، قالغان يارىتىشى شۇبھەسىز
تەبىئەتتە بىلكە شەھىرى ئۈستىدە تۇشۇش . چۈنكى ئىشان
ھىزىتىنىڭ نىچە يىللاردىن بېرىلى تەبىئەتتە تەبىئەتتە تەبىئەتتە سۇپىرەب
كىلۇچىلار تەبىئەتتە تەبىئەتتە بىرلىكى . ئۇنىڭ تەسىراتى تەبىئەتتە

قدر هیچ بر اورن سیزمادی؛ آنڭ خدمتلىرىنىڭ اثرى ترويسكى دە كورونگان قدرلى هیچ بر اورونده كورونمادی. بو كون ترويسكى اوزىنىڭ معنوى آتالرنىن برسنى يوغالتوب يتىم فالدى .

زىن الله حضرت بىك زور اورون وشهرت فازاندى. قدرلى بولوب ياشادى قدرلى بولوب دنيادىن كوچدى. لىكن ايتكان خدمتلىرى، قازانغان موقعلرى، كورگان شمەرلىرى، آغان شهرتلىرى هیچ برسى حضرتكە چىكلاڭ بىرلەنگەن كىلمادىلر. آلر يولنده اول بىك كوب آورلقلر كوردى. اول بىك كوب اوڭغايىزلىقلرغە قارشى بهادرانە كوكرەك كىيروب حياتىنىڭ اياڭ اغر و اياڭ كوڭلسىز دىققەلرندە صبر بىرلەنگەن اوتكاردى. هر بر عزيز آدم دوچار بولا تورغان حسد، افترا و بهتانلردىن اولدە سلامت قالمادى. لىكن آلرنىڭ بارسىندە صبر ايتوب آلدىنە آغان اشندە ثابت قالووى آرقەسندە آخرنده مقصودلرىنە ايرىشدى. زور خدمت و بىك ياخشى اسم قالدروب دنيادىن كوچدى .

علمى خدمتلىرگە و جماعت اشرىنە كر شوركە حاضرلەنوجىلر اچون محترم شىخنىڭ حياتىندە عبرت آلونەچق نقطەلر بىك كوبدر . شول سببلى مېن بو اورونده آنڭ ياشلىكدىن بىرلى يولداشى و دائىمى خىر خواە و ياردەمچىسى بولغان آخوند حضرت رحمانقولف جنابلىرىنىڭ آغزىدىن آلوب قىسقەچە ترجمە حالن بيان ايتكاندىن صوڭ آنڭ خدمتلىرى، بىزنىڭ صوڭقى يىللردە عى ملىنى حياتەزنىڭ باروشىنە ايتكان تاثيرى و آنڭ روسىيە مسلمانلىرى قارشىسىندە توتقان موقعى حقلرنده اوز فكر و ملاحظەلرمنى يازوب اوتتمەكچى بولام .

* * *

زىن الله حضرت رسولف ترويسكى اويازى، طونفاتار ۋولسى «شريف» اولنده ۱۸۳۳نچى يىل ۲۰نچى مارطدە طودى. آناسى حبيب الله يومەشاق كوڭللى، حلیم طبيعتلى و تقوى بر كشى ايدى. آناسى ايسە

مشهور «ازناچورە» ايشاننىڭ ياقىنلار ئىدى.

تەخىلىنى ئاھوند اولينىڭ يعقوب خىزىدىن باشلاپ ئىندە خىزى،
تەخى، ايساغوجى و شەخىسەلەر او قوغاندىن سوڭ عقائىدكە توشىدى. لىكىن
يعقوب خىزىدىكى « حقائق الاشياء ثابتة » مەخسۇسە بىرگان ايشاخىدىن
قناغىلەنمەپچە مەخسۇسە اسملى بىر شىر يىگىنىڭ كىشاشى بىرلەن ترويسكى
شەخىرىنە قاچوب ئىكەنچى مەخسۇسە خىزىدىكى احمدشاه خىزىدىكى مەخسۇسە سىنە
كىردى (۱۸۵۱ ياكە ۱۸۵۲ نچى يىللردە) شاگرد زىن اللە، احمدشاه خىزىدىكى
مەخسۇسە مەخسۇسە خىزىدىكى سويلەگانلار ئىدىن شول قىر مەنۇن قالغان كە، اول خىزى
بىر ايشە شىنە: « خىزىدىكى سويلەگانلار قىلپىمە طاشقە يازغان شىكىللى
بولوب اورنلاشدىلەر » دىگان.

احمدشاه خىزىدىكى خىزىدىكى بىر نەچچە يىللەر قالوب تەخىدىكى و سەلەر
او قوغاننىڭ سوڭىدىكى بىر يىلنى قىشقى كاروان بىرلەن بخاراغە سەفر قىلدى.
لىكىن بىك قاتى سوڭىدىكى بولو سەببىلى كاروان، يولىنى دوام ايتە ماغانلىقىدىن
« اورگاچ » دىگان اوروندىن ماچاغە ئەيلەنوب قايتىدى. (« ماچا » ترويسكىگە
۹۰ چاقىرم مەسافەدە بىر مەسلمان - قزاقچى اولى). ياننىڭ بىلىتى بولما و سەببىلى
ئىندە پالپىتسە طرفىدىن قولغا ئىندى ايسەدە اوزىنىڭ مەكتەب شىرىكى مەفاننىڭ
و ئىكەننىڭ اتاسى خىزىدىكى مەيور كاچورف دىن اوتۇنلارنى بويىنچە
آزاد ايتلوب ياكادىن ترويسكىگە قايتىدى.

زىن اللە خىزىدىكى بخاراغە سەفر ايتووى اوز تىرەلەرنىڭكى مەخسۇسە
كانتونىگە ايشىنىلگاچ اول اتاسى خىبب اللە باباينى: « اوغلىڭنى خىزىدىكى
مەخسۇسە خىزىدىكى قاچىردىڭ » دىيە شىلتەلى باشلادى. شوندىن سوڭ زىن اللە خىزىدىكى
بخاراغە بارا المى ئەيلەنوب قايتقانلىقىدىن ايشىنىلگاچ اتاسى ئانى كانتون
خىزىدىكى آلوب باردى. كانتون ياكادىن بخاراغە كىتما و شىر بىرلەن
ترويسكىگە قايتوب او قوغاندىكى دوام ايتەرگە رەخىست ايتىدى. شول
واقتە دىن سوڭ زىن اللە خىزىدىكى مەخسۇسە خىزىدىكى خىزىدىكى مەخسۇسە خىزىدىكى:

«مینم بخاراغه بارونى قصد ایتووم خطا یول ایکان . میگا ایندی آتا -
آنامنى تربیه ایتەرگه کیرهك ایکان» دیگان .

ترویسکی ده احمد شاه مدرسه سنده (بو مدرسه بناسی بو کونده ده
بار) ختم کتب قیلوب درس ئهیتوگه اجازت آلفاننگ صوکنده ترویسکی
اویازی(؟) «آی خوجه» اولینه امام بولوب درس ئهیته باشلادی (۱۸۵۹نچی
یلده) . شول اولنگ «احمدی بای» اسمنده برسینگ قزینه اویله ندی .
بو وقتلرده زین الله حضرت مطالعه و اوقوغه بیرلوب کیرهکلی کتابلارنى ،
اول وقتده بخاراغه کوچکان ، حاجی حضرت رحمانقولف آرقیلی بخارادن
آلدرا توردی .

امام بولوب بر آز طورغاننگ صوکنده چارلاقلی حکیم حضرتکه
(بو کونگی عبید الله نگ آتاسی) محبت قویوب تصوف یولینه
کردی و آندن مرید تربیه لهرگه اجازت آلدی . شوندن صوگ کوب ده
اوتمادی ، بر کشینگ بدلی بلهن حجگه باروب ، قایتوشلی استانبول ده
ضیالالدین حضرت کمشخانه وی برلهن کوروشدی و آندن ده اجازت
آلدی . بو سفرنده زین الله حضرت بیک کوب کتاب ساتوب آلفانلغندن
قولنده قایتورغه بیته رلك ده آچه قالدرماغان ایدی . شولای بولسه ده
کتابلرینگ برنیچه سنگنه ساتوب قایتوب بیتدی .

حج سفرندن قایتوب مرید تربیه ایته باشلاوی برلهن زین الله
حضرتنگ نفوذ و تأثیرى بیک زورایوب کیتدی . صحرالرغه چغوب مرید
لری برلهن مولود بهیره ملری ده یاصی باشلادی . شوندى بهیره ملرده
بعضا مگدن آرتق کشى بولا ایدی . بردن اوشبو نفوذ و تأثیرى ، ایکنچیدن
آگا مرید بولغانلردن بعضیلرنگ اویلامیچهره ق حکیم حضرتنگ زین الله
حضرتدن کیرهك بولوی عقنده سويلهب ییبارگان سوزلری سببندن
حکیم حضرتنگ اتباعلری آگا دوشمان بولدیلر و کوب بدعتلر اسناد
ایتوب آنی سلیم گرای مفتی حضورینه چاقرتدیلر . زین الله حضرت

اوزىنە قارشى كىتورلگان اعتراضلارنىڭ بارسىنەدە جواب بىرۈپ اشلەگا-
نلرىنىڭ بدعت بولمىچە قرآن و حديث تعليماتىنە موافق ايكانلىكلرن
اثبات ايتدى. خصملىرى آنىڭ جوابلىرى بىرلەنگەن قىناعتلەنمىچە قولندەغى
خط ارشادن سورى باشلادىلار. شول وقتدە مفتىنىڭ ياقىنلىرىدىن بولغان
«چىشمە» قىرىسىنىڭ شاھىن گىراي حضرت: «مونىڭغى طارطش خاتونلار
طالاشوۋىنە اوخشى باشلادى. اول اوز اشلىرىنىڭ شىرىلگەن اثبات ايتدى،
ايندى مىن آنىڭ بىر عىب دە طابىم» دىب چىغوب كىتدى. شوندىن سوڭ
مفتى، زىن الله حضرتنى اوۋىنە قايتاروب يباردى. حضرتنىڭ دوشمانلىرى
مفتى حضورندەغى اشلىرىنىڭ موفىتسىز بىتكانلىگىن كورگاچ غوبىرناطورغە
دانىص ياصادىلار. «اول بىك خوفلى كشى، توروك طرفدارى، توروككە
آقچە جىيا، عىسكر جىيا، مفتىدە آنىڭ طرفدارى» دىب بىرنى قدر افتىرالىر
ياودردىلار. بو دانوسدىن سوڭ غوبىرناطور اول وقت يولە بولغان
زىن الله حضرتنى زىلتاۋستدە طوقتاتوب پالىتسە نظارتىنە آلورغە امر
بىردى. نظارت آستىنە آلغاچ دە آنىڭ يانىنە باشقورطلارنىڭ جىنالوب
جىنالوب كىلولىرى دانوص سىبىلى حاصل بولغان شىبھەنى طاغىندە آرتىرا
توشكانلىكدىن غوبىرناطور آنى اۋفاگە آلدىروب آندىن ۋولوغدا غوبىرنا
سىنە «نىكولسكى» شىرىنە اوزاتدى. اۋفاغە كىتكەندە آنە پالىتسە-
مىيىستىر بولوب تورغان ولىكاي دولتىشىن آڭا بىك ناچار و قاتى معاملە
ايتوب، كىتكەندە اولادە بىردىرمادى. بو سفردە تورلى يىردەگى خلق
زىن الله حضرتنىڭ قارشوسىنە چىغا و آڭا تورلى خدمت و حرمتلار كوسەتوب
بعضىلىرى اوز آطلرى بىرلەن بىر نىچە استانىسەلر آلوب باروب قوبالار
ايدى. يولە زور شىرلارنىڭ زىندانلىرىندە طوقتى طوقتى اول نىھىت
«نىكولسكى» شىرىنە كىلوب يىتدى.

نىكولسكى، مىسلماندىن نام و نشان بولماغان صاف بىر روس شىرى
ايدى. شول سىبىلى زىن الله حضرتكە آنىڭ بىك زور محتاجلىقلارغە توشەرگە،

بيك آور كونلر اوتكارورگه توغرى كىلگەلەدى، حتى كونلك رزقن
طابودن عاجز قالغان كونلرى بولدى. ترويسكى دن حاجى حضرت
رحمانقولف و محمد حضرت بيكمانقلرنىڭ اجتهادى بىرلەن جىنالوب
يبارلگان آقچەلرغەنىڭ حالن بر آز يىكلەيتەلر ايدى.

نيكولسكى دە يەشەو بيك آور بولو سىبىلى زىن الله حضرت آندىن
قاچوب كىتەرگە قرار بىردى ايسەدە ترويسكى دەگى دوست و طانشارى
صبر ايتوب طورونى مناسب كوردىلر.

شول وقتلردە قاسەلى ملا بختيار اسەندە برسى جىدن قايتوشلى
استانبول دە طوقتاب ضياءالدين حضرت بىرلەن كورشىدى. شول وقتدە
ضياءالدين حضرت آكارغە زىن الله حضرتنىڭ حالن سويلەب آكا ياردم
ايتونى توصيه ايتدى. بختيار ملا جىدن قايتو بىرلەن مصرفن اوزكىسە سندن
تأمين ايتوب كاستراما آخوندى تخفت الله صفروفنى زىن الله حضرتنىڭ
حالن بلورگە نيكولسكى گە يىباردى. صفروف آندە بارغاچ شونىڭ نلقىنى
بىرلەن زىن الله حضرت «مسلمانلى براورنغە كوچەرايدىم، چونكە قارتايدىم»
دىب عريضة بىردى. آنىڭ شول اوتنچى قبول ايتلوب آكارغە كاستراماغە
كوچەرگە رخصت كىلدى. آندە كوچووى بىرلەدە ايشان حضرتنىڭ
سورگونلك حياتىدە ياكى بر دور - كوگلايرەك دور - باشلانادر. آندە
اول مسلمانلر آراسىدە بولدى. دوست ايشلرى و ياقىبىلرى دە زيارت ايتە
باشلايدىلر.

بر مرتبە غوبىرناطور كرىژانوسكى ترويسكى گە كىلگانىڭ حضرتنىڭ
مخلصلىرىدىن برنىچە ذات آنىڭ حضورىدە كروب حضرتنى سورگوندىن
قايتارونى اوتىدىلر. غوبىرناطور، حضرتنىڭ تورغان اورونلردىن اوزىن
ياخشى يۇرتتوى و هيچ بر تورلى حركت بىرلەن اوزىن قارالا ماوى
حقلىرىدە بر شهادىنامە تقديم ايتلسە اول اشنىڭ مەمكىنلىگىن سويلەدى. اوشبۇ
رسميت ايضا ايتولگاننىڭ سوگىندە زىن الله حضرت - سورگونلىكنە ۸ يىلى

وقت اونكار گاننگ سو كنده - يندهن «آق قوجه» اولينه قايتوب كىلدى
وقايتقاچ كوب ده طورى حج سفرينه چغوب كىتىدى .
سورگوندىن قايتقاچ ايشان حضرتنگ باشنده ايكنچى بر اورنغه
كوچو فكري طوغان ايدى . اول آخوند حضرت رحمانقولى قه يازغان
بر مکتوبنده: «مين بو اوروندىن قايدە بولسەدە باشقە برەر ييرگە كوچەر
ايدم ، چونكە عزيزلرنىڭ هيچ برسى بر مرتبە قوولغان اورونلرينە ،
يا گادىن قايتوب تورماغانلر» ديگان . شونلقدىن حج سفرىدىن قايتوبىرلەن
اول آخوند حضرتنگ دلالتى برلەن ترويسكى شەرىنە معمورىيە مەلەسىنە
كوچدى ، (۱۸۸۴ نچى يىلدە ماى دە) و آخر عمرىنە قدر شونىدە توردى .

* * *

زىن الله حضرت رسولى نىڭ روسيە مسلمانلرنىڭ آغارنو و آلرنىڭ
حاللرنى ياخشىرتو يولنىدە ايتكان خىدمەتلرى بىك زوردر . بىزنىڭ سوڭغى
۲۵ يىللىق مدنى حياتەزدە اول بىك زور اورون توتىدى ، بالخاصە بىزنىڭ
معارف اشلرنىدە آلفە باصومزىدە آنىڭ تائىرى بىك مەيم بولدى . مونى
بوكون بىز تقدير ايتە آلماساق كىلە چك زمان شېبە سىز تقدير ايتەچكىر .
خىدمەتلرنى تىكشىرگانىدە ايشان حضرتنى بر نيچە جەتلردىن - امام
بولووى ، طريقت شېخى بولووى و جماعت خادىمى بولووى جەتلردىن -
قارارغە طوغرى كىلە .

امام صفتى برلەن تىكشىرگانىڭ زىن الله حضرتنىڭ ذمەسىنە يوكلەتيلگان
وظيفەنى غايەت موفىتلى و ثەرەلى صورتدە ايفا ايتكانلىكى كوزگە بەرلوب
تورە . اول امام بولووى برلەن آكارچى نادان وقارا بولغان معمورىيە
مەلەسىن آغارنىدى . آنىڭ خلقنە علم و عبادت روھى سالدى . مدرسە
آچوب درس ئەيتىدى و روسيەنىڭ تورلى طرفلورينە امام ، مدرس و معلملر
طارا توب طوردى . بردن ملالققە شاگرد چغارووى و ايكنچىدىن اوز
مجالسارنىدە حاضر ايتدروى برلەن قازاق قورداشلارمىزنى آغار تورغەدە بىك

كوب خدمت ايتدى. آلرنىڭ آراسىدا اسلامىتنىڭ رولى ونورى نىق اورنلاشوغە ياردەمچى بولدى.

زىن الله حضرتنىڭ طرىقت شىخى بولۇوى سىقتى بىرلەن ايتكان خدمتى دە زوردر. آنىڭ طرىقتى - آنىڭ اول ماسا كىكە نظرى - سوقر تىقلىدىنگىنە عبارت توگىل ايدى. اول اوزىنىڭ بىك كوب حرىكتلىرى بىرلەن تصوفنى بىر درجە گە قىدر رىئالنىوستىكە ياقىنلاشردى. مىثلا اول بىر نىرسە نىڭ چاره وسىبىلرن كورمى اول حقىدە اللهغە ومعنوى قونلرگە گىنە طايانوغە خلاف ايدى. اوزىنە كىلگان اورولرنىڭ عادى يول بىرلەن - تىلقىن بىرلەن - شفا طابووى مەكن بولغانلرن داوالى، قاطىرەق بولغانلرن دوقتورلرغە بىبارە ايدى. اىكىنچى، ايشان حضرت هىچ بىر وقتدە بتون افراد مىلتنى اهل تصوفىن - آخرت اوچون دىئانى تىرك ايتەرگە تىلەوچىلردن ياصارغە تىلە مەدى. هر كىمگە موقع ومشغولىتىنە قارى نوصىيەدە بولونا، ذكر آلورغە بارغان شا كىرلردن بىك كوبلرن: «سىزنىڭ ذكر كىز درىلر كىز» دىب قايتارا ايدى.

* *

مىن بو اوروندىه توقاى وعىياض اىندىلرنىڭ تىحقىقات وادرا گىن بىگرەك حىسكە بىرلوب يازلغان «مىرىدلر قىبرىستاندىن» و«انقراض» لرى يولى بىرلەن كىتوب تصوف وطرىقت حقىدە سوز سويلەب طورمىم. آلار بارسى دە مىدرسە نىڭ گىناھسىز پىيالارن واطو، جەماعتنىڭ عىبىسىز لانپىلرن قىرو، اسارت دورىنە كىرگاندىن بىرلى استىقلال مىلېمىزنى صاقلاپ كىلە گە اىڭ زور سىبىچى بولغان اىسكى مىدرسە واماملر مىزنى اورنىسىز سوگو دورىدە سويلەنگان وىيازلغان سوزلر، شول وقتدە اوىلانغان فىكلر. لىكن مىن بو اورىدە ايشان حضرتنىڭ باشقىلرغە تاثير ايتو قوھسى (сила внушения) آرقە سىندە كىتورگان زور بىر فائىدە سن ذكر ايتىمى اوتە آلېمىم. اوشبو قوتى بىرلەن اون مىكلىرچە

آتالرنى اچو بلاسندن قوتقاروب بىك كوب عائلهلرنى زبونلك وبد
بختلكدن خلاص ايتدى .

جماعت خادمى بولوى صفتى برلەن ايشان حضرت طبيعى اوزى
جماعت اشلرنده باشچى بولوب (اينيتسياتور) يورى آلمادى . مونك
اوچون آنك موقعى مساعد توگل ايدى . لکن اول باشقەلر طرفندن
قوزغاتلغان ، اهلى طرفندن فائدهلى طاباغان اشلرنى وجودكە چقارغە
اوزينك بتون نفوذ وتأثيرن صرف ايتە وآنك يولنده امكان دائرە سنده
بولغاننى اشلى ايدى . صوگفى ۳۵ يل اچنده ترويسكى دە بو نغان مدنى
حرکتلرنك بارسنك دە آنك قولى بولدى . هر اش آنك قاتناشى وتأثيرى
برلەن اشلەندى . مکتب اشلرمزنگ ياخشى بر يولغە كرولرنده غايت
زور بر رول اويناغان اصول جديدەنگ طارالو ونغووينە ايشان
حضرتنگ ايتكان خدمتى غايت زور بولدى . مونى آنك دشەانلرى دە
اقرار ايتەرلر .

الحاصل ايشان حضرت ادراكلى ، احوال زماندن خبردار ، ترقى
وتجند حرکتلرينە قارشى كىلمى ايدى . اگرده زين الله حضرت زمانه
طلبلرينە قارشى ايشمى وحهزەلر وضعيتن آلغان بولسە ايدى ، بزنگ
مکتبلرمزنگ مقدراتى حاضرگىدن بىك كوب باشقەچە بولور ايدى . شول
نفوذى برلەن ايشان حضرت بزنگ مدنى وعلمى حرکتلرمزگە قارشى
كىلوب طورغان بولسە ايدى آندن كىلگان ضرر بىك كوب بولور
ايدى . ئەلى بو كون بر ايكى ايشمى برلەن ياروم يارطى عبیدالله لردە
نيندى فلا كتلر طوغدروب قويالر .

ايشان حضرتنگ مجلسى معين ساعتلردە هر كم اوچون آچىق ؛ هر
كم آنك يانينە كروب مەگن وزارن عرض ايتە آلا ايدى . اوزينه
بىرلگان صدەلر بىك كوب بولغان شىكالى اوزينك انعام واحسانلرى دە
آز توگل ايدى وفاتى آلدنن اوز مەلەسندەگى مدرسەگە ۱۹ مك سوم

وقف قالدردى. ترويسكىنىڭ دارالايتمىنە مڭ سوم وترويسكى دە بولغان
اير وقز مکتەپلىرىنىڭ ھەر قايسى يېرىمىدە يېرىم سوم وصیت آيتىدى.

* *

قىسقىسى ايشان حضرتنىڭ وفاتى بىرلەن روسىيە مىسلمانلىرى اوز
قاشلارنىدە بىك محترم وبيك عزيز بولغان، ترقى و تىجدىنى سويوچى مىلى
ھرىكلردە ياردىم ايتوچى بىر ذاتنى يوغالتدىلەر. ايشىتلووينە كورە ايشان
حضرتنىڭ اورنىن مەخۇمى عبدالرحمن حضرت طوتە چق. بىز عبدالرحمن
حضرتنىڭ خىرسلىقى كە خىر خلىق بولوون تەلەپ قىلامىز.

* *

ايشان حضرت ۳ نچى فىورال دە جەمەدىن سوڭ دىفن ايتىلدى.
كوننىڭ سووق وبيك فاتى بوران بولووينە قارامى جنازە سىندە خلىق
بيك كوب ايدى. شەردىن خىلى چىتدە بولغان بىر قىبرىلككە اوزاتا
باروچى دە آز بولمادى. جنازە سىندە چىتدىن چىلابىنىڭ ھكىمى حضرت، اوفانىڭ
صابىر حضرت و سلطانى اولىنىڭ عطا حضرت ھاضر بولدىلەر. قىبرى اوستىدە
صابىر حضرت و عبداللة عزيز طرفىدىن نطقلەر سويلەندى.

عبداللة عزيز. «ترويسكى».

« وقت » طرفندن نشر ايتولگان ترجمه حال .

انالله و انا اليه راجعون !

الشيخ زين الله حضرتنڭ وفاتى

۲۸ نچى غينوار باريخى ايله ترويسكىدن يازلغان بر مکتوبده :
« الشيخ المحترم زين الله حضرت ايکى کوندىن بيرلى كيفسزله نوب
طورا . قارتلق ضعيفلىگى ده بار . . . اويلاماغان اشلر بولورغه ممکن .
خبرلى بولسه ايدى » ديوب يازلغان تأسفلى خبر آلنغان ايدى .
اوفاده اورنبورغ محکمه شرعيه سى دائره سندن آلنغان بر مکتوبده هم
زين الله حضرتنڭ آورو خبرى بارلغى هم شوندىن الوککنه اماملقدن
استعفا قيلوب محکمه شرعيه گه معروضه يبه رگانلىگى ذکر ايتلگان ايدى .
۲ نچى فيورالده زين الله حضرتنڭ الوغ مخدمى امام ومدرس
عبدالرحمن افندى رسولف امضاسيله اداره مزگه اوشبو تأسفلى تيليگرام
آلندى :

– « الشيخ زين الله حضرت بو کون (۲ نچى فيورالده) وفاسز
ديادن در عقباغه کوچدى » .

مرحوم زين الله حضرت داخلى روسيه ده شيخلق نامى ايله مشهور
ذاتلرنڭ ايڭ الوغ و نفوذيلرندىن ايدى . عصرمز روسيه ده زين الله
حضرت قدر مشهور و نفوذلى بردات کورمه گاندر ديولسه مبالغه بولماس ،
شونڭ بلهن برگه زين الله حضرت بيوک بر مدرسه تأسيس ايتوب
زماننده كوب امام ، مدرس و خليفه لار يتوشدرگان الوغ بر دينى
عالمدر . ترويسكىده غى زين الله حضرت مدرسه سى اوشبو کونگه قدر
داخلى روسيه ده گى الوغ مدرسه لرنڭ ايڭ مشهور و آتاقلى لرندىن در .

زین الله حضرت مدرسه سنده اوقوب چقغان و آنده علمی هم اخلاقی تربیه آلمان ذاتلر بر اورنبورخ ولایتده گنه توگل، روسیه ننگ باشقه ولایتلرنده ده کوبدر. همه اوز اقرانلری آراسنده نفوذلی بر اورن طوتماقده درلر. شونلقدن زین الله حضرتنی اطرافینک «روحانی قرالی» دیب آتالسه یاریدر. زماننده آنک سوزی هر اکم گه زاقون - شریعت ایدی. اصول جدیده ننگ ایك اختلافلی زمانلرنده آنک بو حقه پیرگان فتواسی بیک کوب علم و مدنیت دشمانلرینک آوزلرن یابدی .

زین الله حضرت حقیقی بر طریقت ایه سی هم صمیمی علم محبی بولغانلقدن آنک خدمتی هر وقت صمیمیت و طوغریلق بلهن ممتاز بوله شددر. مرحوم طریقت ایهلرندن بولغان حالده دنیاغه کیك قاری و هر تورلی مسلك هم فکر ایهلرینه، درجدرلرینه قاراب حرمت و احترام ایته ایدی. اصول قدیم زماننده بو اصولده بیوک بر مدرسه تربیه قیلوب بتون اطرافنی اوز نفوذی آستنده طوتقانی حالده اصول جدیدک طارالا باشلاعاچ بوگا هم قارشولق کورسه تمهدی . بالعکس اوز اطرافنک ترتیب و نظام بلهن اوقتونک رواج و ترقیسینه یاردم ایتمدی . نهایت اوز مدرسه سینى (رسولیه نى) الوغ مخدومی عبدالرحمن افندى رسولی ایله یاش خلفهلرینک اداره سینه طابشروب زمانه سینه موافق اصول و نظامغه قویوغه کامل مساعده بیردی .

عه و ما زین الله حضرت، باشقه لربك اوزینک نفوذ و اعتبارینى سؤاستعمال قیلما دی . بر نوع ایشان و مدرسلك نامى ایله قازانغان نفوذ و اعتبارلرندن فایده لانوب علم و مدنیت خادم لرینه قارشى سعایت ایتو، دشمانلر حاضرله و کبى و اقلقلر بلهن چوبالمادى . وجدانى نى قوشسه شونى آچقدن آچقغه سويلهدى و یازوب تاراتدى . بعضا اطرافنک جیولغان بر طاتم ریا کار خلقنک سوزلرینه اشانوب بعض خاطر قیلدى ایسه ده، بوده کینه باشقه لرده بولغان كبك «قارا اچ» بلهن اشله نمهدى . «مدلت

اقدام» قیلمدن بر خطا درجه سندن اومه دی. شونلقدن شیخ حضرتلری
آخر عمرینه قدر ایسکیلر آراسنده ده، یا کیلر آراسنده ده اوزینگ نفوذ
واعتبارینی یوغالتمادی. آخر عمرینه قدر هر کم آنی الوغ بر شیخ،
معتبر بر عالم صاناب حرمت واحترام قیلدیلر.

مرحوم بوسنه اوزینگ حیاتی قصقارغانلغن حس قیلغان کبک
مدرسه سینک استقبالی تأمین ایچون بیوک بر وقف نامه یاصاتقان
ایدی. ترویسکیده «مدرسه رسولیه» نامی ایله مشهور بو مدرسه گه
وقف یورط آلور ایچون اوز طرفندن ۱۹ مگ صوم اعانه قیلدی.
مخلصلری طرفندن هم بایتاق اعانه قیلندی. بارلغی ۶۰ مگ صوم
قدر آقچه جیولدی. بو آقچه گه ترویسکیده برس ۷۰ مگ، ایکنچیسى
۱۶ مگ صوملق ایکی زور یورط آلندی. طاغنده زورغنه بر مقدار اعانه
جیولووی امید ایتلدر. بو حالده زین الله حضرت اوزی سلامت چاغنه
مدرسه سینک استقبالی بر قدر تأمین ایتوب کیلگان بولادر.

شولایوق وفاتینه قدر اوز ملکنده بولغان کتابلرینگ هه سینى عموم
فایده سینه وقف ایتوب بونی هم تصدیق ایتدروب ۴ کشیدن عبارت
بر هیئت قولینه طابشروب کیتمشدر. بو کتبخانه فایده سینه حاضرده ۶۰۰، ۴
صوم وقف جیولغان. آنکده اوج مگ ۵۰۰ صومی زین الله حضرت نك
اوزندن، بر مگ صومی قازان نك سلیمان افندی آییطف دن، ایکی یوز
علیم حاجی آغیشف دن بیرلمشدر.

مرحوم زین الله حضرت نك فصقه چه ترجمه حالی بوندن عبارتدر:
زین الله حضرت ۱۸۳۳ نچی سنه میلادیده اورنبورغ ولایتی ترویسکی
اویازی نانغاتار ژولصتی شریپ اولنده دنیاغه کیگان. آتاسی حبیب الله
بن رسول اسمنده در. برنچی تحصیل ویرخنورال اویازنده یعقوب حضرت
مدرسه سنده به لمشدر. آندن ترویسکی گه باروب داملا احمد بن خالد
المنگری حضرتلرنده تحصیل ایتمش وشونده ختم کتب قیلوب خلیفه

بولمىشدر . ۱۸۵۸ دە ويرخنورال اويازى آق غوجە اولينه امام بولغان . شوندىن حجگە بارغان . استانبولدە كەموشخانەوى خىزمەتلىرىدىن شەيخلىككە اجازەت آلوب قايتقان ومريد تەربىيەلى باشلانغان . زىن اللە خىزمەتلىك اجازەتى ، نەقىشەندى تەربىيەلى خالىدى شەبەسىنە منسوبدر . بو تەربىيەتدە ذكىر خەفى بولسەدە زىن اللە خىزمەتلىك شاگىردلىرى بىك ىش مەجبۇب بولۇپ خەلقەلەرىنى «ھەي - ھەي !» بىلەن گورالەتمىشلەر . بىر تەرەپتىن قازاق آراسىنە چىققان خەلقلەر ، ايكىنچى تەرەپتىن زىن اللە خىزمەتلىك اوقۇغان بىك آزىر زمان اچىك مشهور بولۇپ اطرافدە بىوك اعتبار قازانغان زىن اللە خىزمەتلىك مريدلىرىنىڭ بولمىش حاللى آنىڭ اعتبار وشەرتىن كوتارە آلمانغا بىك شەيخلىرىگە فورال بولغان . بەلخىسە استرالى خىزمەتلىرى بولدىن بىك نەقىشەندەلەنغانلىرى . « زىن اللە ايشان ياگا مەزھەب چىقارما » دىك خىزمەتلىك سەئىت قىلغانلىرى .

زىن اللە خىزمەتلىك ۱۸۷۳ دە اورنبورگ گوبىرناپورى قىرئانوفسكى تەرەپتىن ۋولوغدا ولايتىنە نىقولايفسكى شەرىئەتلىك سورگۈنگە بىبارلىغان . ئۇندە اوچ يىل تۇرغان . ئۇندە ، خىزمەتلىك مەزھەبلىرى صوراب قاستىراماغە كۆچەرلىك تىكلاندى . نەھەت ۱۸۸۱ دە زىن اللە خىزمەتلىك خىزمەتلىك خەستىلە ايلەنە قايتارلىغان (زىن اللە خىزمەتلىك بو دورى خەلق آراسىدە بىك مشهور ھەم بىك كۆپ تۈرلى خەرقە و «كەرامەت» لىرى بىلەن مەشھۇر . آق غوجەغە قايتىقچە زىن اللە خىزمەتلىك تىكلار حجگە بارغان . خىزمەتلىك قايتىقچە (۱۸۸۴ دە) ترويسكى خەلقى ياگا مەزھەب اچۇب آنى اوزلىرىنە اماملىقە چاقۇرۇپ آلمانلىرى . زىن اللە خىزمەتلىك بو مەزھەبگە امام بولۇ ايلە بو كۈندە «رسولىھ» نامى ايلە مشهور الوغ بىر مەدرىسە تاسىس ايتۇپ شاگىردار اوقۇتما ھەم كىيىك مەقدار دە مريدلىرى تەربىيە قىلا باشلانغان .

بو آرادە زىن اللە خىزمەتلىك ابىك بىوك خىزمەتلىرىدىن بىرىنىڭ آنىڭ قازاقىستانغە مەلا ، مەلەم ھەم خەلقلەر خەزىلەب بىرۈى ومريدلىرى واسطەسىلە ئۇندە علم ، دىن ومەدەنىيەت كە مەيدان خەزىلەب . زىن اللە خىزمەتلىك ، زامانىدە

فازاغستان اوچون مئاسز بر جراغ بولدى. بر طرفدن قازاق شاگردلىرى هم مريدلر واسطه سيله قازاغستان گه دين و مدنيت طار الوعه غايت بيوك بر خدمت قىلدى. زين الله حضرتنىڭ چيرك عصرلق بو خدمتى بتون اسلام دنياسى طرفندن تقدير گه لايقدىر .

زين الله حضرت وفاتينه قدر ترويسكىده امام هم مدرس بولوب طوردى . صوگىي يىللرده قارتلىق سببلى درس كه كه ره آلماسهده ، مريد تريبهسى دوام ايتە ايدى. نهايت ايكنچى فيورالده وفات خبرى كىلدى . جناب حق اورنن جئنده قىلوب ، قالغانلارينه صبر جمىل بىرسون . انالله وانا اليه راجعون .

زين الله حضرتنىڭ آرتنده بر نيچه اوغلى هم بر نيچه قزى قالىدى . بونلردن عبدالرحمن افندى ترويسكىده اوز محلەسنده امام هم مدرسدر . زين الله حضرتنىڭ بر نيچه مطبوع اثرلىرى ده بار . بونلر علمى جھتدن بيوك بر اهميت كه مالك بولماسه لرده ، اوز زماننده سويلوب اوقلىدى هم تيوشلى وظيفه لرن اوتەدىلر . بونلر آراسنده زين الله حضرتنىڭ ترويسكى علماسى ايله بىرلكنده اصول جديرنىڭ درستلىگينه بىرگان فتواسى ايله استراخاوانيهنىڭ جوازي حقهدهشى فتواسى اجتماعى جھتدن ده وقتنده خيلى زور بر اورن طوتدىلر . تكرر و تكرر اولارق « ترويسكى علماسى و اصول جديده » اسملى رساله « وقت » اداره سى طرفندن نشر قىلندى .

۲۱۷۱ نچى نومبر . ۴ نچى فيورال . ۱۹۱۷ نچى يىل

(۳) « طورمش » دە نشر ايتلغان ترجمه حال .

الشيخ زين الله النقشبندی حضرتلى وفات .

(خصوصى تيليغرام .)

شيخ حضرتلىنىڭ مەخدوملىرى فضيلتلىرى عبد الرحمن حضرت الرسولى
جنابلىرىدىن توبەئەندەگى تأسفلى تيليغرام آندى :
طرويسكى فيورال ۲ ، الشيخ زين الله حضرت بوگون داربقاغە
رحلت ايتدى .

شيخ حضرتلىرى بزىڭ ايلمىز اچىڭ بىك زور اسم فازانغان و شهرت
چىغارغان الوغ ايرلىرىنىڭ برسى ايدى . مرحوم حضرتنى بلەمەگان اول ،
آنڭ اسمىن ايشتمەگان كشى ايلمىز اچىدە بىك آز بولغاندىر . آنڭ اسمى
روسىيە مسلمانلىرى آراسىنىڭ غەنى توگىل ، عالم اسلامنىڭ ھەر طرفىدە ايز گولك
بلەن ياد ايتلە و احترام قىلىنا ايدى . مرحومنىڭ شوندى زور اسم چىقاروى
تصوف عالمىنە انتسابى اوچونگنە بولمىچە ، بلكە آنڭ سلفلىرى طبيعتلى ،
شونڭ بلەن برگە عالم و سلفلىرى سىرتىن كوز آلدىنە كىتىروب قوبىارلىق بر
ھىئەت و قىياقتىدە بولوويدىر . الشيخ زين الله حضرتلىرى ايشان بولودىن
آرتق ساقى اثرلارنى ، حدىث . سىر ، تراجم و طبقات كىتابلىرىن مطالعه ايتكان
و بىلگان بر عالم ايدى . شونڭ بلەن برگە اول زمان و احوال بلەن
حسابلاشوب حرىكت ايتىوچى بر متصوف و بر پىر محترم ايدى . مرحوم
حضرت شول صفتدە غى بر ذات بولغانغە ، آكار ايلمىزنىڭ ايتىك زور علمى
سى و فضلاسى قول بىرەلەر ، بىر مەگانلىرى آنى زيارت اوچون بىك يراق ،
يىرلىرىدىن كىلەر ايدى . الشيخ عالم جان البارودى حضرتلىرى كىك مشهور
علمامزىدىن باشلاپ ، تقوا مىليونىر لىرىمىزغەچە آكار مەرىپ و مخلص بولالار ايدى .

مرحوم حضرت سلف اثرلارن مطالعه ايتوب، آلارنڭ فكرلرينه واقف بولغانغه هم مريدلر تربيه سنده شول يولنى طوتقانغهدر، آنڭ ياران و مخلصلرى باشقه عادى ايشان اسمن آغانلارنڭ مريدلرى كېك علم، مدنيت و ياڭا حركتلر بلهن كوره شوچيلر فرقه سينه منسوب بولمىلار ايدى. بزنڭ آرامزده ايشانلق، ايسكىلك ديمب تلقى ايتلگان، علم و معارفه قارشى كورهش ئوچون بر قورال ديمب تانولغان زمانلرد نبيرلى شيخ خىزىلرى اصول جديده طرفن ياقلاوچى و شول يول بلهن اوقتورغه قزدر وچى شيخ ايدى. شىغلرندن اورنهك آلوب، آنڭ مريدلرى ده معتدل بر يول بلهن، شول يولده خدمت ايتشديلر هم حاضرده ايتشمككلر. مرحوم زين الله حضرت طرويسكى آڭليلرى بلهن بولكك اصول جديك حركتينه قارشى خلمزنى آياقلاندرغه طرشوچيلارغه «طرويسكى علماسى و اصول جديك» اسملى اثر بلهن ده مطبوعات ميدانينه چققان ايدى.

آنڭ طرفندن تاسيس قىلنغان «مدرسه رسوليّه» كوز آلدمزده. بو مدرسه زمان و احوالگه قاراب اصلاح قىلنغان علم يورلارندن سانالادر. آنده دين علملرى بلهن برگه دنياوى علملرده او قوللا. شيخ ئه فهندى وفات ايتكانگه قدرلى مونه شول تىپ مدرسه نڭ باش مديرى حسابلا. نوب كىلدى هم اوز كسه سندن ههر يىل شول مدرسه گه ياردهم ايتوب طوردى. اوغل هم قزلرن زمانغه موافق بر يول بلهن تربيه ايتدى. مرحومنڭ اوغللى آراسنده عالى تربيه كورگانلى ده بار. آنڭ الوغ اوغلى عبدالرحمن حضرت اچكى روسيه ده غى يهش فكرلى علمالرمز نڭ برسى بولوب، مذكور مدرسه رسوليّه نڭ معتبر مدرسلرندندر.

شيخ افندى يهشلىگنن بييرلى سلف اثرلرن، بيگه كه ده تفسير و حديث فنلرن سويوب او قودى هم او قوتدى. اول منطق، كلام كېك اسخولاستيقا غه اهميت بييرمه دى. كيرهك «مدرسه رسوليّه» ده و كيرهك مسجده درس او قوتقان زماننده اول مذكور فنلردن درس ئه يتدى. و مدرسه

سندە ياخشى علمى و فکرى كشيلىرى يتشدردى .

بىز اوزىمىز خلقىمىزنى تارالوغىمىزنى قارشى بىر فرقه غە منسوب بولدىغىمىز . حالدا شىخ حضرتلار مۇنە شوندى فۇيلىلىرى اوچون احترام ايتوب ، آنكى اسەن الوغلىمىز .

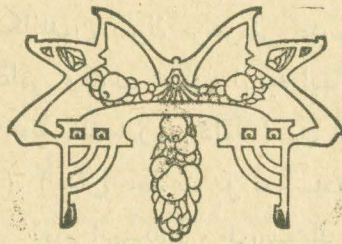
الله تعالى ، شىخ حضرتلار غرىق غفران ايتسۇن ! شىخ حضرتلار اولەر آلدندەدە علمى هم اوزى توزوگان « مدرسە رسولىه » نى خاطر- ندىن چىقارماغان ، غزىتەمىز نىڭ سوڭقى نومۇرلاردا آنكى طرفىدىن مذكور مدرسە اوچون اشلىنەچك توب و فقه سەرمايە ايتوب قالدۇرغان و فۇنكى داخلىيە نظارنى طرفىدىن تصدىق ايتلۇون يازوب اوتكان ايدىك . ايندى طرويسكى دن خصوصى صورتدە يازلغان مکتوبدە : « مدرسە رسولىه » اوچون ۸۵ مڭ ۵ يوز سومغە ايكى يورط آلتووى خىر ايتلەدر . شول آلتان يورطلارغە ايللى جىدى مڭ سوم قدر لىسى بىر لگان . قالغانى مدرسە اوستندە بورچلەر . شول ۵۷ مڭ ۱۹ مڭى مرحوم حضرت طرفىدىن و قى ايتلگان .

شىخ حضرتلار نىڭ ايسكى اثرلەرگە بىك باي مەكەل بىر كىتابخانە سى بار ايدى . اول شول كىتابخانە سىن مەوم اهل علم اوچون و قى ايتوب قالدۇرغان هم مونكى اوچون تىوشلى اورنىدىن رخصتدە آلتان . شول كىتابخانە نىڭ حاضر دورت مڭ آلتى يوز سوملق و قى دە بار ايكان . شونىڭ اوچ مڭ دورت يوز سومن شىخ حضرتلار اوزى و بىر مڭن قازانلى سلىمان ائندى آيىق ، ايكى يوزن ائندى آغىشقىلر و قى ايتكانلر . كىتابخانە نى اداره ايتو اشى دورت كشىدىن عبارت بىر هيدەتكە تابشۇرغان .

شىخ حضرتلار نىڭ مريد و يارانلار بىك كوپ . شولار اچنك مشهور بايلردە بار . ايندى آلارنىڭ وظيفەلىرى شىخلىرى طرفىدىن باشلانغان و قى شىخ حضرتلار نىڭ محترم اسەمىنە لايىق بىر صورتدە اوسدرو هم مرحومنىڭ

مەرسەسەن بۇرچەن قوتقارودىر. شېخنىڭ جىنازەسى مۇناسىۋىتىلە بىر خىرات
باشلىنىپ بولسىمۇ، بۇ ئاش كىچىك رۇپچە باشلىنىپ تېۋىشۇر .
خۇدۇنىڭ ئائىلەسى ۋە ئوغلىرىنى، خۇدۇنىڭ ئوغلى ئابدۇرەھىم
خۇدۇنىڭ سېرىق تېۋىشۇر ھەم مەرحۇم خۇدۇنىڭ ۋەتەن سېۋىلى باشلىرىنى كىلىگەن
قايغۇلارنى ئورتاقلاشامۇ .

۵۸۷ نچى نومۇر . ۵ نچى فېۋرال . ۱۹۱۷ نچى يىل .

(۱) ...
(۲) ...
(۳) ...
(۴) ...
(۵) ...
(۶) ...
(۷) ...

(۴) «قوياش» طرفندن نشر ايتولگان ترجمه حال.

۱

مرحوم الشيخ زين الله حضرت

الشيخ زين الله حضرتنى روسيهدە بلمه گان كشي بولماسده آنك ترجمه
حالى كوب كشيلىرگه معلوم بولماسه كيرهك. بناء عليه آنك ترجمه حالى
وايتكان خدمتلىرى حقندە قسقه غنه بولسده ده معلومات بيرمك تيوشدر.
مرحوم و متوفى زين الله حضرت باشقرد طائفه سندن بولوب اورال
بوينده زلاتاوست اويازى (۱) «شريف» اسملى اولده موندن ۸۷ يىللىر
مقدم دنياغه كىلدى، آناسى مذكور اولك تقوالغى برله معروف حبيب الله
آغادر. اوقو ياشينه ييتكانندن صوڭ مرحومنى حبيب الله آغا اول وقت
طرويسكى و اطرافنده علمى و كوب شاگرد تربيه ايتووى برله تانولغان
طرويسكى نك ياوشقلىر محله سنك مدرس داملا احمد المنگارى مدرسە سينه
اوقورغه كيتورگان (۲). ايشان حضرت بو مدرسەده زمانه سنك معروف
فنلرنى اوقوب تحصيلينى تام اينكان و مدرسە نك شاگرد و خلفه لرى
آراسنده علمى و حسن اخلاقى برله زور اعتبار قازانغان و شولوق
مدرسەده خلفه بولوب بيك كوب شاگردلرگه برنيچه سنه درس ايتكان.
صوڭره زلاتاوست اويازنده (۱) آقخوجه قريه سينه امام بولغان.

بو وقت «چارداقلى» عبدالحكيم حضرتنن طريقت اخذ ايتكان. بو
قريه ده امام و مدرس بولوب شاگردلر جيوب برنيچه سنه لر درس
ايتكانندن صوڭ «استانبول» غه سفر ايتكان. آنده شيخ طريقت نقشبنديه

(۱) طرويسكى اويازى. مرتب،

(۲) بو طوغروده. يوقاريده غى ترجمه حاللرده يازلغان سوز درست. مرتب.

(۳) ژيرخنورال اويازنده. مرتب.

الشيخ ضياء الدين الكهشغانهوى صحبتنده بولنوب طريقت تكميل ايتكان همده مرید تربيه ايتو ايچون اجازت آغان. شول سفرنده حج گه باروب طواف بيت الله وزيارت رسول برله مشرف بولغاندن صوك آفخوجه غه قايتوب مرید قبول ايتيه باشلاغان. علم قصص و اخبارده معلوماتى كيك، بيان غه اوستا، يومشاق معاملهل و تواضعل بولغانلقدن بيك آز وقت ايچنك اطرافينه بيك كوب كشى طوپلانغان و بيك كوب كشينك محبتن اوزينه جلب ايتكان. شول وقتده اول طرفلرده مرید تربيه ايتوچى ايشانلرنك مریدلرندن ده مرحومنك صحبتينه كروچيلر كوب بولغان.

مرحومنك تيز آراده اطرافك زور اعتبار قازانووى و اطرافينه كوب كشييلر طوپلانوى تارراق كوكللى آدملرنك حسدلرينى قوزغاتوب آنلرنى مرحوم گه دشمن ايتكان. دشمنلرى مرحوم اوستندن «بدعت اشلرده بولونا» ديب اورنبورغ محكمه شرعيه سينه شكاييت ايتكانلر. بو وقت محكمه شرعيه باشنده بولغان سليم گراى مفتى، اطرافده غى علمانى جيوب بر تفتيش مجاسى ياصاغان. اول وقت اوفا اطرافنك آنافلى علمادن سانالا طورغان «چيشه» شاهنگراى و كيلم قريه سى حسن حضرت كبك مشهورلرنك بارى ده مفتى نك دعوتى بلهن بو مجلسكه حاضر بولالار. معيوب و متهم صفتى بلهن زين الله حضرت بو مجلسكه حاضر بولا. علما آكا تورلى سؤالر بيرلر. مرحوم هر قايسينه مناسب جوابلر بيروب اوزن تمام آقلى و اقتدار علميسن كورسه ته. مفتى ده، بو كشينك گناهلې؛ بوزوق و يامان آدم بولماون اوزن كورو بلهن آگلادم ديب حاضر ونگه اعلام ايتيه. و مرحوم گه قاراب بار يورطكئا قايب، وطنچلق بلهن اشكده بول، دى.

گناهسز لى. علما حضورنك ثابت بولوب، آفخوجه غه عودت ايتكاننك، محكمه شرعيه نك مرحومنى آقلاوينه راضى بولماغان آدملر اورنبورغ گوبير ناطوربنه شكاييت ايتلر. زالاتا اوستقه يتكانده، اوفا گوبير ناطورينك

امرى ايله زالاتاۋست پاليتسه سى طرفىدىن مرحوم توقىف ايتلە. سوڭرە
سيكز يلعە والوغدا گوپيرناسىئە نفى ايتلە. مونك اوزانلغانك قران آرقلى
اوتوب ۱۸۷۳نجى يلنك قشندە فا؛ اندن اوتكارلە. فازان مسلمانلاردن
كوررگە تلاوچى بولسەدە مرحومنى كورسە تەمپلر. فازانغە فقط كيلگانك
شهرنك طشىنە چغوب استقبال ايتە چيلر و كيتكاندە شهرنك طشىنە چغوب
وزاتوب قالوچيلارغە كوروب فالالر .

والوغدە گوپيرناسندە هيچ بر مسلمان بولماغان « نيكولسكى »
اويەزىنە ييرلەشدرلەدر. مونك اوچ يلدن آرتق طوراً. كرمان بايلاردن
بختيار حاجى موسابيف نام ذات حجگە بارغاندە استانبولدە الشىخ
ضياءالدين حضرتكە ملاقات ايتە. ضياءالدين حضرت، زين الله حضرتنك
گناھسز آدم ايكانن، نيچكك آنى « نيكولسكى » دن آزاد ايتو اوچون
طرشرغە تيموشلكنى مذكور بختيار حاجيغە آكلاتا. و حاجى روسيەگە عودت
ايتكانندن سوڭ، اول وقت حكومت رجالى آلدندە اعتبار فازانغان
« كاستراما » آخوندى تحفة اللهغە مراجعت ايتوب مذكور آخوندىك طرشلغى
آرقاسندە مرحوم كاستراماغە كوچرلە، موندە آز بولسەدە مسلمانلار
آراسى بولغاچ، مرحوم اوزن تمام وطنك كبك طويا ومطالعەگە بيرلوب
علم ظاهر وباطندە كوب ترقى ايتە. كاسترامادەگى حياتن مناسبت چققان
صاين مرحوم اوزىدە ممنونيت بلە سويلى ايدى.

يدى يلدن آرتقراق وقت كاستراما واويەزندە اوتكار گاندىن
سوڭ مدتت طوتروب كينە آفخوجدە قايتا. موندە ايكي - اوچ يل يينە
امامتچىلىق ايتكاندىن سوڭ طرويسكى نك «آمور» اسمى بلەن يورتلە
طورغان بيستە سينە امام ومدرس بولوب كوچە. بو بيستەگە «معورىە»
اسمەن حضرت اوزى بيرە. موندە ۳۵ - ۳۶ سنە آلتى - يدى يوز شاگرد
جيوب درس ايتكاندىن وكوب خلققە مادى ومعنوى خدمت قىلغاندىن
سوڭ هجرى حساب بلەن يەشى ۹۰ وميلادى حساب بلەن ۸۷گە يتكان

حالده آخرتکه سفر ایته . رحمه الله وغفر له .

مرحوم علم حدیث ، سیر و اخبارده کیك معلومات صاحی بولوب مجلسلری عموما علم مجلسارندن عبارت بولا ایدی . بو مجلسلرده موضوع نداکرلرده کوب وقت کتاب و سنت بولا ایدی . سنت ایله عامل و سنت ایله عملنی باشقلارغده توصیه ایتوچی ایدی . دین اسلام و سنت رسولنی اهالی آراسینه طاراتو اوچون کوب خدمت ایتدی .

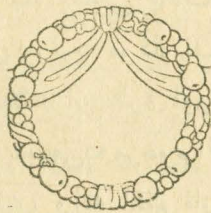
آستراخان و اورنبورغ آراسنده غی دللارغه جه یلگان قازاق قبیلهلری آراسینه اسلامنک طارالووینه استهرلی تاماق واستهرلی باش شیخلری خدمت ایتکان بولسه ، سیمه پالات ، آقمولا ، اوبلاستلرنده و قزاق حدودینه قدر بولعان ییرلرده موکار قدر زان بلدن عمل دعواسی بولنغان قازاق قبیلهلری آراسنک «زان» لاری اورنینه اسلامیت اورناشدروغه و اسلامیت نغایوغه بردن بر سببچی ده مرحوم الشیخ زین الله در . بو کیلوب خدمت ایتمه گان بولسه ایدی والله اعلم قازاقلار آراسنده «زان» اسلامیتکه غلبه ایتکان بولور ایدی . قازاق طائفه سندن اوز حضورینه بیك کوب بولوب کیلوچیلرگه حضرت بالذات اوزی اسلامیتنک فدسیتی حقنک کوب سوزلر ایشندرده ایدی . بوکا باشقه مدرسه سنک هر یل یوزنده کیم بولماغان بلکه یوزدن آرتغراق بولعان قازاق طلبه لری بولندی . بولار تحصیللرن تمام ایتوب قازاق آراسینه مدرس بولوب هر قایوسی ، قازاق اولادینه اسلامیت اوگره تدیلر .

حضرت مدرسه سنک تحصیل کورگان تاتار و باشقرد خلفلرده قازاق اوللرینه چغوب بیك کوب قازاق بالالرینه ایهان و اسلام اوگره تدیلر . اوزون سوزنک قسقه سی ، قازاق آراسینه دین و ادب ، اخلاق و ارکان تارالورغه مرحوم حضرت بالذات و بالواسطه کوب خدمت ایتدی . الله ماجور ایتسون و خدمتینک اجرن مضاعف قیلسون .

تاتارلر آراسنده دیانت و اسلامغه مخالف بولماغان تشبثات اهلینه

زور ھمايەچى ايدى.

كىڭ خەلقلى ، متواضع ، يومارد قوللى ، خوش مجلسلى مرحوم اوزىنىڭ
صوڭقى ھەرنە ھەرسە سنى دە اونتمادى . آنڭ مادى جھتن تامين ايتو
مسئله سنى قوزغاتوب مەككور مەرسەگە باشلاپ اوزى اون مڭ سوم ھەديه
ايتدى . خدانڭ رەھبەتندە بولسون !..

الوغ ضياع

دينى وملى الوغ عالمز استاذ زين الله حضرت وفات ايتى (و.ع.ه) الله تعالى). ا گر بزنگ علمى ملتورده بولدى كى قاموس الاعلام لرمز بولسه ايدى زين الله حضرت كى ديسن و ملتينه كوب يللار فائده لى خدمتلى قىلغان و باشندن ، بيك آز كيه سسلرگه طوغرى كيله طورغان ، عبرتلى زور حادثلر اوتكارگان الوغ ذاتنگ ترجمه حاليى وفاتى كوننگ مى غزيتلرمننگ همه سى شول قاموس الاعلام لردن كوچروب نشر ايتلرلر و اوقوچيلارى فاشنده مهم بر مى و مدنى وظيفه نى اوتلرلر ايدى . لکن تأسف كه فارشى حاضرگه قدر آندى كيره كلى بر منبع دن محروم مز ، شونلقدن الوغ ذاتلرنگ وفات كونلرنك يازغان ترجمه حاللرده بعض شخصلرغه معلوم بولغان جزئى نرسه لر ايله ا كتفاء قىلورغه مجبور بوانه در . بنم ده مرحوم زين الله حضرت حقنده يازاچق نرسه لرم اوزمه معلوم بولغان بر نيچه جهت كنه در .

۱۹۰۱ نچى يلدلر طرويسكى گه برنچى سفرمه مرحومنگ خانه سينه ايرته نكى اجتماع وقتنده كور شرگه باردم . بن «ايشان مجلسى» قچروب تكبير و تهليل اوقولا يا كه باشنى توبه ن صالندروب سويله شى اولترلا طورغان چيولش ديه تصور ايتكان ايدم . لکن آنك بو مجلسى صرف بر علمى ايسكان ، اول اوى طولغان خلق غه رسول الله نك سنتندن ، اصحاب كرام و سلف صالح آثارندن ، اخلاقدن و باشقه بايتاق فائده لى علملردن معلومات بيره ، بو مسئله حقنك استفسار ايتكان كهمسه گه تفصيل ايله ايضاح قىلا و بعضا سويله گان سوزلرن «اول مسئله فلان كتابك و فلان بيتنده ايدى» ديوب كتابنى آلوب اوقوب كورسه ته ده علمينك

نیره نلگی و محفوظاتینک کوبلگی هر وقت کورنوب طور ایدی. طرو
یسکی گه تکرار سفر لرمک شول حالنک دوام ایتکانن کوردم و آندن علمی
بایتاق استفاده ایتدم هر کون ایرته دن باشلاب اولی گه قدر دوام ایتکان
بو مجالس لرده شا کردلر، خافلر و ملالر، خصوصا بیک یراق ییرلردن کیلگان
قزاق ملالری کوب بولا ایدی. زین الله حضرتنک کیرهك اوشبو مجلسلری
آرقلی و کیرهك مدرسه سنده هر وقت یوز - یوز ایللی چاماسنده بولوب
کیلگان قزاق شا کردلری آرقلی عموما قزاق خلقینک دین گه محبت ایتو
لرینه اوزلرینک عرف و عادتلری اورنینه اسلام حکملری اورناتشووینه
غایت زور خدمتی و تأثیری بولمشدر.

۱۹۱۴ نچی یلده اییون آینده پیتروغرادده دینی و، و خانلی
مؤسسسه لرمزنی اصلاح طوغروسنک یاصالغان جیولش اسمینه قزاق خلقندن
«بز اورنبورع اداره روحانیه سبنه تابع بولونی تله یهز» دیه تیلیغرام
کیلگاننی ایشتدکده متفکر آدم لردن بری «کوبدن توگل چیتلر طرفندن
شامانی سانالغان و اوزلری ده بز «زان» برله عمل قیلامز، شریعتنی
بلمایهز دیب یورگان قزاق خلقی اسلام دینینه نه درجه نق یابشقان
وتانارلر اوزلرینه دینده ش و نسلده ش ایکانن نیندی کوچلی ره و شده
حس ایتکان، بونک ایچون زین الله حضرتکه منتدارلردر» دیگان ایدی.
زین الله حضرتنک ملتمز که الوغ خدمتلردن بری آنک اصول
جدیده مکتبلرینی ترویج و حمایه قیلووی ایدی. اصول جدیده قازان
و اورنبورغ کبی زور شهرلرده و عموما روسیه ده اوزینه بیک آز طرفدار
طابقان، اسلامیت نک مکده گی حالی کبی عامه طرفندن افکار و طرد
قیلنه طورغان وقتلرنک مرحوم حضرت سایه سنک اول ایندی طرویسکی ده
اوزینه کامل غراژدانلق حقوقن آغان ایدی. احمد و غنی بایلارنک
اصول جدیدک گه خدمتلری ماللاری ایله بولسه مرحوم زین الله حضرتنک
علمی و خلقه ز آراسنده غی اعتبار و نفوذی ایله خدمتی غایت زوردر.

بو حقده آنك مريد ومخلصرى غنه توگل بلكه اصلاح حركتلمزنىڭ باشنده طورغان ذاتلرنىڭ ھەممەسى دىھرلك دىنىي جھتدن آڭا صيونلار ايدى .

دين اسمندن اصول جديده خلافيئە حركت ايتوچىلرگە قارشى اسماعيل غاصپرېنسكى جنابلرېنىڭ زىن الله حضرتنى قالقان ايتوب يازغان برنيچە مقالەلرى ئلده خاطرمدە بار .

شولايوق استاذ عالمجان حضرت اوزى باشلاب تاسيس ايتكان اصول جديده مدرسە سېنە زور وياڭى بنا طورغوزغاندە برنيچى نيگىز طاشيىنى مرحوم زىن الله حضرتدن صالحدروب قازاندهده اصول جديدىنىڭ دىنىي ياقدن رسميتىن تصديق ايتدرگان ايدى .

اوشانداق اصول جديده نڭ مشروعلىگى حقنەدە باشنده مرحوم حضرت بولدىقى حالده طروپسكى علماسىنىڭ امضاسى ايلە يازغان «فتوى نامە» نى «وقت» ادارەسى نڭ اوشبو وقتلرغە قدر نشر قىلوب طوردىقى معلومدر .

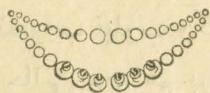
زىن الله حضرتنىڭ فضايلندن برى آنك استاذ شهاب الدين المرچانى حضرتلرېنە طرفگىرلك ايتووى ايدى . كوب ملالمرچانى حضرتلرېنە طعن وانك مسلكلرندن خلقنى تئفىر ايتكان زمانلردە مرحوم حضرت مجلسلرندە ھر وقت آنى تصويب قىلوب وكتابلرېنى قاراو بلەن توصيە ايتوب سويلر بولغان، بو حالنى بن ھم برنيچە دفعە كوردم . مرحوم محاسن اخلاق نڭ مثال مجسەمى ايدى . ھر كەڭگە تواضعلى، ايڭ نوبەن درجە فازاق خاتونلرى ايلە تكلفسىز سويلر ويومشلارون اوتى ايدى . الله تعالى آنى اوزىنىڭ كىيڭ رحمتينە غرىق ئە يالەب وارثلرېنە صبر جھيل احسان ايتكاي وانلرنى خيىرالخلف قىلغاي ايدى . اميددركە وارث وخلفى عبدالرحمن افندى بو كونگە قدر اولدىقى كېي موندن سوڭكە مدرسە سېنە ھەت واجتھاد ايلە خدمت ايتەر ھم حضرتنىڭ مخلصلرىدە

بويوك اشده آكا معاونه ومشاركنده شايد فصور ايتمه سلر . مرحومنىڭ وفات خبرى ايشتلگان جەمە كوندە قازاننىڭ بايتاق مسجدلارندە روچينه دعا قىلندى وبرنيچە اورندە على وفق السنە جنازە نمازى اوقولدى . جزاه الله عنا خير الجزاء .

زين الله حضرتنىڭ تحصيلى ، حج سفرلىرى ، الك امامنى ، اطرافنىڭغى بعض حاسدلىرىڭ سعايله لوى سببلى سىكز يل نفى قىلنوب طوروى ، مشروع يول بىرلە مقابلەدن عاجز بعض بر توبەن ايشانلارنىڭ گماھسىز آدم اوستىدىن سعايه كىبى بلچىراق يولغە از سالولارى ، طرويسكى دە امامت وتدریس ومريدلر تربيه سى ايله اشتعالى كىبى آنڭ ترجمە حالندە گى مهم وعبرتلى مادەلر ياقىدىن طائىش آدملر طرفىدىن شايد وقتى ايله يازلوب نشر ايدلور هم ايدلورگە تيوشدور .

ملا كشاف الدين ترجمانى .

۱۰۷۶ نچى نومبر . ۵ نچى فيورال . ۱۹۱۷ نچى يل

(۵) «يوالز» طرفىدىن نىشىرىلىدىغان ئاثر توغرىسىدا

!

رشيد مرشد.

جديدچىلارنىڭ ۋەھوما ضىيالىلارنىڭ، ايشانلىقنى بىر كىسب ايتوب اتخاڭ
ئىلغان نادانلارغە خىلاف بولغانلىقلىرى معلومدر. شول سببىدىن گازىتەلر دە دە
بعض ايشانلارغە تىپلە، ادبىياتدە دە يالغانچى ايشانلارغە بىك سالقن قارالا.
بو خالدىن كوب كىشى ياڭاچىلارنى ايشانلىققە اساسا خىلاف دىب بلەلر.
خال بو كە رشيد مرشد معناسى بلە بولغان ايشانغە ياڭاچىلر هېچ خىلاف
توڭل، بلەكە طرفدارلر. رشيد مرشدىدىن مراد اوزى طوغرى فېكرلى
بولغاندىن سوڭ شول طوغرى فېكرن خىلققەدە طاراتورغە طرشوچى دىگان
سوز. بو معنا بلە بنى آدمنىڭ خالدا اصلاح قىلو آرزوسى بلە طوغرى فېكر
طاراتو يولندە اوزىنى فدا ايتكان كىشىلرنىڭ ھەمەسى ايشان ھكىمدەرلر.
اما اللە تعالى بلە بندە آراسىدە واسطە بولونى يا كە اولگان مشا
يىخنىڭ ارواحى بلە مناسىتدە بولونى دعوا قىلوچى ايشانلارنى بو مرشدلرگە
فاتىھدە ماسقە كىردەك، آلا رشيد مرشد توڭل، بلەكە مۇدلرلر. انسانىت واسلامت
فارشىدە ھر خصوصە يا كىغشوب ياتقان بنى آدمنى طوغرى فېكر و طوغرى
ئىدبىرلرگە ارشاد قىلو معناسى بلە بولغان ايشانلىق قە مقبول و ممد و ھىر.
عقل و فېنگە سىماغان خارق العادە اشلارنى دعوا قىلوچى ايشانلار چىن ايشان
توڭل، يالغانچىلرلر.

بوگون تأسفى ايله وفاتى خېر بىرلگان طرويسكىلى، زىن اللە ھىر
مرحوم ايشانلىق اسمى بلە مشھور ايدى. مۇنە بو مرحوم مېنىم بىراقىدىن
طوروب بلووينە نظرا رشيد مرشد معناسى بلە چىن ايشان ايدى. مرحوم
اىللى يىلاق علمى ھەرن دائىما، سىلارنى اخلاق و افكار بابىدە ارشاد

وهدایت یولنده ئونکەردی. بو خصوصه تورلی طرفدن جفا واذالر چیکسهده، اوزن معق صایغانلغندن مثلذانه توزدی، هیچ کم خاطری اوچون فکرندن یازمادی. مرحوم حقنده دشمانلری اداره روحانیهگهده شکایت قیلغانلر، حکومتکهده سعایت قیلغانلر. بو مرحوم نی قدر جزا کورسهده، کوکلن توشرمهگان، طوغری فکرندن هیچ توبه ایتمهگان، مرحوم، شریعت اسلامیهگه بنی آدمنی قسارغه هم طغزلارغه کیلگان مجبوری بر قرارنامه دیب قارامی ایدی، بلکه هدایت واصلح ايله عالمنگ دنیا و آخرت راحت وسعدتن آرتدرو اوچون کیلگان نصیحتنامه دیب قاری ایدی. شونگ اوچون کوب ملالر هر فایدالی اشنی ممکن قدر حرامغه چقارورغه طرشقان وقتده حضرت حلالگه چقارا ایدی، اسلام بنی آدمنی جبرلر اوچون کیلدهگان، بلکه آکا هر جهتدن یاردهم ایتەر اوچون کیلگان، دی طورغان ایدی. حضرتنگ بویله هر فکرلی بولووینه بعض ملالرنگ آزمی اچی پوشقاندرو بومولالارغه تابع بایغورالرده حضرتکه فارشی بایتاق سو قصد قیلوب قاراغانلردرو. لکن حضرت بولارنگ همه سینه اوزینگ ریاسز حقانیلغی بله غلبه قیلدی. بارا طررغاج ایسکیلرنی ده یاگالرنی ده اوزینه قارانندی.

حضرت اوزی تدقیق قیلغان اشلرده اوز فکرینه بیک مسلم ایدی، اوز اجتهادی بله طابقان فکرینه فارشی باشقەرغه تقلید قیلونی اوزینه حرام صانی ایدی. اما اوز تجربه سی و اوز مطالعه سی ايله تدقیق قیلماغان مسئلهلرده اهلینه تقلید قیلونی قصور صایمی بلکه کمال دیب بله ایدی. مرحوم بالالر اوچون اصول جدیده بله اوقتونگ فایدالی بولاچغن بیک تیز آگلاغان ایدی، بو بابلغی مهارتنگ متخصص اربابینه مخصوص بولاچغن ده طویغان ایدی. شول سببلن اصول جدیدک ترتیبی خصوصه مرحوم اسماعیل غاصپرینسکی جنابلرینه تقلید قیلونی لازم طاوب ۱۸۹۵ نچی سنه ده ایکی معلمن باغیچه سرای شهرینه ییبه رگان ایدی. ۱۸۹۷ نچی

یلدن باشلاب اوز مدرسه سنده اصول جدیده بله اوقتونی باشلاتدرغان ایدی. حضرتنڭ بو ایشینه بلکه بیک کوب مریدلرینڭ کیفی کیتکاندر، لکن اول مریدلرینه اوزی تابع بولورغه طرشمی ایدی، بالعکس هر حقیقته مریدلرن اوزینه تابع ایتەرگه طرشا ایدی.

حضرت مرید، و مخلصلرندن روحانی مرض بله مراجعت قیلوچیلرینه طب قدیم بله دوالرده بیره ایدی. حضرتنی عادی بر ملا صاناوچیلر بلکه آنڭ بو اشن یکرمنچی عصرغه موافقده کورمسلم. لکن حضرتنڭ طب قدیم کتابلرندن خبردار ایکانلگن بلگان کشیلر بو اشنی عیب صایهاسقه تیشلی. یافذرینڭ سویلهوینه قاراغانده حضرت هیچ کهنی طبیلرگه مراجعت قیلودن طیماغان، بالعکس کوبسینه طبیلرگه کورنورگه قوشقان. لکن روحانی خیال بله اوزن آورو صاناب کیلگانلرگه طب قدیم دوالرن بیرگان. بو دوالرده دیار اسلام طبیلرندن یاساتوب آلدلرغان بولغانلر. حضرتنڭ ملتیزگه ایتمان ظور خدمتلرندن برسی هر اختلافلی مسئلهده شریعت اسمندن مقتضای زمانه موافق جوابلر بیروویدر. بوندن ده ظورراق خدمتی قازاق قرداسلرمرنی بزگه یافنایتوویدر. بو خصوصه تفصیلاتقه کرشو حاضرگه لازم نوگل، بو کونده قازاق آراسنڭ مڭ قدر مدرس با ملانڭ حضرتنڭ بالذات یا بالواسطه شا کردی ایکانن یازو کافی بولسه کرهڭ. جناب حق حضرتنی غریق رحمت ایتوب خلفلرینه صبر یهیل بیرگای ایدی.

هادی مقصودف.

شیخ زین الله حضرت .

(وفاتنامہ)

اوچنچی کون « یولوز » ادارہ سینہ توبہ نندہ گی تیلیگرام آئندی :
— « شیخ زین الله حضرت بوگون مہنگیک یورتقہ ارتحال ایتدی . »
عبدالرحمن رسولی .

بو تیلیگرامدن طرویسیکی و اطرافندہ غنہ توکل ، بونون روسیہ
مسلمانلری آراسندہ معروف ایشان — شیخ زین الله حضرتنک وفات ایتکا۔
نلگی آکلاشلادر . تیلیگرامنی بیرگان ذات ، شیخ حضرتلرینک الوغ
مخدومیدر . زین الله حضرت اورنبورغ گو بیرناسی ، ڈیرخنورال اویہز
ندن بولوب ، شول اویہزده گی بر قریده اماملق و شیخلق ایتکان چاغندہ
کاستراما شهرینه نفی ایتانگان ایدی . منافسندن قایتقاج ، طرویسیکینک
« أمور » دیب یورتلگان یلغا آریاغندہ غی بیستہ سندہ گی پیشنچی محلہ
گہ اماملققہ کیترلدی . مرحومنک کیرہک مدرسہ سی ، کیرہک ایشانلغی
بلدن اشتہاری اوشبو محلہ گہ امام بولوب کیلگاج باشلانندی . آندن ئلک
هیچ بر اہمیتی بولماغان « أمور » بیستہ سی محلہ سی ، اول کیلگاج ،
طانیہ اسلق روشدہ جانلانوب ، معنوی جہندن ہمورالہ نوب کیتدی .
حضرتنک بو بیستہ گہ « معوریہ » دیب یاگا اسم پیروی . اساسنز نوگل
ایدی . زین الله حضرت کیلوب بر آز طورغاچدہ ، معوریہ دہ بر نیچہ دانہ
مدرسہ بنالری پیدا بولدی . بو مدرسہ لرگہ حسابسز کوپ شاکردلر
جییلدی ؛ ۴نچی محلہ دہ کی مقتدر مدرس جمال الدین حضرت سبحانقلی
وفات بولغاندن صوٹ ، آنک پيشقدم شاکردلرندن بعضلرینک ایشان
حضرت مدرسہ سینہ کوچولری ، اوشبو مدرسہ نی دخی دہ کوچہ ییتدی .

حضرتنىڭ مەدرىسە سىندە يۈزلىرى ئايلە شاگىردلىرى ئىلم تەھسىل ئايلە شىغىللەندىگىلى كىبى، آڭا قول بىرۈ، تەسۋىفدىن سېقى ئالو ئۈچۈن كىلگىن مەسافىرى ئايلە « مەھورىيە » گۈر كىلۈپ ئوردا ئايدى . ئادىندە ، ئايشانىلىرى تىرە سىندە كۈبىرەك ئادانلىرى ، « ئەرەم ئاماقلىرى » يۈرىلىرى ، ئامامىرۇم زىن ئاللى ھىزىتىدىن قىلب سېقى ئالورغە ئاخۇد بولايغىنە زىيات ئايتۈپ كىتەرگە كىلوچىلىرى ئاچنىك مەقتىدىر ۋە مەشھۈر ئاممىلەردە كۈب بولا ئايدى . چۈنكى زىن ئاللى ھىزىتى قورى « ئايشان » غىنە ئوگىلى ، بىلكە ئىلم دىنىيەدە مەتبىھىر بىر ئاممىدە ئايدى . مەرحۇم ئارىخ ، ئىبىقات رىجال ۋە ئىراجىم احوال كىبى سىرف دىنى بولماغان ئىلمىرنى دە بىيك ئارانا ، ئول ھىقەدە ئاخلاص بىلەن سۈيلىشە ، ئۈزىنىڭ ئىسلام ئارىخىنىڭ غى دورلىرنى ئەھۈما ، ئارىخىنىڭ خىرانالوگىيا دىگىن نەرسە سىن بىلووى بىلەن ئىتاز ئايدى .

مەرحۇم ھىزىتى ئاجئامى قانۇنلىرى ، غىربىلىرىنىڭ تىرقى ، مەسلمانلىرىنىڭ ئىدىنى ئايتۈ سېبىلىرى دىگىن كىبى نەرسىلەر ھىقەدە ئاويلاماسىدە ، ئول « قافات خەمسە » بىلەن گىنە مەشغول ئايشانىلىرىدىن ئوگىلى ئايدى . ئانڭ ئىچىدە ئوتتە كۈرۈچى بىر ئىقلى بار ئايدى ، كە ھىزىرىگى زاماندا نەرسىنىڭ ئايدىلى ۋە نەرسىنىڭ سىزىلى بولۇن ، ئاخشىلاب آڭلانتقاندە ، بىيك تىز آڭلاب ئال ئورغان ئايدى . سۈككى يىللەردە ئانڭ سىداللىر ، مۇسىلىرغە قارىشى سۈز سۈيلىۋى ئايشىلىگەلەسەدە بو ، ئۈز تىرە سىنىڭ يۈرگان بىر « ئىبىلقفا » لىرىنىڭ تاقىنى سېبىلى گىنە بولا ئورغان ئايدى . يۈقسە ئول ، مەكۈر ئانلىرى نى ئىلمىرى ئۈچۈن ئىھتىرام ئايتە ئايدى . مەرحۇم ، ئۈزىنىڭ مەقامى بىيك ئاخشى آڭلى ، ئۈزىنىڭ شول مەقامغە مۇفاقى رەۋشك ئوتا ، كىرەك كىم ، كىرەك نىيىدى ئاش ھىقەدە بولسۇن ، ئولچەۋسىز سۈز سۈيلىۋىدىن ، ئاويلانسۇز ئاش ئاشلەۋىدىن بىيك ئاقلانا ئايدى . چىن ئالوغ ئانلىردە غىنە بولا ئورغان رەۋشە كىك ئىقلى ، خۇش مەملىلى ئايدى . بىر ئايشانىلىرى كىبى تەكفىر ۋە تەسۋىق بىلەن ھىچ ئوراشەۋىدى ، مەلۇم شىخىلارغە ، بىياگىلى بىر مەسلىككە

قارشى فوطورتو بلەن دە فایناشمادی. مرحوم، «دین و معیشت» دە مقاله یازو کبى اش بلەن دە ئوزىنك حسن نامینه طاب توشورمەدى. اگر استادنك روحنە «ابوالنقیب التونتاری» روحنە غى کبى خیث بولسە ایدی، اول، البته، «دین و معیشت» صحیفەلرنك گى مقاله لر صورتنە دە ظهور ایتە قالماس ایدی. زین الله حضرتنك «دین و معیشت» بلەن هیچ بر مناسبتی بولمىغەنە قالمادی، بلکه اول دە، باشقە لر کبى، بو ژورنالنك، باخصوص «ابوالنقیب التونتاری» نك قاتى هجوملرینە معروض بولدى. یوغاریدە، حضرتنك فایدالى بلەن ضررلىنى تیز آکلاب آلوون یازغان ایدم؛ بو، قوری بر دعوا دن غنە عبارت بولماسون ئوچون بعض بر مثاللر کیتريم: اصول جدیدە میداعە چقىدى؛ ترویسکیگە دە باروب ییتدی. بو اصولنى بعض بر ملارغە قبول ایتدرو اول چاقردە ظور بر واقعه سانالا ایدی. بیک محافظه کار بولورغە تیشلى زین الله ایشان، اصول جدیدەنى بیک تیز قبول ایتدی. مدرسەلری حضورنە شول اصول بلە اوتوتولا طورغان مکتبلر آچارغە رخصت ایتدی. مسئلە بونك بلەن گنە قالمادی: هر نەرسە گە دین و شریعت کوزلگى آرقىلى فارارغە اوگرەنگان مسلمانلر اصول جدیدە گە دە شولای فارادیلر. اول اصولنك شریعتکە خلاف توکللگى آقتاریتیت. ثقه دین علماسى طرفندن اعلان قیلنسە، بو اش، اصول جدیدنك طار الووینە ظور یاردم ایتەچک. شوندى فتوا چغارغان علما، اجتماعیتەز گە، مکتب و تعلیم اشلمز گە ظور خدمت ایتکان بولاجقملر ایدی. مونە، شوندى مهم فتوانى طرویسکی علماسى چغاردى. بولارنك باشنك شیخ زین الله حضرت طور ایدی. ظن ایتەمن، که «وقت» مطبعە سندنە قات قات باصلغان «طرویسکی علماسى و اصول جدیدە» دیگان رسالەنى بلمەگان کشى یوقدر.

مرحومنك معذومى عبدالرحمن افندى ئوز بانینە امام بولغاچ، مدرسەلرنى دە زمانە غە موافق رەوشدە ترتیبلەر گە طوتندى. حضرت بوگا

هم اصلا قارشى كېلمەدى. زامانە احتياجاتن ئوزندن ياخشىراق باسگان
مخدومنىڭ تىبىئىيەت كىنە نوب كىنە قاراب توردى. ياش مخدوملارنىڭ
زامانە چە اوقولرىنە دە خلاف تورمادى. تور كىنە مەكتەپلەرنە اوقولرىنە
توگال، روس مەكتەپلەرنە كورولرىنە دە مانع بولماغان ايدى.
حاضر مېن مرحوم زىن الله حضرت حەقنە ايسەمە توشكان قايو بر
نەرسەلەرنى كەنە يازدم. بونە مرحومنىڭ تەرجمە ھالى حەقنە بر سوزدە
بولمادى. تىبىئىيەت ماتېرىيال جەيلو بلەن حضرتنىڭ تەرجمە ھالى مفصل يازلسە
كېرەك. مېن تەرتىب ايتكان «عبدالولى ياوشىف» دېگان رسالەدە ايشان
حضرتنىڭ رەسمى باردر.

سوز آخىرنە شونى دە ئەيتوب كېتەرگە كېرەك، كە مېن ەلم تەھسىل
ايتو نىتى بلەن زىن الله حضرت مەدرسە سېنە بارغاچ اوشبو مەدرسە مېڭا
اونو تەلماسلىق ياخشى بر تائىر بېردى. بو، مېنم ئوچون بوتونلەي ياڭا
دنيا ايدى. مېن اورن بورغ وقارغالىدە منطق، كلام غنە اوقوغان ايدم،
دنيادە شوندىن باشقە ەلمنىڭ بارن دە بلمى ايدم. اما زىن الله حضرت
مەدرسە سىندە تەفسىر، ھادىث، مەعان، بېيان، بىدىع، عروض كېي نەرسەلەر
اوقولا ايدى. تەفسىر، ھادىث و عرىيات مېنم ئوچون «ەلم» نىڭ بوتونلەي
ياڭا اوبلىستلارنى ايدى. «تەرجەمان»، ياڭا رسالەلەر اوقو ياغىدىن دە،
ايشان شاگردلەرى اورن بورغ وقارغالى شاگردلەرنىن فرسخلەر بلەن آلدە
تورالر ايدى. قىسقىسى: اول چاقەك زامانەنىڭ بارشنىدىن خەبەر دارلىق جەھىتىدىن
تورويسكى شاگردلەرى بىزنىڭ اورن بورغ، فارغالى شاگردلەرىنە بىردە
اوخشامىلەر ايدى. ايشان مەدرسە سى چىن ەلم دىنىيە ئۆزىنە توشەرگە
مېڭا ظور ياردەم ايتدىكى كېي، كوزم، فەكرم آچلوغىدە بىك ظور ياردەم
ايتدى. زىن الله حضرت مەدرسە سىنىڭ ھەسابسىز قىرغىز- قازاق شاگردلەرى دە
اوقودىلەر. بونە ايك يىراق اوبلىستلارنىڭ قىرغىزلەرى بولا ايدى. بولارنىڭ
ھەمە سى ايلەرىنە قايتوب، كىك قازاق دالاسىدە اسلامىتنىڭ نغوىنە، آڭ

وفکر طارالورغہ خدمت ایتدیلر وایتلر. بو هم، شیخ حضرتلرینک
تورک- تاتار دنیاسینه ایتسکان خدمتلرندن سانالورغہ تیشدر. مرحوم
زین الله حضرت ۸۷ یه شینه یاقنلاب دنیادن قایتدی، بالالرینه یاریسی غنه
بایاق قالدردی. خیرات یولینده اعانهلری بولسه کیرهک.

ئوز یاننده امام بولغان اوغلی عبدالرحمن مخدومدن باشقه
اوج اوغلی، کیهوگه کیتمهگان بر قزی قالدی.
روحک اعلائی علینگه آشسون ای محترم استاذ!

مرحومنگ شاگردلرندن: ع. ابطال.

۱۷۱۱نجی نومبر. ۶نجی فیورال. ۱۹۱۷نجی ال.

[Faint, mostly illegible handwritten text in the lower half of the page, likely bleed-through from the reverse side.]

۶) «بزنك ايل» ده نشر ايتدرلگان ترجمه حال.

مرحوم زين الله حضرت.

توركى - تاتار ملتى آراسىك اوزىنىڭ علمى، تقوالقى بلەن طانلغان
طرويسكى لى مشهور زين الله ايشان حضرت نىڭ فيورال ۲ سنە وفات
ايتكانلىك خېرىن تېلېفون بلەن ادارامزگە بلدر دىنىر .

مرحوم باشقە ايشانلر كېك، تاتار ملتىنىڭ اوقوب، معارف حاصل
ايتو، هنر، تجارت بلەن شغىللەنولرىنە، كىشى آراسىنە كىشى بولوب
يەشەرگە اطلولرىنە قارشو توگاللىك بلەن برابر، بو يولده اوز ياغندە
طارالغان بىك كوب تعصبلرنى تعديل ايتدى . «مدرسه رسولى» نامندە
ياخشوق كوب مترقى اماملر، خېردار وفدائى معلملر چقارغان مدرسه
تربىيە ايتدى .

مرجانى، قورساويلر كېك، جسارت ادبىيەسى، مىسلك فدائىسى
بولماسە دە علم مراقىسى، مطالعه هوسلى ايدى . علمى «بىر فن نىڭ
متخصسى» ديورلك درجە دە بولماسە دە، ھەسن دە اوقوغان، يادلاغان،
بارن دە كوزدن كىچرگان، عربى وتوركى مجلەلرنى تعقيب ايتە ايدى .
قرغز - قازاق توركى قرداشلر يەز آراسىنە اسلامىتنى اورنلاشدرغە
وتاراتقان معلملر آرقلى قازاقستاندە ابتدائى معلوماتنى نشر ايتەرگە
موفق بولدى . بونىڭ بلەن توركى قوللىرىنىڭ اجتماعى، مىنى حياتندە
مكافاتن الله دن باشقە ھىچ كىم بىرە آلماسلىق بىوك خدمت ايتدى .

بىر وقتلردە ۋولوغدە، قاستراما ولايتلرنىڭ سورگوندە دە بولنوب،
بىك كوب فدائىلر كىچرگان حالردە باشندە كىچكان ايدى . ھەر حالدە
مرحوم نمونە آلورلىق، صحبت و مجلسندىن استفادە ايتەرلك بىر ذات ايدى .
روھى راحتدە بولسون .

۱۳ نەچى نومبر . ۱۰ نەچى فيورال . ۱۹۱۷ نەچى يىل .

(۷) «قازاق» دە نىشر ايتولگان تۇجۇھ حال

زىن الله ايشان وفات

۲ نچى فيۋرالده ترويسكى شەھرىنەن زىن الله ايشاننىڭ اولكەن بالاسى عبد الرحمن رسولف قول قەيغان: «بو گون الشىخ زىن الله حضرت جالغاننان جاقسى دونىه گە كوچرى» دىگەن باسقارمازغا تىلە گرام كىلدى. كىلەسى كونى سول شەھردە گى استۇدىنت سفر جان سىدالين ايسەينەن: «آناقى مىسلمان حضرتە رىنەن علم - عېلم تاراتب، خلق آغاروو جولندا ۳۳ جىل ترويسكىك قزمەت ايتكەن بىلگىلى زىن الله ايشان ۲ نچى فيۋرالدا وفات بولدى» دىگەن تىلە گرام كىلدى.

زىن الله حضرت قازاق آراسىنىڭ دابىلى جىر جارغان، آيتقانى ايسىم بولغان، آتن قازاقدىڭ قاتىن - بالاسىنا دىين بلەتن ايشاننىڭ عېرى. «زىن الله ايشان»، «زىن الله حضرت» دىگەن آتن بلەمەيتىن، آيتقانىنا اويمايتىن قازاق كىم. اوقىغان قازاق دارغا زىن الله ايشان علم - معرفت جولندە ايتكان اسدەرى مىن مشهور بولغانك اوقىماغان قازاقلارغا مريد تىرىبەلاغان ايشاندىق جولندەغى اسدەرى مىن مشهور.

باسقالار زىن الله حضرتى قالاي تانىيتىندارن اوزدەرى بلەدى. عېز حضرتى جوزبە - جوز كورگەنەمىز جوق، جاقننان تانس بولغانىمىز جوق. سرتىنان اىستىب، اسىنەن كوروب تانووۋىمىز چا: زىن الله حضرت ايسكى حضرتە ر آراسىندە عالم ھم دانىشاندارىنىڭ عېرى.

ايسكى حضرتە ردىڭ كۆبى قاتقان كون سىياقتى زامان ايمىنە كىلمەي، قاتب سرەسب، قالجىغان كويىدە قالوو بار، زىن الله حضرتى اول قالب بولمادى. طرىقت جولندا بولا تور ا دونىەوى اسدەردىڭ فرقن آيىرا بىلب، آقلا سالب، اصلىنا قاراب، جاڭا نارسە ايكەن دىپ، باسقار جا قور جا كالىغىنان اور كېدەدى.

اصول جدید او قوی تارالغان جاقدا ایسکیچه اوقیغان هم اوقتقان
حضرتدهردک کوبی جا کالبعیمان اورکب ، کییی اوسقرب جولاماغاندا ،
کییی ایرن باورینا آلعان آندای توولاب ، آفلینان آداسب ، جدید
چیلهدک بارن کافر دیب فتوا بیرگه نده ، زین الله حضرت اصول جدید
دورستیغینا فتوا بیرب ، وورادای بورقلداغانداردک آوزینا قوم قویلغا—
ندای قلدی . مونیسى آق بین قارانى آبرب نایى امايتن زدانى کوب
قارا کفى خلقداردک آلدندا زور قزمهت . ایسکی نوره آچب ، ایسکی
ترتیب بین درس آیتقان مدرسه سن ، جا کچا اوقب چقان بالالارینک
قولینا بیرب ، جا کآ ترتیمکه سالووینا رخصت ایتمی . مونیسى هم
باسقار اولگی بولارلق زور عاس . جورت آیتقامدی آلادی ، ابوتکه
نیمه جورهدی ایکن دیب ، باسینک غانا فایداسن اویلاب باسنالارسیاقتی
اوزینه اویتقان جورتن جارق جاقدان قاچرب ، قارا کفى جاققا سویره مهدی .
ایشان دونیه اسی مین آخرت عاسینک آراسن آیراء بلب ، ایکه وینده
تیک کوز بین فاراغان آدام . اونى قیشق عتوسینب یاء اوز باسینک
فایداسى ءوچن قیشق جولغا عتوسب ، ایشاننگ سرتینان آتن ساتب ،
آیتناغان عوزن آیتدی دیب ، ایلدى آداستیرو وچیلاردا آز بولمادی .
آسره سه سوندا ییلار باسباسوزدهن آوز عسوز کبرهک جایلاتن ، حضرت
باشیرب چقارغان فتوالاری تارالب جیتبه گهن فازاق جیرنده کوب
ایدی . ایندی زین الله حضرت اودونیه گه کوچکه ننده ده آتن ساتب ،
جورندى آلداب ، ایشاننگ روحن مازالوفا خدايدان فور قامز .

زین الله حضرت فازاققا قانداى فایداسى تیگهن آدام ایکه ندیگی
تومنده قسقاچا آیتلغان ترجمهه حالینان کورینب تور .

زین الله ایشان دونیه گه ۱۸۳۳ نچی جلی کیلگهن . تووغان جیری
اورنبور گو بیر ناسندا ، ترویسکی اویه زنده تا کغاتار وولوسنده شریپ
اولی . آکەسى حبیب الله رسول اوغلى دیگهن کسی بولغان . باستابقی

اوقىغان اورنى ۋىرخنە اورال اويە زىندە يعقوب حضرت مدرسەسى .
اونى بترگەننەن كىيىن ترويسكىدە احمد حضرت مدرسە سىندە اوقىغان
موندان ختم ايتىپ ، خلقە بولغان ، ۱۸۵۸ نچى جلى ۋىرخنە اورال اويە زىندە
آفقو جا اولينە امام بولغان . سونان كىيىن جابباس جاراساي ديگەن
كسىنىڭ بدلان آلب ، حجگە بارىپ ، آرابستاندا شىخلىققا باتا آلب قايتىپ ،
مريد تربىيەلەغان . مريد تربىيەلەي باستاغان سوڭ آق جورت اوزىنا
ءالينىپ . آتاغى چغا باستاغان . اونى بورننان شىخلىق قلب كىلە جاتقان
حضرتدەر كورە آلمانغان . زىن الله حضرت اوستينەن استرلى حضرتدەرى
چاغم جاساب ، اورنبور گوپىرناتورى كرىجانوفسكى ۱۸۷۳ نچى جلى
زىن الله حضرتدى ۋولوگدا گوپىرسىنداغى نيكولايفسكى ديگەن فالانغا
جىر اودارغان . اوندان اوج چل تورغان . آداغنىڭ ۱۸۸۱ نچى جلى زىن الله
حضرت حكومت رخصتى مین چىرىنە قايتقان .

قايتىپ كىلگەن سوڭ تاغى ۶ بر ريت حجگە بارىپ كىلگەن . سونان
سوڭ ترويسكى خلقى جاڭا محلە آچىپ ، ۱۸۸۴ نچى جلى زىن الله حضرتدى
چاقىرىپ ، اوزدەرىنە امام ايتكەن . امام بولغاننان كىن اوسى كونىڭى
«مدرسە رسولى» نامىدە گى جورتقا مشهور مدرسە سىن آچىپ ، شا كىردەر
جىبىب درس آيتقان هم مريد تربىيەلەۋ ءاسن اولغايتىپ ، ايشاندىق جاغىن
كوچەيتكەن .

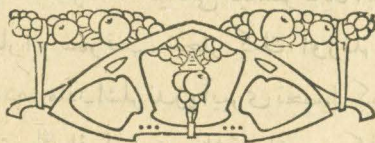
۹ ترويسكى قازاق چىرىنە تايان شىر بولغاندىن زىن الله ايشان
مدرسە سىندە اوقوۋچىلار ، مريد بولۇپ قول تابىسروۋچىلار قازاقدان
كوب بولغان ؛ زىن الله ايسىمى قازاق اوبلوسدارىنا جايلىغان . بو كەيلىك ،
اورال ، نورغاي ، آفەولا ، سىمەي قازاقدارىنىڭ اوقوۋ اوزدە گىن جاسدارى
زىن الله حضرتدى تابان بولغان . سونان اوقىچى ، ايلگە بارىپ ملاق
قلب ، معلم ، خلقە بولۇپ ، قازاق آراسىندە دىن هم علم تارالوۋىنا سىبىچى
بولغان . ايشانغا قول تابىسىرىپ ، مريد بولۇۋچىلار كوبەيىپ ، قازاق

آراسندا دین قوواتن کوچەیتکەن . راس، کوب بولغان سوڭ کوبدەن
نە چقايدى؟ ايشان حضرتدەن اوقب، درس نىڭداغاندار آراسندادا،
قول تابسىرب، مرید بولغاندار آره سندا، ايشان يولن تیرس اوغب،
ايلدى تیرس نارنو وچیلار بولغیلادی؛ براق اول خطالق ايشاننان ایمەس
ایکەندىگى کورینب تور .

مرحوم جاسى جیتکەندىگن سیزب، مدرسه سینىڭ الداغى کوندەرن
قامسز ایتور اوچن ۶ اوز جازینان ۱۹ مڭ سوم چغارب هم کوکل جیتەرلە
رینەن جیستیرب بییل وقف جاساتقان ایدی . سول وقف بوینچا کوزى
تیریسندە ایكى ۶ اوی آلتغان : برى ۷۰ مڭ سومغا، ایکنچىسى ۱۶ مڭ
سومغا .

اوزن ۶ سوزدڭ قسقامسى : زین الله ايشان ایكى دونیه اسیندە ،
ایسكى - یاڭا زامانغادا تىك کوز بین قاراغاندقدان ایسكىلەر آراسندادا
چاڭلار آراسندادا باسى سیلى، ۶ سوزى تىگداولى بولب اوتکەن آدم .
آدال نیهت، آق چولمىن استەگان آقل آلدندا چون استەرى، الله
آلدندا معقول بولب اورنن چنتە ایتسن !

۲۱۷ نچى نومبر ۹ نچى فيۋرال ۱۹۱۷ نچى يىل

۸ «ط، رمش» دە نشر ايتولگان ترجمهٔ حال.

الشيخ المحترم زين الله حضرت حقنده.

ئوزلرينڭ ملينلرينى طانيغان، ملينلرينى بەشە تەرگە تله كان و شولاچە ئوزلرينە قيمەت قويا بلگان ملتەر ئوزلرينڭ اچلرندە ييتشكان زور آدملرينڭ حياتلرينى نچكە لەب تيكشورلەر. زور كشيپلرينڭ قيمتلى اشلرينى تقرر ايتلەر، كچككەلرينى دە زور ايتورغە طرشالەر؛ بەش اوسمەرلەر گە و كيلە چك بوونلرغە نەونە كورسە تورگە، حيات دە تطبيق قیلانچق قاعدلەر استخراج قیلورغە اجتهاد ايتلەر. ئوز كشيپلری قیاغان بر ياخشيلقنى باشقە ملت اعضالرننن برەونڭ قیلغان ياخشيلقلرننن كوب درجە دە آلك يورتلەر. شوندى وسيللەر برلە آلا: ئوزلريندە ملی حياتنڭ، ملی عنعنە و املنڭ ئوسوينە سببلر حاضر لیلر.

موندى خصوصلردە بزده شولای حرکت ايتسەك زیمان بولماس ایدی. بزگە شول يول برلە بارغاندە طبيعي اوزم نڭ آرا مزده سيرەك ييتوشە طورغان الوغلمز دن برسى بولغان شيخ زين الله حضرت حياتنڭ دە مهم نقطهلرنى ازلەرگە كيرەك بولا. شونلقدن مين بو اورندە بر آزغنە شولار حقندە يازوب ئوتەم.

مرحوم زين الله حضرتنڭ حياتنى تيكشورگانك ايك نلك آنك تحصيلنى كوره يك. اول بخارا، سمرقند، حجاز كيك اورنلرغە باروب تحصيل ايتەگان. باشقە چە دە زماندا شلرننن آيىرى تحصيل كورمەگان. شولای بولا طوروب دە اول ئوزينڭ اقرانننن باشقەراق بر كشى بولوب چفقان. بو نيچوك بولغان؟ شيخ حضرتلرى دە يەشلگندە باشقەلر قاشندە مودا بولغان چيتكە كيتوب اوقونى تله گان. شول تلهك بوينچە اول ئوزينڭ استاذى يعقوب حضرتدن مەنون بولەيچە احمد حضرتگە كوچكان. يعقوب حضرتنى تاشلاوينە «حقايق الاشيا ثابتة» مسئلەسى سبب بولغان. يعقوب

حضرت شوشى مسئلە دە زىن الله حضرتنى قناعتنامە ندرە آلمانان ؛ شوندىن سوڭ زىن الله حضرت ترويسكىگە كىتەرگە رخصت صور اغان ، استىزادى راضى بولمايچا تىكرار صور اغان ، نىھايىت « فاتحە آلوب كىتو » نصىب بولمايە چىغنى بىلگىچە رخصتسىز ، نىسىز ترويسكىگە كىتكەننى قىدرلى مستەد و ھوسلى شەكىرتلرنى خراب و ھىلاك ايتكان شول « فاتحە سزلىق » بىرلە قورقوتو بىلاسى حضرتنى دە قاقشاتورغە تەلسەدە ھىكەنى يورته آلمانان ؛ آڭا قاراب اول فاتحە سز دە قالماغان ؛ چونكە فاتحە سز قالسە ايدى بو درجەگە ايرشمە س ايدى. سوڭھى ايرتە مى ھەر ھالەدە بو ھالدىن اعتبارلانماسقە مەكەن توڭلدىر .

زىن الله حضرت احمد حضرتگە كىلگىچە اولگى درسلىرىنىك يوقارىقى مسئلە نى طىكلاغان « ھەرم دە اونو تىلماسلىق ايتوب آڭلادىم ... » دىب مەنۇن بولغانن كورسە تىكان . موندە بىر نىچە يىل قالغاچ ئەلىگى مشھور بخاراغە كىتوب تىھسىل ايتودردى توشكان ؛ يولغە چىغوب كىتسە دە يىراق كىتە آلمىچە كىرى قايتار لىغان . سىبى دە عىسكىر لىكىن قاچە چى دىب قارالوب يول دە طوتلو و بىر آز توقىف ايتلو بولغان . « ماچا » غە كىترو ب يابىلغاچ « مەھەد صفا » حضرتنىڭ ياردىمى بىرلە بىك تىز فوتلوب كىرى ترويسكىگە كىلگەندە تىھسىلنى دوام ايتدىرگان .

حضرتنىڭ بخاراغە باروب تىھسىل ايتو شىرفىدىن (!) مەھروم بولۇۋى البتە وقتىدە بىك نىق تائىر ايتكاندىر ؛ بو ھال آنڭ ئوزىنە بىك زور بىختىزى لك ، ھەمدىن قورى قالوچىلىق بولوب كورنگاندىر . فقط شولاي بولسىدە بو حضرت ھەمدىن قورى قالو توڭل بىلكە دە آندىن بىك كوب نەرسەلرنى وچىن مەھناسى ايلە ھەلم ، دىن ھەلمى اسەمىنە لايىق بولغانلرىنى بىلوب بو ھەقدە ئوزىنە باشقە بو كەھلىكە ايدە بولغان . البتە سىرنىڭ سىبىنى شول بخاراغە باروب زەھەرلەنوب قايتودىن فوتلوب قالوۋىدە ، ئوزىنىڭ شول اوق سىبى بىرلە ، ھەلمى ياقىدىن غەزەپلەۋى بولمايچە مەطالەغە بىرلەۋىدىنك ازلەرگە كىرەك بولما .

تحصيل زمانلارنده غايث شەب مناظر بولغان بو حضرتنىڭ منطق و كلام شرح و حاشيەلىرى بىرلەگنە آلدانوب قالەپچە تەفسىر، حديث، سير، اخلاك و فقه كىتابى علوم اسلامىهگە زور اهمىت بىروب بولاردە زور علم صاحىبى بولووينىڭ چىن سىرى شول بىخاراغە بارا آلمابو بختسىزلىگىدىن باشقە نەرسە بولورغە مەكىن توگىلەر. چىن عبرت كوزى ايله قاراغان علم عاشقلىرىنە شوشى نەقشە بىيك زور نەونە بولورغە تىوشىدەر. بوغنىدە توگىل، بو حال چىتىلەرگە كىتوب اووقودن آياق قوللىرى قىسقىچە بولغان كىشىلەرگە امىد اوزمەس ئوچون دە بىيك ياخشى بىردىللىرى. بىزنىڭ يەشلەرمىز ئوزلىرىنىڭ زور عالم بولا آلمى قالارلىرىنە سەبب كورسەتكەندە چىتىكە باروب اوقى آلمادقلىرىنى سويلەپ اووقتالار. درىست چىتىكە كىتوب تىرىپىلى مەرسەلدە، مەقتەر استادلىرىن اووقو نصىب بولسە بىيك ياخشى نەتىجەلەرگە ايرىشورگە دە بولا. فقط شونىڭ ايله بىر بىر بولدى بختكە ايرىشە آلمىغانلار آراسىدە بىيك كىتاب و آتاقلى عالملىر بادىر: بولار ئوزمىزنىڭ آرامىدە دە يوق توگىل؛ مۇنە شول سوگىلىرىنىڭ ايكى آلقى صەفكە طورغانلىرىنىڭ بىرسى زىن الله خەتەر.

مەرحوم زىن الله خەتەرنىڭ خىيالىدە بولوب ئوتكان آور كۈنلىرىدىن ايكى زورسى سور كۈنگە يىبەرلۈويدىر. ايكى زور جىزالنىڭ بىرسى بولغان سورگون، ايكى زور بختسىزلىكلارنىڭ دە بىرسىدەر. فقط مەندە دە خەتەر بىيك زور ئلۈشەدە استفادە ايتكان. اول شوشى سورگون مەنتى اچىندە بىيك فقير حاللاردا قالغان، تارلىقنىڭ بىيك آچى چىتىنلىكلارنى تاتىغان. فقيرلارنىڭ، عاجىزلىقنىڭ خىياتارىنى صەناغان. تورلى كىشىلەر بىرلە يەنە شە بولورغە طوغرى كىلدىگىدىن مەاملە اصوللىرىنى دە اويىرەنگەن. شولارنىڭ بىرسى بىرگە جىبىرلۈپ خەتەرنىڭ اخلاقىدە بىيك تائىر ايتكانلار؛ آكار اللهغە ايمان، نەفسگە ائتماد، ياخشىلىقغە تەشكىر دىرلىرىنى اووقتالار. شولايچە يوشىچ مەخترمنىڭ بىر نەچچە زور صەفلىرىدە تىمىز ايتووينە بو آور، بو بختسىز

حاللرده سبب بولغان. حضرتنڭ سورگونده وقت ايتكان استفاده سينڭ اياڭ اھميتلى ياغى آنڭ علمى ياقدن ترقى ايتوويدر. آندە غى يالغزلق و كشيىسزلك بىرلە اشىسزلكدن فايدهلانوب، حضرت بىك كوب و قالن كتابلرنى اوقوب چىقان و شونڭ آرقاسىدە سورگوندىن قايتقاندە كوتەمگانچە عالم بولوب چىقان. يالغزلىق و آورلقلر بىك كوب، كشيىلرنى ئوز نفسلر ينى تربيە ايتوب حاضرلە نورگە و كىلەچەك دە باشقىلرنى تربيە ايتو ئوچون قوراللانوغە سبب بولسەلر، حضرت ئوچون دە شولاي تائىر ايتكان. شولاچە كوب زور كشيىلرنى تربيە ايتكان حاللر حضرتنى دە تربيە ايتكانلر و آنڭ دە باشىدىن ئوتكانلر.

تاريخدە زور كشيىلرنڭ ترجمە حاللر ينى تىكشروب قازاساڭ، بىك كوبسى او، لقلر آراسىدە تربيە قىلىنغانلر. يلى و ماطور اوياردە يوشاق مىندەر و تاتلى آشلر ايلە بىرگە ايركەلكلر اچىدە زور بولغان كشيىلر يوقدر، يا كە يوق ديورلك آزدەر. حالبو كە بز دە بىك كوب كشيىلر ئوزلرينڭ توبەن قالولرينڭ سببى ايتوب باشلرينە كىلگان تورلى آورلقلرنى كورسەتەلر؛ بولار صوغارلماغان تىمەردن يونلى قورال ياصالماغان اونوتالر. بىزگە تاريخنڭ شوندى درسلىرىدىن استفادە اينەرگە كىرەك ايرى.

حضرتنڭ سورگونگە بىەرلويونڭ سببلىرى اچىدە مولد بەيرە مى ياصاوينڭ دە قاتناشلىقى بولغان. معلومكە بز دە مولد بەيرە مى ياصا و عادتى بولماغان. حضرت حجدن قايتقاچ بو بەيرە مىنى ياصا و عادتنى ياخود بدعت حسنە سنى چىقارغان. سعائت ايتوچىلر، مونى حكومت اھلىرى قاشىدە دىعالر ينى ئوستون چىقارو ئوچون، وسىلە صاناغانلر و شوندىن فايدهلانانلر. حضرتنڭ مولد بەيرە مى ياصاوينى بلوب آلدىن مأمورلرگە خىر ايتوب قويغانلر دە مأمورلر يەشەن رەوشدە كوزەتوب طورغانلر. بو بەيرە مى اق خوجە اولينڭ قورنىدە بىر طاودە ياصالغان. چىتىدىن

بيك كوپ كشيلىر جيبولغان. ماللىر صويلوب، آشياولقلرى جاييلوب زور ضيافت قورلغان. مريدلرده ذكر وتسيبىلاريني تھ يتوب جذبلى حاللارنده قرنى سلكتكانلار. طبعى بولارنىڭ معناسى آڭلاماغان مأمورلر بتون بو حركتلرگه ئوزلرى بلگانچھ معنا بېرگانلرده خلقنىڭ جيبولوندىن وشولارده كورلگان حاللاردن اوشاچىلارنىڭ سوزلرىنىڭ درستلگن چغارغانلر. دىنى حسياتنىڭ قوتلھ نووينھ، دىنى تربىھنىڭ آرتووينھ ايڭ زورت بېرلردن ولغان بومولك بھيرھمنى بو تيرھلرده باشلاب ييبھرگان كشىدھ اوزىنىڭ كشيلىرى طرفىدىن مشھور سنمار جزاسى كورگان.

حضرتنىڭ حياتىدىن بو يولغھ مېنىم چغارغانلرم شولاردن عبارت. ھەر بھر زور كشيلىرنىڭ حياتىدھ بولوب ئوتھ طورغان موندى حاللر وشونىڭ ئوستىدھ قارا كوش ايلھ يازلورغھ تيوشلى حاللر حضرتنىڭدھ باشىدىن ئونكان. موندىن صولڭ بز آنڭ تعليم اىشندھ طوتقان يولنى كوررمز.

معلم رحيم جان آتابايف. طرويسكى «مدرسه رسونيه».

۶۰۰ نچى نومېر. انچى مارت-۱۹۱۷ چى يل.

(۹) «الدين والادب» ده گى ترجمه حال .

الوغ مصيبت .

اوشبو فيورال ۲ سنده پنجنشنبه كون «ترويسكى» دن عالمجان حضرت اسمينه بيرلگان تيليگرام ، الوغ استاذ قطب زمان الشيخ ابو عبد الرحمن زين الله بن حبيب الله النقشبندى الخالدى حضرتلرينك وفات خبرىنى كيتوردى . تيليگرامدن آكلاشلوونچه حضرت ، شول كون (۲۳ ربيع الاخير) ايرته برله دنيا دن قايتقان بولادر .

بو الوغ استاذنك وفاتى روسيه مسلمانلرى ايچون گنه توگل بلكه بتون عالم اسلام ايچون الوغ مصيبت بولغانلىق آنك حالينى بلوچيلرگه معلومدر .

خبرنك ايرته سنده جمعه كون جمعه غهجه مدرسه محمديه درسخانه سنده مدرسه نك شاگردلرى ، وخلفه ناظرلرى ، شهرنك بايتاق ، اماملرى و اعيانندن بر نى قدر كشيلىر جمع عظيم بولوب بر نيچه مرتبه قرآن كريم ختم ايتوب حضرتنك روحينه دعار قىلندى .

صوكره عالمجان حضرت ، اثرلى روشده حضرتنك فسقهجه ترجمه حالينى سويلدى . بتون مجلس متأثر بولوب كوب كشيلىرنك كوزلرى ياشلەندى . سوز آراسنده حضرتنك اوزينك استاذ و شىخلىرى جمله سندن بولغانلىقنى بلدروب مدرسه محمديه نك اورام طرفندهغى اوچ طبقه لى الوغ تاش بنانك نيگزينه برنچى كيرپچنى حضرت سالغانلىق و آنك صوكنده «ترويسكى» علماسندن آخوند حاجى احمد حضرت و باشقه اماملر صالحلىرىنى ، حضرتنك خير بركت برله دعا قىلغانىنى ، هر وقت مدرسه حالندن وخلفه لرحوالندن صوراشوب طورغانلىغىنى و بو مدرسه گه آيروم حسن توجهى بولغانىنى ده ذكر ايتدى .

بزو اورنده حضرتنك ترجمه حالندن عالمجان حصرندن ايشتلگان

سوزلرنىڭ خاطرە قالغانلرنى بعض سوزلردە قوشۇپ مەجلەگە درج ايتارگە بولدۇق . بو تەرجىمە ھال غايەت غەربىي ، كۆپ جەھەتلەردىن مەزىتىلى بولغانلىقىدىن غەلبە قىلىپ باشقىلارغا كۆرۈنمەس بولۇپ قالدى .

عالمجان ھىجرەت ، تەرجىمە ھالىنى سۆيلىگەن كۆپ ، غائىبگە جەنازە نەمازى اوقۇمىنى بىرلەشتۈرۈپ . رەسول اللە صلى الله عليه وسلم صحابىلەر بىرلەشتۈرۈپ پادىشاھى نەجاشىگە مەدېنەدە جەنازە اوقۇغان . بو مەسىئەلە (غائىبگە نەماز اوقۇمى) كۆپ مەزھەبىدە تەيۋىشلى كۆرۈلۈپ ، مەدېنەدە باشقىچە مەزھەبلەردە تەيۋىش كۆرۈلگەن . سەنئەت بىرلەشتۈرۈپ مەزھەبلەر ئارىسىغا قىيلاشمايدۇ . اوتتۇرۇلغانلىقىدىن غەلبە قىلىپ ، مەسەلەن شەيخ الاسلام ابن تەيمىيەگە كۆپ بىرلەشتۈرۈپ جەنازە نەمازى اوقۇغانلار . يەنە مەككەدە وفات بولغان مەلا ئالى القارى ھىجرەت بىرلەشتۈرۈپ مەككەدە كۆپ بىرلەشتۈرۈپ جەنازە نەمازى اوقۇغان . وفات خەبىرى كېلىپ مەككەدە ھەرم شەرىفدە مەرھۇم ئاتامزايچۇن جەنازە نەمازى اوقۇلدى ، مەسەلەن قاھىرەدە جەنازە نەمازى اوقۇغانلار . ھەقىقەتتە ، سەنئەت بىرلەشتۈرۈپ مەشھۇر بولغانغا بىز دە ھىجرەت كە اوشۇبۇ جەمئىيەت بىرلەشتۈرۈپ جەنازە نەمازى اوقۇساق نىچۇك بولۇپ ؟ دېيىپ ئاممىلەردىن سۆز سۆزلىدى . ئاممىلەردە سەنئەت بىرلەشتۈرۈپ مەشھۇر بولۇپ ، ئاشۇ بولۇپ دېيىپ شۇل ئورۇندا ھىجرەت ئىچۈن جەنازە نەمازى اوقۇلدى .

عالمجان ھىجرەت ، مەسجىدە ھىجرەتنىڭ وفات خەبىرىنى خەلق غەلبە قىلىپ « ھىجرەتنىڭ وفاتى اوزۇم ئىچۈن انشا ئاللە راحمەت و جەننەت كە ياقىنلاشۇر بولۇپ ، شۇلاي بولسە دە بىزنىڭ ئىچۈن الوغ ھىجرەت ، شۇنداق الوغ ئىستازنىڭ مەتەز ئىچۈن ئىك فائىدەلى و كېرەكلى بولغان غەزىز و مەبارك ذاتىڭ ئارامزدىن يوغالدى بېيىك تەسقىلى واقىقە . ايندى اللە تەئالى ئانى رەھمىتىدە ئۆلۈپ ئورۇننى ئۇزۇنلۇقىدىن خېرىلى خەلق قالدۇرغان بولسە ايندى ، دېيىپ بىر نېچە ئىشلىرى سۆزلەپ سۆيلىدى . بو كۈنگى خەتتە غەزىز دە اولم ھالىدىن و ئاخىر ئىشلىرىدىن سۆيلىپ مۇندە دە ھىجرەتنى ئىزگىر

ایتوب اوتدی. شول جەمە گون شەرنڭ بعض اماملری دە جنازە اوقوب
بتون مسجدلرنده اخشام سوڭنده نمازلردە اوقولدی.

حضرتنڭ مفصل ترجمە عالی مستقل زور کتاب بولوب بر وقت
شاید نشر ایتولور. بز بو اورنده فسقەچە ترجمە سینی یازوب قالدر
غە بولدق :

الوغ استاذ الشیخ زین الله حضرتلری باشقرد طائفە سندن ترویسی
اویازی « شریف » اسملی اولدە حبیب الله نام صالح کیمسەنڭ صلبندن
تقریباً هجری برله ۱۲۴۸ و میلادی برله ۱۸۳۳ نچی یللردە دنیاغە کیلگان.
قەریه حسابی برله بو کونده سنی ۷۸ و شەسیه حسابنچە ۴۸ گە طوغری
کیلەدر. (شول وقتلردە « و اودیوانه » دیب مشهور بر درویشنڭ
مذکور حبیب اللهغە سیندن بر الوغ کشی دنیاغە کیلەچک، دیب ایتکانلکینی
کوب کشیلر نقل ایتلر. مذکور دیوانه شول تیرەدە صحرا دە بر تاونڭ
باشینە دفن ایتولوب قبری معروف زیارتگاه دیدیلر).

۱۷ یاشلرنده وقتلە (یعقوب حضرت مدرسه سندن کیتوب)
ترویسی گە باردی و شول زماننڭ مشهور استاذلرندن احمد حضرت
مدرسه سنده تحصیل قیلورغە کریشوب درس لرینی تکمیل ایتدی. شول
مدرسه دە بر نیچە یللر خلفه لک قیلغان و شول وقتدوق علم و کمالاتی
برله تانولغان، کوب کشیلر گە استاذ بولغان. بو کونده ترویسی نڭ
اک مشهور استاذلرندن آخوند حاجی احمد حضرت و باشقەر بخاراغە
سفر ایتکانگەچە حضرتنن درس اوقوغانلر .

سوڭرە ویرخنی اورال اویازنده « آق خواجە » نام قریه گە امام
بولوب مدرسه طوتوب کوب شاگرد جمع ایتوب تدریس و تعلیم گە
کرشکان .

شول آرادە زمانه سینڭ مشهور شیخلرندن چارداقلى عبدالحکیم
حضرتلرینه داخل طریقت بولوب بر آوزدن خایفە لک گە مأذون بولغان .

شیخوخت قیلورغه (طریقت سبقلرن تعلیم گه، مریدلر تربیه سینه ده) باشلانغان.

شول وقتلرده برنجی مرتبه حج گه سفر قیلوب «استانبول» غه کیلگاج شیخ مشهور احمد ضیاء الدین الکهمشخانوی خالدی حضرتلرینه سلوگ ایتوب چن ریاضتی سوکنده شیخ مذکور دن ده خلیفه لک که مأذون بولغان. حج سفر نندن سلامت قایتقاج ینه مذکور قریه ده درس و تعلیم، تربیه و مریدین برله مشغول بولغان، شاگرد و یاران کوندن کون آرتوب و کوبه یوب طورغان، علم و کمالاتی، حسن اخلاقی و فائده لی خوش مجلسلری برله بتون اطرافینی اوزینه جذب ایتوب تیز آراده حلقه سینه کوب شاگردلر و مخلصلر جیولغان. خصوصاً باشقرده طائفه سی طریقت که استعدادلی و اخلاصلی بولغانقلر نندن بو طائفه دن مخلصلر فوق العاده آرتوب طورغان.

خالدیه طریقه سنده جذبیه غالب بولغانقلدن، صحبتلرینه مجذوبلر کوبه یوب عادتدن طش اقباللی و شهرتلی بولوینه ایچلری پوشوب تار سنوب طورغان بعض ایشان و اهاملرغه بو حال بر بهانه بولوب مونلردن برفر قه: «بوکشینک خلاف شرع اشلر کورنه» دیب مرحوم مفتی سلیم گرای توکیلوف گه عرض ایتکانلر. مفتی ده اطرافه غی مشهور علمانی جیوب حضرتنی شول مجلس گه چاقرتوب اوز حقنک غی تهمت و شبهه لر نی تمام دفع ایتوب هر بر اعتراضلرینه جواب بیرگان. مجلسه گی علما، حضرتک خلاف شرع اش بولماغانلغینه شهادت بیروب اوز اورنینه سلامت قایتوب گیتکان. مرحوم مفتی، حضرتنی کورو برله: «بوکشینک سیماسی یاخشی ایکانلکینی، آندی تهملردن پا کلکینی کورسه ته» دیب سویله گان دیلر. سعایتچیلر بو اشلر نندن اوزلرینه فائده چیقماغانینی کورگاج: «بو گشی یائینه حسابسز کوب خلق جیولا و همان آرتوب طورالر، دولت ایچون قورقنچلی کورنه» دیب سیاسی یاق برله اورنپورغ غو بیرناطورینه

ایکنچی تورلی عزیزه بیرگانلر. (عالمجان حضرت، مونلرغه اورنسر حسن ظن کورسه توب: «اوز نظرلرنجه خلاف شرع اش کورگان بولورلر» یعنی اجتهدی خطاء کبک دیب تاویلله مکچی بولادر. لکن حقیقت شولای بولغانده مفتی مجلسنده گی علمانک قرارینه قناعتله نوب ایکنچی توسده ینه دن سعایت قیلمازغه کیره کلر ایدی. تورلی توسده تکرار سعایتلری حسدلرینک اثری ایکانلگنی کورسه ته، الله جمله سیننی عفو قیلسون). غوبیرناطور بو سوزنی اعتبارغه آلوب زلاتاوست ایسپراونیگینه حضرتنی قولغه آلورغه دیب امر یبارگاج، زلاتاوست حبسخانه سینه کیتوروب یابقانلر. صوگره سیگزیل مدتی برله ژولوغدا غوبیرناسینه نفی قیلنغان. (بو واقعه ۱۲۹۰ - ۱۸۷۳ نچی یللرده بولغان. توقز یلغه یاقین غربته اوتکاروب صوگره وطنینه قایتقان).

ویرخنی اورال اویازی «اوجالی» قریه سی امامی ملا لطف الله بن شاه احمد: «حضرتنک توفیق قیلنو خبرینی ایشکچ چیکسز قایغو و حسرت گه توشدک، کورشوب قالو امید ی برله یکر میله ب امام زلاتاوست غه باردق، حضرتنی موندی حالده کورگانده نیچوک طاقت کیتورومز، دیب تمام اضطراب و حیرانلقده بولوب حبسخانه ناظرینک رخصتی برله حضرتنک بولمه سینه، یانینه کردک، حضرت اوز اوینده گی حالندن فرقسز، باشینه هیچ بر فلاکت کیلما گان روشده الگرگیچه یولد اشلری برله سویله شوب اوطورادر، قولنده کتابی همان علم مذاکره سنده، بو حال کوکله مزگه سکینه بولدی، راحتله نوب کورشوب چیتدق» دیب سویله گان ایدی.

حضرتنک راحت هم محنت وقتارنده حالی بو روشده بر توسلی بولوی، اوزگه رومه وی بنده چیلکنک اڭ یوقاری مرتبه سی بولغان «مقام رحنا» غه ایرشد یکنی، حظ عظیم اییه سی بولغانلقینی کورسه ته در (۱).
(۱) موندن صوڭ موسی حاجی رساله سندن بر آزرسه لر کوچرله در.

حضرتك مذکور ابتلاسی وقتنده آنی قازانده آلوب فالورغه برر
تورلی چاره تابو حقنده استاذ مرحوم شیخ علی تونتاری حضرتلرینه
یازلغان تاریخی مهم اثر بولغان اوشبو مکتوبنی بو اورنغه عینا درج
ایتوب قالدرو مناسب کوردلی :

«بسم الله الرحمن الرحيم . من الامام الجليل بنو احي قلعه طرويسكى
ملا محمد اصغر بن ملا ايشناز الى جناب حضرة مولانا شيخ الوقت مربى
المريدين ذى الجناحين المشتهر فى الافاق سمى شيريزدان رابع الخلفاء
كرم الله تعالى وجهه اسبغكم الله تعالى نعمه ظاهرة و باطنة و بعد فنحن
فى الصحة والعافية اوان التحرير مع الاتباع ببركة دعائكم ثم لا يخفى
عليكم المفصود من تلك المراسلة اخبار بعض الوقائع التى حدثت فى تلك
السنة عندنا و بيانه اجمالا ان بعضا من العنماء من رفقاتنا و هو ملا
زين الله بن حبيب الله كان عالما و عاملا بعلمه حتى لم نر مثله فى الفقه
و غيره من العلوم الشرعية فى اطرافنا لما شرع فى تربية المريدين على
الطريقة العلية النقشبندية قدس الله تعالى اسرار اهلها حصل بينهم بعض
التصرفات و الجذبات الصوفية فلما رأوا وها بعض العساذ والمنكرين
للطريقة حملوها على الباطل مثل السحر و غيره الى ان غمزوا الى الحكام
افتراء عليه بما لا يعلمه ابدأ حتى اخذوه و حبسوه فى قلعة زلاتاوست مقدار
ثمانية اشهر و رفعوا الاوراق ببيان حاله الى المحكمة الكبرى اذ جاء الحكم
منها بنفيه الى قلعة و ولوغدا بجزء المسكاو و نقلوه من القلعة المذكورة
فى اثناس عشر من غرة غنوار تلك السنة و طريقه يصل الى القازان و لكن
لاندرى متى يصل اليه و المرجو من جنابكم الشريف ان تعينوله مهما امكن
ولا اقل بالاخبار الى العلماء والكبراء من الاعنياء فى القازان لعلهم يجدون
السبب للايقاف فيه لانه مظلوم لا عيب فيه عندنا يستحق به لتلك الجزاء
موسى حاجى رساله سى يوقا ريده تمام باصلغانلقدن آنلرنى بز بو اورندن
توشردك . مرتب .

والناس كلهم هنا محتاجون لعلومه وله ام كبيرة السن و اربع نسوة و اولاد صغار كلهم فى الاضطراب والبكاء وظنى ان من اجتهد فى انقاذه من تلك المهلكة لعله يستحق الى مغفرة من ربه و فضل و عناية فى الاجل و الاجل و كما ما يحدثه الناس فى حقه فهو كذب و افتراء عليه و اما الذى وجد فيه قولاً و فعلاً فليس بمخالف للشرع الشريف يعرفه كل من له حظ من العلوم الشرعية و ان شئتم زيادة التفصيل باحواله تسمعون انشاء الله بعد دخوله فى القازان وله رفيق اسمه عطاء الله بن عبد الملك ذهباً معاً الى حضور مفتى الاسلام و وقع الحبس عند رجوعهما و هو الان معه والسلام ثم السلام اولاً و آخراً . ۱۸۷۳ ۳ فيورال . سابق الذكر .

حضرت نك نفى حادثه سندن صوك « آق خواجه » قر به سنك طوروى و اماملق خدمتى ايتووى اوچ يل بولادر (موسى حاجى رساله سنك مذكور بولغانلق سببلى بو اورندن هم بر آز يوللر توشرلى).

ترويسكى ده « رسولييه » اسمنده بولغان مدرسه ده حضرت ، اوتوز يللر چاماسى تعليم و تدريس قيلوب ۱۸۹۷ نچى يللرده مدرسه نك ابتدائى قسمنى اصول جديده اوزره ترتيب ايتدى ، درس اصوللرينى ده صوكغى ترتيبه اصلاح قيلدى ، صوكغى يللرده الوغ مخدومى و خير الخلفى فاضل عبدالرحمن افندينى يانينه امام و خليفه قيلوب مدرسه نى آكا طا بشردى .

بتون عمرينى علم يولنك اونكاروب علوم عقليه و نقليه ده خصوصاً كتاب و سنت علملر نده احاطه لى ، دينده بصيرتلى ، تصوف و اخلاق ، فقه و باشقه علوم اسلاميه ده ، تاريخ و اخبارده كيك معلوماتلى ، حافظه سى غايت قوتلى ، خوش و آچيق تقريرلى ، سوزچهن ، كولهچ يوزلى ، يومشاق سوزلى ، غايت تواضعلى و حسن اخلاقلى مبارك ذات ايدى .

هر كيم گه حسن معامله لى ، حكمت و موعظه حسنه اوزره ارشاد ايتوب برهونى ده سب ، شتم و تحقير ايتكانلگى كورمادى و ايشتمومادى .

مجلسنده غيبت، فضول و مالا يعنى كېك سوزلر بولماز ايدى. مجلسلرى دائم علم مذاكره سندن عبارت بولوب، علمى مسئله سويلهنمى قالغان مجلسى بولماغاندر. بعض مجلسلرى طوتاشدن علم مجلسى بولوب بعضا قرآن و حديثدن، يافهقى و تاريخى مسئلهلردن ياخود باشقه مهم بر علمى مبحثدن سويلهر ايدى. الحاصل مجلسلرى عمومى درسخانه بولوب مجلسلرينه گنه دوام اينوچى ده آكلى كشى بولغانك بېك كوب علم آلور لىق ايدى. نېندى مسئلهده سؤال ايتولسه حاضر جوابلى بولغانلقدن سؤال قىلو برله جوابىنى بېره باشلى، همان آغوب طورغان بر علم چشمهسى ايدى. شول سېدىن حضرتنك حالينه دقت ايتوچىلر «آنك علمى و هبى بولورغه كېرهك، كسب و تحصيل برله گنه بو قدر علم حاصل ايتهرگه ممكن توگل» دېب ايتهلر. حضرتنك علم نافع ايدهسى فيضلى و مبارك ذات بولغانلىقى بو حاللردن كورلوب طورادر. بو تورلى خصلت و بو كېك فيضلى بركتلى مجلسلر مع التأسف باشقه استاذلرده كورلگانى ايشتلگانى بوق.

هر كون ساعت توقزدن ايشگى آچلوب، كوررگه كيلوچى تورلى حاجتلى كشىلر، حضورينه كرلر و مجلسنده بولورلر، مجلسى اويله گه چه دوام ايتار ايدى. قبول سالوننده يوزلهب كشى دائم بولور، كروب چغوچىلر كونينه بر نيچه يوزلرگه ايرشور ايدى، هر كيهنى آچىق يوز برله تلقى ايتار (قارشولار)، حال احوال صوراشور، حاجتلرن ادا قىلورغه طريشور ايدى. خستهلرينه دوا بېرر، محتاجلرينه احسان قىلور، هر كيمنك مناسبچه يوموشىنى يوموشلار ايدى. الحاصل عمرى بوينچه خلق فائده سینه خدمت ايتوب «خير الناس انفعهم للناس» قول شريفينك كامل مصداقى ايدى.

روسيهنك هر طرفدن املشده نهايت درجهده كوب بولوب موندى كوبچيلك باشقه اورنده كورنگان ايشتولگان بولمادى. سيبيريادن،

قطای چمکلرندن، تور کستان وقاز اقسناندن، داغستان وقازانندن وباشقه طرفلردن هر تورلی طائفه، هر تورلی صنفلرنڭ مرکزی ومجمعی ایدی. عادتاً حضرتنڭ یورتی، مسافر خانہسی انسان معرضی (ویستوفقہسی) دیپورلک بولدی. مشهور علما وافاضلنڭ اکثری حضرت که انتساب ایتدیکلرندن «استاذالکل» اسمینه شایان ایدی.

آیروم ذکر ایتارگه تیوشلی فضیلتلرندن برسی ده طبابتیدر. طب علمنده معلوماتلی، تجربه وممارسهسی یرنده بولوب تورلی خسته لرگه مناسب دوالرن بیروب کوب کشیلر شفایاب بولورلر، آورولرندن سلا متله نورلر ایدی. اجزاء خانه (آپتیق) دوالرینی ده استعمال قیلوب بو اشینی رسمی طیبیلر ده معاینه وتصدیق ایتوب حکومت طرفندن مخصوص مساعده ده بیرلگان ایدی (۱). اوشبو طبی دوالرغه انفاس روحانیده قانشقانلقدن حضرتنڭ دوالرنده ایکی تورلی خاصیت بولور ایدی. کرم وسخاوتی، غایت جوماردلغی ده آیروم ذکر ایتارگه تیوش خصلتلردندر. حضرت تربیهسندہ کون کیچرگان فقیر، طول ویتیم ودیوانه بیک کوب بولوب غیر واحسانینی حسابلاب بیرماز، کیسهسندن اوچلاب اوچلاب کهوش بیرگان وقتی کوب ایدی.

بر وقت سیبیریا گه کوچوب کیتوچیلردن ایللی عائله: «یولغه آچقه مز یوق ایدی، شفقت ایتسه کزل» دیگانلرنده هر عائله گه بیشار صومدن ایکی یوز ایللی صوم بیرگانینی کورگان ایدم، مونڭ کبک احسانلری دائم بولوب طورر ایدی. خصوصی اعانهلرندن باشقه، عومی خیرانکهده اعانه قیلور، باشقهلرنی ده دلالت ایتار خصوصاً مسجد مدرسهلرنڭ توزو کلکینه اجتهاد وارشا دقیلور ایدی

درس وتعلیم اصوللرن اصلاحده غایت بیوک خدمت ایتوب بو طوغریده غی نزاع واختلافلرنی بتورگه کوب غیرت وهمت صرف ایتدی.

طرويسكى دە بو تورلى بيهوده نزاغلر نىڭ باش كورساتمەوى و علماسىنىڭ براتفاقدە بولووى، مدرسەلەرنىڭ بر اصولدە ادارە قىلىنولرى البتە حضرتنىڭ شول خىدمەتلەرنىڭ ئەرەلرەلرەلر .

فازانده وقتىندە مدرسەئە محمدىيەنىڭ مەزكور بىناسىنە نىگىز سالو چىلىنىدە فازانلىلاردىن بىرىسى حضرتدىن قەدىم جەدىد مەسىئەسى حەقنىدە سوراغانىدە « درس و تعليم اصلاحيه اتفاق برله اجتهاد قىلىڭىز، شول يولغە خىدمەت ايتىڭىز، دىنى و مىلى اشلىردە نزاغلاشماڭىز، آيرىلشماڭىز، سىزگە شوڭا فاتحە بېرىك » دىيىپ بىتون مەجلىس برله قول كوتاروب دعا قىلغانىن ايشىتكەن ايدىم . شونىڭ كېيىن ھەر بىر تىيوشسىز اخىلاقلارنى بىتەررگە، ەمومى ايتىلغانى صاقلارغە طر شەدر، الف ت اوزرىندە ياشارگە، قارىندا شەچە مەعاملە قىلىشورغە ھەر وقت تەوصىيە قىلەدر، خەصوصى سەبىلەردىن بوزو لىشقان كىشىلەرنىڭ آرالىنى اصلاحەدە اجتهاد ايتەدر ايدى .

علماء آراسىندەغى آڭلاشماۋدىن كىلگان اخىلاقلارنى دىفە ايتارگە بېگىرەك اھمىيەت بېرىر ايدى . مەرجانىنىڭ «ناظورە» سىنە رەدە يازودە باشلاب يورۇچىلاردىن طرويسكى طرفىندە (۱) امام بولغان مەرخوم مەلا مەحبە اللە نام ذات، حضرت كە كىلەوب يورى باشلاغاج آڭادە مەرجانىغە تەعرض حەقسىز ايكەنن آڭلاتوب مەزكور امامنىڭ بو اش گە تەأسىف و توبە قىلغانىن نقل ايتىدىلر (۲)

ينە شەمس مەمەد الكولتە سىنىڭ اشرى حەقنىدە بىر نى قەدر اماملر امضا سى برله بو اشردە خەدوت عالم گە انكار ايتولگان سوزلر بار دىيىپ جەمەيەت

(۱) شادرىن اويازىدە . مرتب .

(۲) آقملانىڭ مەحبە اللە مەلا حەقنىدە :

« اولدە قرىن يارىن يوروب ايدى

آخىرىدە قايتوب بولدى مەحق مەلا »

دىگان سوزىدىن مەقسود، شەيخ زەين اللە حضرت تەأثيرى برله اولگى فەكرىدىن دونۇي بولسە كېرەك . مرتب .

شرعیه گه بیر لگان عریضه نی تفتیشنی طرویسیکی گه ایشان حضرت ، آخوند حضرت ، خواجه جان حضرتلر گه یبار لگانده ، تفتیش مجلسنده حضرت : « عالم مغلوب دیگان سوزی بارمی ؟ شوئی غنه تیکش رکز ، شول سوز بولسه حدوت گه انکار ایتمکان بولمی » دیب بونزاعنی ده بیگ ییکل سوندر - گان ایدی (۱) .

حضرت نك بو کبی حاللرن اویلاب فاراغانده معلملردن ، مجددلردن بولغانلغی کورنوب طورادر .

اڭ مهم اصلاحلرندن وغایت الوغ خدمتلرندن برسی ده : قازاق آراسینه علم نشر ایتو ، اسلامیت اورنلاشدر ، زانک و باشقهلر کبک

(۱) بو عرضه جمعیت شرعیه گه توگل بلسکه مفتی محمدیار سلطانوفنڭ اوز ینه بیر لگان ایدی . مفتی سلطانوفنڭ ۱۸۹۷ نچی یل ۱۱ نچی دیکابر ۲۴۱ نچی نومبرده یازغان فرمانینڭ صورتی اوشبو :

طرویسیکی شهرنده امام و مدرس زین الله حبیب الله اوغلی رسولنی گه قازان اویازی « کولتس » اولنده امام شمس محمد نور محمد اوغلی ماهروف ، اوتکان یملرده « هیئت جدیده » اسمنده تورکیچه بر کتاب باصدرغان ایکان . اوشبو کتابنی موافق کوروب ابر قدر اماملر و مدرسلر امضاده قیلغانلر . حاضرنده قازان اویازی « الوغ منگار » اولنده امام شاه احمد محمد اوغلی دیگان کسه مینم اسممه عریضه بیروب مذکور کتابده بولغان سوزلرنڭ شریعت گه خلاف ایکانلکینی دعوی قیله و دلیللر کورگزه در . کتابنڭ اییه سی طاهررف هم ده امضا ایتمکان اماملرغه جزا بیرلونی سوریدر .

حضرت تکرگه امام محمد اوغلینڭ اصل عرضه سیغی یباره من . امام خواجه جارالله اوغلی برله برگه طاهررف کتابنی اوشبو عرضه برله مقابله ایتوب قاراڭز . محمد اوغلینڭ دعواسی درستی ، کیتور گان دلیللری اوزینڭ دعواسینه موافقمی ؟ اوشنداق « هیئت جدیده » کتابنده مؤلفنڭ اوز طرفندن یازغان سوزلری (فلا - سفهلردن حکایت ایتمکلرندن باشقلری) شریعت گه خلاف توگلمی ؟

بو خصوصه اوزگزنڭ فکرتگزننی آچیق بیان قیلوب راپورتگزن برله میڭا اعلام ایتوگزننی همده امام محمدوفنڭ عرضه سنی برگه قایتاروگزننی اوتنه من . اوزگزنڭ وقتگزن بولماسه خواجه جان مخدوم گه قوشارسن .

مفتی اهل الاسلام الحاج الهرمین : محمدیار سلطانوف . مرتب .

قازاق آراسندهنى جاهليت عادتلرن بتررگه اجتهاد فيلويدير. مدرسه سنده بيك كوب قازاق شاگردلرى تحصيل ايتوب كمالات گه ايرشديلر. اوزلرن دن مدرسلىر و ايشانلر يثشوب اوز آرالرينه تارالوب دين تعليم ايتو برله قازاقستاننى علم نورى برله نورلانديلر و هميشه ده نورلانديروب طورالر. كتبخانه سى غايت الوغ بولوب هر فندن عزيز كتابلر، نادرالوجود غريب اثرلر برله طولوغ ايدى. كتاب [بچون آقچه قزغانمادى، كيره كلى بر كتاب نابلسه بهاسينه طورمى نى قدر قيمت بولسه ده ساتوب آادر، عينن آلورغه ممكن بولماسه نى قدر قيمت گه توشسه ده استنساخ فيلديروب (كوچرتوب) آلور ايدى.

خانه سينگ ديوارلرى توشه م گه چه كتابلر اويلگان بولوب عجب روشده حافظه لى بولغانلغندن كتبخانه سينگ عمومى بر فهرستى ديب ايتورلك ايدى. شول قدر كوب كتابلرنك قايسى فايو اورنده ايكانن باور، بر كتاب حاجت بولسه، بر سوز قارارغه بولسه «اول كتاب فلان شورلكده فلان اورنده، بو سوزده فلانچه صحيفه سنده بولور» ديب كتابنى اشكافدن آلوب بيروچى گه ازله و «شقتينى قالدرمى ايدى. يگرى اوطوز يل الك كورگان ايشتكان نرسه سيني اونوتماز، كوردى ايسه درحال خاطرله ر ايدى ديب موگا بايتاق مثالر كورسته لر. كيره كلى كتابلرنى همان ازله ب صوراشوب آلوب طورادر ايدى.

طرويسكى ده وقتده بر مجلسنده «شيخ علاءالدوله نك العروة الوثقى سى حاجت ايدى شونى تابالهم» ديب سويله دى. بو كتابنك نسخه سى مينك ايكاو بولغانلقدن اوى گه قايتو برله بر نسخه سيني پوچته برله كوندردم. موگا بيك ممنون بولوب دعا فيلوب يازدى.

ينه طرويسكى گه برسفرمك على المتقى نك «جوامع الكلم فى المواعظ والحكم» اسملى عجيب اثرن يانمه آغان ايدم. بو كتابنى حضرتك

كورسەتدىم. كورگاچ بىك مەھبەت و رەھبەت ايتتى. اوزنىك يوق ايكان. بو كىتابنى دە استىناخ قىلوب يىباررگە وعدە قىلدىم. ونسخە قىلوب يىباردىم. مونىك اىچونىك مەخسوس دىعالر قىلوب مەبارىك مەكتوبى ايرىشكان ايدى.

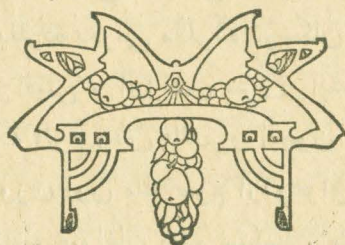
صوىك يىللردە اوشبو نىچە مىك مىجلدىن عىبارت كىتابخانەسنى وقف ايتوب مونىك اىچون مەخسوس بنا طورغوزدى و كىتابلىرىنىك جەملەسنىنى شوندىە اورنلاشدى. ناظر و باشقە مەصارفىنى بر نىچە مىك صوملر وقف برلە تەمىن ايتوب الوغ صدقە جارىە قىلدى. موگا باشقەدە بو كىك عەومى مىل خىرات يولىنە اعانتلىرى كوب بولدى. مەسافر خانەلرنىك كوبرەگى حضرت جىبىندىن بنا ايتولگانلىگىنى روايت قىلەار.

مسجد بنا سەندەغى بقالىە، عطارىە كىيىندەگى بر نىچە مىك مەبلەغنىكى ماللر، حضرتنىك مەدرسەگە وقفى، فائىلسى مەصارفىنە طوتولا دىب سويلەگان لرا ايدى. صوىكى يىللردە يىگرى مىكلرگە توشكان تاش مەدرسەنىك اون مىك صومدىن آرتوغراقىنى، اوزىدىن صرف ايتىكانن نقل قىلدىلر. بو يىل مەدرسەگە الوغ وقف قالدرو اىچون تەسىس ايتلىگان اعانە صندوقىنە باشلاب اوزى اون مىك صوم آرتوغراق اعانت ايتەشدر. بو وقف اىچون حاضرىگەچە جىولغان مەبلەغ سىكىسان مىك صوملرغە ايرىشكان دىدىلر.

الحاصل استاذ مرحوم عالم كامل ومرشد مكمل، سنى خالص، صوفى ومتقى، چن وارث رسول ايدى. بتون عەرىنى دىن و ملت خەتتى يولنىك اوتكاروب بو يولدىە دنىادن كوچدى. مەحترم اهللى، دورت مەخومى و بر مەخومەسى قالدى. الله بو عزيز استاذنى رحمت و مەغفرتىنە مظهر قىلسون. بو مەحترم عائلىگە صبر جەمىل احسان ايتسون، حسن مەعشىتلرنە دائم ايلەسەن. حضرتنىك ياندروب قالدىغان چراغى سونمەسون. «مەمورىە»، الى آخرا ايام مەمور حالندە بر دوام بولسون ايدى.

اوتكان نويابر ايچنده حضرتنك اوز قلمى برله بوفقيرگه يازغان
صوگفي مبارك مکتوبينك اخيرنده بتون خيراتنى جامع بولغان اوشبو
وصيتى بار ايدى. الك قيمتلى بولغان بو مبارك وصيتنى، الك عزيز بولغان
آفتق سوزلرينى بو اورن غه درج قيلوب مقاله نى حسن الختام ايتولدى:
اوصيك بتقوى الله فى سرور العلانية ودام الذکر واتباع السنة الله الموفق». «
ياشرون و آشكار اده الله دن (الله اوچون) صافلانو، الله نى هميشه يادده
طوتو، سنت که ايدهرو برله سيگا وصيت ايتهمن؛ کوندرگوچى الله تعالى»
ديمکدر.
محمدنجيب توتارى .

۵-۶ نچى سانار. ۲۸ غنوار و ۱۱ فيورال. ۱۹۱۷ نچى يل.

(۱۰) «معلومات» ده باصلغان ترجمه حال .

الشيخ زين الله بن حبيب الله الرسولى

اوشبو يىل ۲ نچى فيورالده طرويسكى شويىنگ ۵ نچى محلهسند .
اوز يورتنده ۸۷ ياشنده اولديغى حالده وفاسز دنيادن دارعباگه سفر
قيلغان شيخ زين الله الخالدى حضرتلى روسيه اسلاملى آراسنده عصر-
مزنك اڭ الوغ دين عالمرندن و اڭ نفوذلى و مشهور شيخلردن ايدى .
مرحوم ياروم عصردهن آرتقى عمرىنى محراب ايله منبرده ، مسجد
ايله مدرسهده ، خلقغه ياخشىلىق اوگرهتو ايله كتاب آراسنده اوزدردى .
بر طرفدن شيخ صفتى ايله نيچه اون ملك كشيلىرىنىڭ معنوى مطلبلىرىنه
آزىق بېرسه ايكنچى ياقندن الوغ بر مدرسه تاسيس ايتوب وزمانه كېره-
گينه موافق بر يولغى قويوب يوزلرچه امام ، مدرس و خليفه لرىتشدردى
وبو طريقه خلقمىز آراسىك دين طانو و علم طار الوغى سېبى بولدى .
زين الله حضرت صهيمى بر طريقت ايه سى و علم محبى بولغانلىقتن
بتون خدمتى طوغرىلىق ايله يورو ودا ئما معتدل بر يول طوتوب خلقغه
ياخشىلىق ايتو اڭك بردن بر مقصودى بولا ايدى . شول سېبىلى خلقغه
ياخشى دېب طابديغى هر نرسه گه شريعت اسلاميه گه خلاف بولماو شر-
طيله موافقت ايتى . حتى اڭك اعتبارغه كرووينه سېبى بولا ايدى .
خلقده اصول جديده قديمه نزاغلىرى ايك قزو بر وقتده اڭك اوز
مدرسه سنه اصول جديده كرتووى و بعض اثرلر يازوبده اڭك تعميمينه
خدمت ايتووى ، مدرسه سن احوال طلبنه موافق يا كئا ترتيبكه قويووى ،
استراخاوانيه نك جوازى حقنك فتوا بېرولرى اڭك بو حالينه شاهد بولا
آلار . شول سېبىلى شيخ حضرتلى ايسكى زماننىڭ الوغ بر عالمى بولووى
ايله برابر يا كاراقلز آراسنده ده بېك زور حرمت كوره ايدى . مرحوم-
نىڭ روسيه اسلاملى طرفندن ايك تقدير قىلنچق بر خدمتى فازا قستانغى

یوزلرجه ملا و معلملر چغاروب هم اوزنك اوقوغان فازاق شا كرد و دريد لری واسطه سيله آنده علم، دين و مدنيت طار الوغه خدمت ايتوويدر. آنك بو خدمتی بتون اسلام دنياسی طرفندن تقدیر قیلنورلقدیر.

مرحوم ایسکی اصول طب فنیله ماهر ایدی. شول سببلی اوزینه روحانی مرضلر ایله مراجعت ایتوچیلرگه طب قدیم دوالرن بیره ایدی. مرحوم بویل وفاتی یافتلاشقانلقدنی سیزوب بولسه کیرهك اوزی تأسیس قیلدیغی «رسولیه» مدرسه سی نك استقبالن تأمین قیلوننی تیوش طابوب بیوك بر وقفنامه یاصاتدی و آکار وقف یورط آلو ایچون اوزی باشلاب ۱۹ مك صوم اعانه قیلدی و مخلصلرندن هم خیالی صومالر جیدی. بو آنچه لرغه ۸۶ مك صوملق یورت آلدی. اوزینك همه کتابلرن عموم فائده سنه وقف قیلوب اداره سن بر هیئت قولینه طابشردی و آکا باشلاب ۲۴۰۰ صوم وقفی قالدردی. ۵ نچی مسجد فائده سینه وقف ایتوب ۱۱ مك صوم قالدردی.

مرحوم شیخ حضرتلری باشقردلر ار و غزدرن فواقان دیگان طائفه دن بولوب ۱۸۳۳ نچی یلده طرویسکی اویازی تونغانار ژولستنده شریف اولنده توغدی. آتاسی حبیب الله بن رسول بن موسی بن بایرامقول بن عاشق، بن سولطانای، بن مراد قبول، بن توپای، بن اورازعلی، بن یاکش بن یانابی در. ۱۲ یاشنه قنر شریف اولنده، صوگره مالای مویناق قریه سنده یعقوب حضرت مدرسه سنده تحصیل قیلدی. ۱۸۴۸ ده مذکور یعقوب حضرت آرتندن ایهروب «آخوند» اولی مدرسه سنه کوچدی.

۷۱ یاشینه یتکاج طرویسکی شهرینه باروب ۱۸۵۱ نچی یلین باشلاب داملا احمد بن خالد حضرتلری مدرسه سنك درس طیکلادی. آنک یری یل قالوب بو وقت رسهنچه ختم کتب قیلدی. ۱۸۵۸ نچی یلده بیرخنورال اویازنك «آق خواجه» اولینه امام و مدرس بولوب صایلاننی هم آنک غی ایسکرگان مدرسه لرنی توزه تدروب درس ایته باشلادی. مرحوم اوشبو وقت (۱۸۵۹)

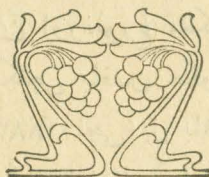
نچی یلده) چارداقلى قریه سده گى شیخ عبدالحكیم گه قول بیروب طریقت نقشبندیه تورکه مانیه گه انتساب ایتدی. مذکور قریه ده اون یل قدر خدمتدن سوڭره ۱۸۶۹ نچی یلده حج گه کیندی؛ و یولده استانبولده طوقتالوب زماننگ ایگ الوغ شیخلرندن شیخ احمد ضیاءالدین بن مصطفی کمشخانه و یدن درس آلدی و علم القرآن و علم الحدیثدن و باشقه فنلردن درس بیرر گه هم مریدتر بیهسه اجازت آلدی. شیخ حضرتلری اوشبو یل کوزندن باشلاب طریقت تعلیم قیلا باشلادی؛ تیز زمانده اطرافدن طالب و مریدلر جیولدی، زین الله حضرتنگ تیز زمانده زور شهرت تابووی حاسدلرنگ اچلرن پوشدرغانلقدن آنلر حضرت اوستندن «آرامزده بر مبتدع ظاهر بولدی. مسلمانلرنی ضلالت که دعو قیلا، تورلی بدعت عملر طاراتا، یا کما مذهب چغارا دیب سعایت قیلغانلر. شوکا بنا زین الله حضرت مفتی سلیم گرای توکیلف طرفندن اورنبورغ محکمه شرعیه سینه چاقریلوب اوزندن جواب آلمش، ایکنچی یاقدن حکومت مأمورلرینه یاصالغان شکایت نتیجه سی اولارق ۱۸۸۳ نچی یل باشنده اورنبورغ گینیرال گوبرناتوری قریژانوفسکی امریله ژولوغدا شهرینه نفی قیلندی و اوف، قازان، نیژغارود هم مسکاو (۱) فاللری آرقلی یاتاب ایله اوتوب مذکور شهرگه واصل بولدی.

ژولوغدا گوبیرناسنده «نیقولسکی» نام اویازد شهرده پالیسه نظارتنگ اوچ سنه طورغاندن صوڭ داخلیه نظارتندن رخصت آلوب ۱۸۷۵ نچی یلده «فاستروما» شهرینه کوچدی. و آنک بيش یل قدر طورغاچ ۱۸۸۱ نچی یلک داخلیه ناظرینگ رخصتی ایله وطنینه (آق خواجه اولینه) قايتدی. مرحوم ۱۸۸۲ نچی یلده ایکنچی مرتبه حج سفرینه یونهلدى. آنندن فایتقاچ ۱۸۸۴ نچی یلده طرویسکی شهرینگ ۵ نچی محله سنه امام بولوب کوچدی. بونده یاگئا الوغ مدرسهلر صالدرتدی. شاگرد چیدی، و حلقه سنه (۱) مسکاوگه بارماغان بولسه کیرهك. مرتب

اولگیدن ده كوب مریدلر جيولا باشلادی . بونده ۳۰ يلدن آرتق علمی و دینی خدمت ایتوب طر و یسکی شهرینک مدنی کوتهریلو وینه و شهرتی آرتو وینه الوغ یاردملر کورسه تکی . آنک بو خدمتلری معاصرلرینک کوز آلدلر نده اونکانلکدن تفصیلا یازمیز .

شیخ حضرتلرینک ۴ اوغلی و کیاوگه کیتمه گان بر قزی قالب الوغ اوغلی عبدالرحمن مخدوم جنابلری اوز اورنینه غطیب و مدرس بولوب آنک علمی و دینی خدمتن دوام ایتدره در .

۴ نومبر . ۱۵ فیورال . ۱۹۱۷ . نچی یل

شيخ حضرتلرينىڭ بىر شاگىردى طرفىدىن يازلغان تىرجمە حال.

الشيخ المرشد استاذ من وسند من زين الله ابن حبيب الله النقشبندى
الخالدى حضرتلرينىڭ تىرجمە حالى: ۱۸۷۱ نچى يىل سىنتابىر آينىمە مېن
آقزوجه قىرىمە سېنە شېخ حضرتلرينىڭ مەدرسە سېنە تەھسىل اوچون باردىم.
شول وقتلاردا حضرت ايشاننىڭ جىزورىنە ھەر طرفىدىن مەرىدەر جىولوب
كىيىمەنە سەھەر مەقدە ايدىلەر. ھەر دوشنبە كۈن چەتەرنىمە كېچىدە، جەمە
كېچىدە دىكىرە ھەلقەسى اوچون مەرىدەر جىولوقىدە ايدىلەر. ايرتە بىرلە نەزەر
دىن سوڭك اشراقىدە چاقىلى ختم ھو جەكەن قىلنور ايدى. بەزى وقتدە
اونار مەرتەبە جەھەر بىرلە تەھلىل دىكىرىدە بولور ايدى. صلاۋەتەشەنەن سوڭك
پېغمبەرمەن صلى الله تعالى عليه وسام حضرتلرينىڭ سېرىلرى و شەھەنلەر شىرىقىلرى
ھەم مەشەيخ طرىقت سېرىلرى او قولور ايدى. شول وقتلاردا بەزى مەرىدەر
مەجبۇر بولوب بەزى يىغلوب دە ياتورلەر ايدى. حضرت اوزى باشلار.
دىن طوتوب والاصە (?) طوروب كىتارلەر ايدى. « ھو اللە » دىكىرى
بىرلە نەزەر ائناسىندە تاوش چەتەرنلرى بولار طورغان ايدى. بەزىلەر
ھەلقە ايدىدە سىكران آدم كېنى طوروب سىكروب دە كىتار ايدى. لېكىن
موزون ھەركەت توڭل ايدى. شەھە و زەھەلەردە بولوب كىتار ايدى. نەزەر
دە فساد غەرض بولورلوق شى واقع بولسە اعداە بىرلە امر ايدەر ايدى.
مەجلىسلەردە وعظلەر سويلەر ايدى. اللە تعالى دىكىرە و عبادت گە تەرىغىب و
سنت رسول اللە صلى الله غلىه و سلم اوزرە ھەل گە تەرىغىب قىلور ايدى.
ھەر كۈن اونچى ساعىتە مەدرسەدە درس اوقتور ايدى. ۱۲ نچى ساعىت
كە چە نەھو، منطق، كلام، تەفسىر، ھەدىث و فەھە دەرسلرى اوقتور ايدى.
بىك اجتھاد بىرلە تەقرىر قىلور ايدى. شول وقتلاردا خەلق سويلار طورغانلەر
ايدى: حضرتنىڭ ھاسىدلرى كۆپ ايمەش ھەتتى استاذلرى عبدالھەكىم الچار

داقلى حضرت تارى دەرىجاتو گلايه شديو اما عبدالحكيم حضرتدن آغان اجازتى بار ايدى. حضرت آندى سوزلرگه كوب التفات ايتوب اعتبارغه آماي طورغان ايدى. ناملق قىلغان كشىنى ياراتسى طورغان ايدى. غىبت سويله گان كشىنى سويى طورغان ايدى. « سز ميكا آندى سوزنى سويله مگىز، مؤمن آدملىده آندى خلق بولماس » دىر ايدى. حاصل كلام شىخ حضرتلرينىڭ سىر شريفلىرى سىر رسول الله غە موافق ايدى. هيچ لائىمىڭ لومىدىن قورقماز ايدى. دائىما مجلسىنىدە وعظ و وصيتى اخلاق حميدە برله متخلق اولوب اخلاق ذميدە دن يراق بولورغە امر ايدى. حلال كسب برله رزق تحصيل قىلوب كشىدىن طمع قىلمازغە امر ايدى. دىيادىن، زماندىن شكايىت قىلماز ايدى. بارى برله قناعت قىلوب رزق امرنىڭ كامال توكلدە ايدى. بارىنى دە ايثار قىلور ايدى. مينىم، حضرتنىڭ احوالىنىدە آشنا بولووم كوب وقتلىرى صحتىدىدە بولوومىدىن. چونكى ذكر حلقەلرنىڭ بولوم هر وقت درسىدە بولوم هم مجلسلىرىدە ضيافت مجلسلىرىنىڭ بولووم. چونكى مېن طالبلىرگە تعليم قىلا طورغان ايدىم. شونىڭ اوچون مېنى بىك رعايە قىلا وبعض وقتدە ھدىلەردە بىرە طورغان ايدى. چونكى مېن فقيرلىك برله تحصيل قىلدىم. آتامز دە فقير ايدى. بىدە اول قش اوتوب ۱۸۷۲ نچى يىل يازىدە ماى آيندە بولسە كىرەك مولد بىرامى بولدى. خلق بىك كوب جىولدى. صحراغە چىقوب اويىلە نمازى ادا قىلدىنچا مولد شريف او قولدى، الحاج حضرت موسى افندى امام بىرز- نچىنىڭ عربى مولدىنى حسن صوت برله او قىلى. صلوات مەخلدە جەرا صلوات شريفلىرى ذكر قىلدىنچا مەخلدە مەخلدە زور حرىكات و اضطرابقە ايلەنوب عجىب كورلىمگان و قايلەر بولدى. شول مولد بىرامى اوغاج شىخ حضرتلىرى اورالسكى مضافاتىدىن الحاج عطاءىلا نىرت برله بىرلىك « اوقا » طرفىدە سفر قىلدىلەر هم شىخ حضرتلرىنىڭ مەخلدە طالبلىرىدىن احمد جان افندى امتحان بولوب قايتور اوچون بىرگە كىتىدىلەر.

حضرت ، يولداشلىرى بىرلە شول سفرىدىن قايتۇدە « زىلتاۋست » شەھرىدە
طوتلوب جېسىگە آلۇندى . اما احمد جان افندى سىنتاېر آيندە قايتوب
كىلدى .

شول يىلنىڭ كوزىدىن دىخى « آفخۇجە » مەدرىسە سىنە كىردىم . حاجى موسى
حضرت درس ايتە ايدى . آنلاردن درس اوقوب ھەم مەدرىسە دەگى
طالبەرگە تەلىم قىلا ايدىم .

بەدە ۱۸۷۳ نچى يىلنىڭ باشىدە غىنوار دە شىخ حضرتلىرىنى رىقى بىرلە
« زىلتاۋست » دن بىبارولە دىب خىبر كىلدى . حضرت موسى افندى دە
آنلارغە باروب وداع قىلوشوب تشىيع قىلوب قايتدى . شول يىلنىڭ يازىدە
آتامز وفات اولوب مەين مەدرىسە دن چىقىم حضرت « اۋفا » جېسى خانە سنە
بىر آز بولوب قازان ، مسكو ، نىژنى ناوغورد آر قلى ژولوغدا غوبىر ناسنە
« نىكولسكى » نام شەھرىگە بىبارلدى . آندە پالىتسە نظارتدە اۋچ سنە
طور دىلەر . بەدە شىخ حضرتلىرى ۱۸۷۶ نچى يىلە داخلىە مەنىستىرىنە بىرگان
غرىضە سى قبول اولنوب ۱۸۷۶ نچى يىلە كاستراماغە ھىجرت قىلدىلەر . آنە
مىسلەمان مەلەسى اصلا بوتكە سەندە مىسلەمانلار آراسىدە بېش يىل طور دىلەر .
مۇنىڭ بەدەنىڭ شىخ حضرتلىرى اوز وىطىنىنە قايتو اۋچون داخلىە مەنىستىرىنە غرضە
بىروب غرضە سى قبول بولدى . اوز وىطىنىنە قايتورغە رىخت ايتولدى .
۱۸۸۰ نچى يىل نويابەر آينە اوز وىطىلىرى « آفخۇجە » قىرە سىنە داخلى بولدىلەر .
مەين ، شىخ حضرتلىرى كىتكەندىن آفخۇجە غە قايتو وىنە قدر ۸ يىل مەتندە
اوز وىطىنم « بىرە مقول » قىرە سەندە تەحصىلسىزغە امامت لوازىمى قىلوب
طور دىم . تىكرار شىخ حضرتلىرى قايتىقاج ۱۸۸۰ نچى يىل كوزىدە دىخى
درسلىرىنە ملازىمت قىلدىم . قايتقاندىن ۳ نچى سەنە نىڭ يازىدە ۱۸۸۲ نچى
يىلندە الحاح موسى افندى رفاقتىدە ھىجازغە سفر قىلدىلەر . اول سەنە نىڭ
كوزىدە طالبەر بىر مقول قىرە سەندە مەنىم ھىزور مەدە تەحصىل قىلدىلەر
نەمىسى آفخۇجە دە داماد يوسىف خەلفەدە اۋقودىلەر . ۱۸۸۳ نچى يىل فېرال

آينده سلامتلك برله حجازدن وطنلرينه قايتدىلر ۱۸۸۴ نچى يل ياز كونى
آپريل آزاغنده راق بولسه كيرهك «طرويسكى» ده بانى مسجد حبيب الله
حاجى عباسوف رجا قيلمائينه بناء رجاسين قبول ايدوب طرويسكى گه
هجرت قىلدىلر. امر فيلويينه امثالا مين ده كوز سينتاير آينده مدرسه لرينه
كردم، تحصيل هم تعليم اوچون اوچ يل مدتده صحبتلرينه ملازمت
قىلدم. درس لرندە حلقه لرندە بولوب برمحرّم آدم كى صحبت قىلدم
طرويسكى گه كىلگانده شول سنده مخصوص ياخشى بر زور آغاچ مدرسه
بنا قىلوندى هم اوزينه حاضرده اوزى طوره طورغان قايقه نك صول
ياغنده غى زور يورت بناسى تمام بولدى. طالبلر، زائرین كوندن
كونگه آرتوب طوردى. حالا هر كهگه مشهوردر. شول سنهدن بوكونگه
چاقلى مدرسه سندن كوب مدرسلر هم كوب شيخلر اجازت آلوب آفاقه
طارالوب طورمقك ايدىلر، مين ۱۸۸۷ نچى يل ايون آينك اجازت آلوب
وطنه قايتدم. طرويسكى شهرندە ۳۴ يلغه چاقلى استقامت و افاده
قىلوب نيچه تورلى خلق مونك قايقه سى آلدنده، اوى ايچنده طولوغ
بولوب هر تورلى ياخشىلق نك منبعى بولوب دين و دنيا جهندن استفاده
دين خالى آدم بولغاندر ديبظن قىلونه. اوزينه «خادم الفقراء و المساكين»
ديولقب بيرگان ايدى. شول مسمى سنده كامل صادق اولدى.
حاصل كلام حضرت استاذ اخلاق حميده نك منبعى، دائما عامه خاققه
نصحتك، محب علم ايدى. سيرنبي گه نظر قىلسهق بيغمبر صلى الله عليه وسلم
حضرتلرينك سيرينه برمثال مجسم ايدى. الله تعالى نك امرين اورنينه
يكتر وده كامل اجتهادده، تقوى ده تقوى لقاك حق ايدى. مجلسلرنك قاتىلق برله
آچولانوب وعظ قىلماز ايدى. بر آدمده اوخشاماغان اش صادر بولسه
يوشاق سوز برله كوبرهك وقت كنايه برله آكغار تور ايدى. اگر
آكغارمازلق كشى بولسه يوشاق سوز برله وعظ قىلور ايدى. وردنده
هيچ تخلفى قىلماز ايدى.

اهل بيتى حاضرده ايڭ صوڭغى آغان آبزتاى محبوبه عطاءالله قزى
بالارى واوغلانلىرى: ۱) عبد الرحمن. ۲) عبدالقادر. ۳) عبد الصبور.
اوشبو محبوبه آبزتايدىن. ۴) عبدالله، مطلقه فاطمه فتح الله قزىدىن. قزىلىرى:
۱) فاطمه گل بعدە اسملى مطلقه خاتوندىن. ۲) صالحه. ويرخنى اورال
مضافانك طاميان تونگور وولصتندە عبد الجليل قريه سنده امام حاجى
محمد عادل ميرزا اوغلندە ۳) عائشه. محبوبه آبزتايدىن. ۴) رابعه.
خديجه اسملى مطلقه خاتوندىن. طرويسكى مضافانى تاڭغاتار قريه سنده
امام اختم عبدالواحد اوغلى نڭ نكاخندە.

ويرخنى اورال مضافاتندە كوبەلك تىلاڭ وولصتندە بىرامقول

قريه سنده امام عبداللطيف بايغازى اوغلى.

شیخ حضرت تارینی عیاده قیلوچی بر شاگردی طرفندن یازلغان مکتوب.

شیخ حضرت تارینی وفاتندن ایکی گنه کون مقدم یازلغانغی سببلی
بو اورنغه درج ایتولدی.

من طرف الفقیر بسم الله، الی جناب مولانا حضرت
الفاضل السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته. عافاکم الله تعالی
ومتع بطول حیاتکم ودوام عافیتکم.

اما بعد بو فقیر لر سلامتکده بلنه . الشیخ زین الله النقشبندی حضر
تاری اورغانن ایشتوب عیاده کیلدم. غینوار ۲۹ نده کیچ چغوب ۳۰ نده
ایکندی وقتنده ترویسکی گه کیلدم. قبل العشاء حضرت جنابلرینه زیارت
ایتدم، تختنده یاتور حالک طابدم. مصافحه بعدنده متأثر اولاراق بنده
اول پیر محترمده یغلادی. قونم ضعیفله ندی، دعاده اولاسز دیدی. حالی
قارتلق جیگو اوستنه آوروده قوشلغان سببلی آورراق کورونه در. مرضی
اول قدر فاتی اولمازسه ده مقاومت ایتهردی قوه غریزه لری صولغانلقدن
بولسه کیرهک سوزله شوویده آقرن، لکن عقل، فهم، روح اوز اورانده
کورونه. ایشتمکان یولردن بایتاق علماً و امامکر، مریدلر عیاده گه کیلرلر.
شول یاتقان یرندن سوزله شه، بعضا طوروب اوطورادر. بالالری ده:
عبدالقادر مخدوم و آنک اهلیمه سی هم بر قزی حج سفرنده وقتک محاربه
سببلی بولنوب قالغاندن اوچوچی یل قایتا آلمای طورالر. ینه بر اوغلی
عبدالله نامنک عسکری خدمتکده آنغان ایدی کچی اوغلی عبدالصبورده
طورادر. مونه شول بالالر حالی ده آلدینه تمثل ایتدر. بولارنک حاضرگی
وضعیتلری و استقباللری آنی بورچیدر. شولار بر گه جیولغانده سیکسان
باشدن اوزغان بر ذاتقه تأثیر ایتووی طبیعیدر.

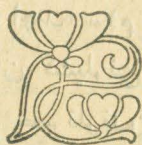
شول حالنی کورگانک رسول الله توشه کنده بولوب ابوبکر الصدیق

حضرتلری محرابقه کیچگانک صحابه لر نه روشک متأثر اولدقلری اختیارسز
خاطرگه کیلوب قلبلرنی سزلانه و کوزدن یاشلر چقادر .

مینم نظرمده شیخ حضرتلری عبادت جهنندن بیگرهک روسیه مسلما
نلرینه اخوت کسب ایتو اوچون قبله خدمتن اوتیدر ایدی . چونکه
مونده روسیه ننگ تورلی طرفندن بر برینه عادتاً حتی لساناده باشقه
بولغان مسلمانلر کوروشوب طانوشالر ، فکر آلوشالر ، اولک فلان
تورلی قوم بار ایکان دیه خیاللرنده ئلله نیندی فرض ایتکان کشیلرن
عیاناً کوروب ظنلرینک خطا یا صواب ایدوکن بلوب کیتلر ایدی . اوز
محله ملاسن بر نرسه گه صایماغان متکبر بایلر تز چوگه ، اوز محله سنده
کشی ایشکندن قارارغه قورقغان فقیرلر علماً ، اغنیا ، طلبه جیولغان مجلسک
هیچ بر مضایقه سز اوطورادر ایدی . رسول الله ننگ حضرت معاذنی یهن گه
یبارگانه : « خدمن اغنیائهم و اصرف الی فقرائهم » حدیثی مصداقنجه
بایلردن صدقه نی آلوب فقیرلرگه صرف ایتدر ایدی .

مونه شوندی حال جهنندن قاراغانده امثالی نابلهمازلق ذات ایدی .
مین شول جهنندن قاراب غایت متأثر اولامن . اوصانک عطاء حاجی
منصوروف ده عیادتا کیلگان ، حاضرده مونک ایکان

غنوار ۳۱ . ۱۹۱۷ سنه . طرویسکی .

شىخ محترم و استاذ مكرم زين الله حضرتنڭ دفن مراسىمى

(شىخ حضرتلرنيڭ وفاتى و دفنى)

روسىيە مۇسۇلمانلىرى آراسىنىدە ايڭ محترم سىمالارنىڭ بىرسى بولغان شىخ محترم و استاذ مكرم زين الله بن حبيب الله النقشبندى حضرتلىرى شوشى يىل فيۋرالنىڭ ۲ نچى كۈنى پىنچىشنىدە ايرتەنگى ساعىت اونلاردا فانى دىيانى فالدىروب مەنگۈلك يورطقا سفر ايتدىلەر . جناب حق حضرتلىرى اول محترم مرحومغا رحمت فيلوب ، آرتىدە قالغان محترم عائىلەسىنى ، اخلاصلى شا كىرلىرىنى ، مەبلىرىنى ئوابلى كوركام صبرلەر پىرسون ايدى .

مرحوم شىخ حضرتلىرى ئونكان غىنوارنىڭ ۲۳ نچى كۈنى دوشنبە كىفسىز لەنوب ئويلەگە و ئويلەن بورون مسجىدە بىرە طورغان درسلىرىنى چا آلمايدىلەر . ايرنەسى سەشنىبە كۈن آقتق درسلىرىنى بىرگاندە اوزى كاراوات ئوستىدە بولغان حالدا شا كىرلىرىنى ئويلرىنى كىتورتوب ، صحىح البخارى دن حدىث شريف اوقوندىلەر . شول كۈنلەرنىن اعتبارا بتونلى توشەككە ياتوب آلدىلەر و كۈنلەرنى كۈنگە كىفسىز لەنە باروب نىھايىت آخىرت گە سفر ايتدىلەر .

شول اون كۈنلەك وقت اچىندە سلام بىروب فاتحە آلورغە ، زىيارت ايتوب كىف صورارغە كىلگان كىشىلەرنى محترم مۇردوملىرى عبدالرحمن حضرت قبول ايتوب شىخ حضرتلەرنىن فاتحە بىروب اوزاتوب طورالر ايدى .

حضرتنڭ آورو خبرى ترويسكى دە تارالغان كىي چىنكەدە كىتكەن بولورغە كىرەككە زىيارتچىلەر اچىندە ترويسكىلەرنى باشقە بولغان چىت

كشىلردە بايتاق كورنەلر ايدى. شونك ايچون توركم توركم خلق ايرتەدن ئويەگە قدر بر طوقتاوسز سلام بيروب، فاتحه آوب وشونك ايله برگه كوكللىرى يومشاب حضرتگه عمر تلەب چغار ايدى. شىخ حضرتلرى شول آورو مدنلرى اچنە ذهن وعقل كوچلرینی ئوزلرنە صافلاغانلر وشونك آرفاسندە وصيتلرینی، واق تويەكلرینە قدر ئەيتكانلر وموينلرینە لازم بولغان آخرغى عبادتلرى بولغان پنچشنبە كوينك ايرتە نمازینی دە آكلىق برلە ئوتەگانلر ايدى. ياتقان وقتلرنە بعضا كرگانلرنك كەلر بولديغنى صورارلر ايدى. حالسزلك سببلى دعا فيلورغە كوتەرلگان قوللرى اورنلرنە طورا ألمیچە توشوب دە كیتكالىلر ايدى. نهايت فانی دنیانی تاشلاب عزت اییه سی تگریسنە يونەلدى.

شىخ حضرتلرینك وفاتی خبری بتون شهرگه یەشن قوتی كبك تأثیر ایتدی وقایغوغە صالحی؛ تیلیگرام چبقلری آرقلى چیتلرگە دە كیتدی. خبر ایرشو برلە مکتب ومدرسەلردە درسلر طوقتالدى. خلقنك فارتی ویهشی، علماسی وعوامی، بابی ویارلیسی حضرتکە دعا فيلورغە، عائله سینە تعزیه بیان ایتەرگە آشوغالر ايدى.

دفن وتجهیز مراسمى اجرا فيلور ئوچون حاجى احمد اخوند حضرت، صابر حضرت، معلم رحيم جان آتتابايفى، ملا على ئەفەندى ياشوفى، عبدالرحمن ئەفەندى اهرافى، برادران عباسفلر، مصطفى حاجى فيض اللين وباشقەلردن عبارت بر هيئت توزلدى؛ بولارنك هر فايوسى تورلى خدمتلرنى ئوستلرینە تقسیم ایتوب آلدیلر، هيئت طرفندن جنازەى حاجى احمد حضرت اوقورغە، دفنى ايرتەسى جمعه كون ساعت ۲گە قالدروغە، نعشنى حضرتنك ئوز وصیتی بويىچە شهرباغى زيارتنده حضرت طرفندن بيلگولەنگان اورنغە ييرلە شدررگە وباشقەلرغە قرار بيرلدى.

ئويەدن سوڭ «مدرسە رسولیە» شاکردلرى طرفندن درت قرآن

گریم ختم ایتلوب حضرتنڭ روحینه ثوابی باغشلاندى . يستودن صوڭ
حضرتنڭ مسجدنده ختم ايتەرگه آلتەش لاب كشي دعوت ايتلگان
بولسەدە، ئوز اختيارلری برله كیلگانلر نڭدە كوبلگی سببیلی مسجد
طولیسی بر جماعت طرفندن یەنە دورت قرآن اوقولوب دعاء قیلندی .
مونڭغی كشيپلرنڭ بتونسینه حتی طڭلاب اوطوروچیلرینه قدرلی مولغندە
مقدارده، عبدالرحمن حضرت طرفندن صدقەر تاراتلدى .

ايرته سی جمعه كون توب دفن اشی باشلانا . بوگون خلق سويكەلى
وقدرلی بو زور كشيپلرینه قارشى صوڭ احتراملرینی واقثق خدمتلرینی
كورسە تورگه طرشوب بر برسندن اوزشالر ایدی .

ايرلرنڭ سانى آرايغان بر زمانك آڭا قارامیچه جنازه غە جیبولغان
خلق بيك كوب ایدی ؛ جنازه اوقوچیلرنڭ غنە حسابلری ۴ - ۵ مڭلر
بولور ديب چامالانا ایدی . خلقنڭ مسجد آلدینه صیماساغی ملاحظەغە
آلنوب، جنازەنى حضرتنڭ ئوزينڭ ئويى قاراغان واورامی بولغان
میدانده اوقورغە قرار بیرلگان وشولای ایتلگان ایدی .

جنازه اوقورغە جییلغان ایرلردن باشقەدە بيك كوب خلق : خانون
فزlr، بالالر، چیت ملت كشيپلریدە كیلگانلر وشولایچه بيك كیڭ بولغان
بو میداننڭ بيك زور بر ئلوشونى خلق طولقون باسقان ایدی .
جیبولغان كشيپلر اچندە مسلك، صنفي ويەشكە اعتبار ایتمیچه هر قايوسینڭ
حضرتنى تقدیر و احترام ایتوب سويدكلرینی كورسە تورلك مقدارده
تورلی تیافت وتورلی چهرەدە ذاتلر كوب ایدی . ساعت اونلردن آلوب
ئوچكە قدرلی بتون مسلمان كیبت وما گازینلری یابلغان هم ایشتلووینە
كورە فايبرلری ايرته برلەنوڭ آچلماغانلر ایدی .

چیت شهرلردن، خبر صوڭ ایرشو سببیلی، كوب كشي كیلە آلماغان
ایدى . فقط شونڭ ابلە بر ابر یاقن اوللردن، قازاق ایلندن، آورولق
خبرینی ایشتوب آلدن كیلگان كشيپلردە آز توگل ایدی . چیتدن كیلگانلر

ایسه چیله بینگ حکیم حضرت، اوصا ئویه زی سلطاناینگ محمد عطاء حضرت منصورف، قوستانای سعید حضرت، اوفالی صابر حضرت، قازاق علما سینگ زورلرندن فیض الله حاجی (په یز حاجی) چیله بی معتبرلرینگ بعضلری و باشقلر بار ایدی. قصه سی قولندن کیلگاننگ هیچ برسی جنازه دن قالماسقه طرشقان ایدی.

جنازه غه کیلگانلرنگ کوب ئلوشی شوندی ناچار هواده آلتی - یدی چاقرمده بولغان زیارتکه ده باردیلر. جنازه ترویسکینگ ایگ آغی و اوزون اواملرینگ برسی بولغان «نیژغار و دسکی» اورامنی بویلا دی. قای بر کشیلرنگ آلدن باروب زیارتده قبرگه یاقن اورن آلوب قالور غه طرشوب باشقه اوراملردن کیتولرینه قارامینچه جنازه اوتکان اورامنگ رهندن ۶ - ۷ چابا بارووینه قارامیچه، بر چاقرم قدر مسافه سنی خلق باسقان ایدی. جنازه نگ یانندن آت ئوستنده پالیتسه مأمورلری بارغان کبی آلدده چانلرده پرستافلر بارلر. ایدی؛ بولار یولنی آچالر و حسیات، حسرت آستنده بر خلق دینگزنده بولورغه مهکن بولغان ترتیبسزلکلرنی بولدرماسقه دیب چاقرلغانلر ایدی، اورام چاتلرنده، قایقا و ماگازین آللرنده حیران بولوب قاراب اوزاتقانلرنگ سانلری ده کوب ایدی.

محترم شیخ حضرتلری ترک وقتلرنده ئوزی آللرنده، ئوز کوزلرینه قارشى ماقتاونى سویمه ولرینی اعتبارغه آلوب، هیئت طرفندن زیارتده نطقلر بولماسقه قرار بیرلگان ایدی. لکن صوگره، یوره کارنی باسقان حسیات و طویغولرینگ کوچله وی بوینچه ئوچ کشیدن قسه غنه نطقلر سویله تورگه اویلانغان ایدی. بولارنگ ایکیسی سویله ب برسی سویله می قالدی. بو قالغان کشی «رسولیه» معلملرندن بولوب، شول مدرسه اسمندن سویله یه چک ایدی. فقط خلقنگ کوبلگی سببای بر آکلاشماو هم زورراق خضرتلرنگ نطق سویله و اشینه بیک آرتق کباشدروب قاراماو

ئىرى سېلى بو ئەفەندى سويلەمى قالدى .

سويلەۋچىلەرنىڭ اولگىسى صابر حضرت حسنى ايدى . اول اسناد محترمىڭ مىلى و اجتماعى ، اخلاقى و دىنى خىدمەتلىرىنى و بو بوللار دە زور تاثير و ئەرەلەر قالدردىغىنى سويلەدى . اورال بويلرىنە ، باشقرد و قازاق آرالىرىنە علم طاراتقانن بيان ايندى . بو زور و طوب طوغىرى اشەگان ، زور ھەتلەردىن طش بالواسطە زيارتچىلەر آرقلى دە تورلى شىۋە دە سويلەشكان قىزى چىكلەردىن ، توركىستان و قازاق صحرالەردىن آلۇب اورال بويلرىنە ، ۋولغە ايدللىرى ئەيلەنەسەنە تارالغان مسلمەنلەرنىڭ آگلا شولرىنە ، فكر آلشوب طانشولرىنە يول آچقانن و نھايت ترويسە كىيەنك ئوزىنە معنوى تاثيردن طش مادى فايدهلەردە ايتكاننى كورسەتدى . شىخ فاضلنىڭ طوتقان يولىنىڭ ، ايتكان خىدمەتلىرىنىڭ پىغەمبەر دىشان ئەفەندىمىزنىڭ عىلماتلىرىنە موافق بولۇپ ، اجتماعى و معنوى ، ياخود مادى و روحانى بولدىغىنى سويلەدى .

ايكنچى خطىب «وظيفه» مەكتىبى مەلمەلەردىن عبداللا ئەفەندى عزيز جنابلرى ايدى . بو ئەفەندى حضرتنىڭ ايتكان خىدمەتلىرىنىڭ ايسەبسىز زور ولغانن ، بولارنىڭ بوكوندە ئوك افراط زور ئەرەلەر بىرگانن ، كوب زور كشىلەر ئوزلەرن صاو بولغاندە خىدمەتلىرىنىڭ تقدير ايتلدىگىنى كورە آلمە دقلىرى حالدە ، حضرت بو تقديرنى دە كورۇپ بختلى چىققانن سويلەدى ؛ ئەلىگە حضرتنىڭ خىدمەتلىرىنە نىسبەتەن كورلگان ئەرەلەرنىڭ بىك آزلىقى ئوستىنە دە تقدير قىلغانلارنىڭ بتونلى جزئى بولدىغىن ، حالبو كە حضرتنىڭ اصل حىياتى ايندى باشلانچىن وشول وقت آنك دە چىن معناسى برلە طانولاچىن ، آنك فقط تەنى ئولۇپ معنوياتى و خىدمەتلىرى مەنگوگە تاثير ايتىپ طور اچىقن سويلەدى . آنك باشلانغان مقدس تشبىلەرنىڭ دوام ايتىدلورلورگە تىوشلىگىنى وبولارغە ياردەم ايتونك بئونەزگە بورچ بولۇۋىنى بيان ايتدى . عبداللا ئەفەندى ئوزىنىڭ بر نىچە مەكتەب مدرسەدن وكىل بولدىغىنى دە ذكر قىلدى .

ھەر ايىكى خطيب حضرتنىڭ عائىلەسىنىڭ احترام كورسە توب تەزىيە
ايتىدىلار. حضرتنىڭ محترم مەخدوملىرى عبدالرحمەن حضرتگە بىك زور اميد
ايله قارادىلار. استاذنىڭ ھالى اورنلىرىنى توب توب آنىڭ مقدس خىدمەتلىرىنى
بەشەنە آلاچىغىنە چىن چىن اشاندىقلىرى بىلەردىلەر.

ئىشلىرىنىڭ قىيىنچىلىقىنى قاراپ كۆپ كىشىلەر قارىشىنىڭ بىر بىرىنىڭ بىر تونۇشى
كېرى بولۇرغە تېۋىش و شولاي اوق حضرت ھىقندە بىر فېكرگە كېلە
آلۇلرى مېكىن توگل كېك كورنىگان بو ايىكى غىبىنىڭ بىر نۇقتەغە
چىولا آلۇلرى جنازە مەراسىمنىڭ ھىقندە كورسەتلىگان احتراملىرىنىڭ ايىك
موفىقىتىلدىن بىرى بولدى.

محترم ئەتىكىسىنە سولۇڭ درجەدە زور مېجىبلى و احتراملى بولغان
عبدالرحمەن حضرت بو ۋەقتلەردە سېرىنىڭ تېئال مېجىسى بولۇپ ئەۋرىلگان
ايدى. اون كۈنلەرگە سوزلىغان حضرتنىڭ آورومدىقچىك اول ئەتىكىسىنىڭ
كاراۋاتى توبىندە آياغى اوچىندە ھىقندە حاضر طورغان ۋانى تېرىيە ايتو ايله
مىشغول بولۇپ، ئەۋلگىنە ۲ - ۳ ساعىتدە يوقى كورمەگان.

مەرحۇم حضرتنىڭ جەمە كۈن قېرايىسى بولۇپ، آتۇنە كېچ ئولۇۋىدە
آنى بىلگانلەرگە بىك زور تىلى بېرە ايدى. اول ھەر ۋەقتدە جەمە كۈن
قېرايىسى بولۇپ ماقىتى، شونىڭ ئولگانلارنىڭ تېرىيە ھالىرىنى سۈيىلەگانە
أۋزلىرىدىن سولرى كېلە ايدى. ھەم بو كۈنلەردە ئولۇپ كۈمۈلۈنىڭ
فېزىلىتىرى ھىقندە رۋايىتلەر جىيۈپ بىر سالىدە يازمىشدر.

* * *

ھىيئەت ائىزالىرىدە بىك طېرىشوب و اخلاص قۇيۇپ خىدمەت ايتىدىلەر
بولۇرۇڭ اچىندە ايىك باشدە سابىر حضرتگە و سولۇرغە ھاجى احمد حضرت،
ملاعلى ئەفەندى ياۋىش، بىرادار ان عباسقىلەر ھاجى مصطفى فىض اللېنلەرگە
آيرىچە رىھەت و تىشكر بىيان ايتلورگە تېۋىشلىدىر. عبدالرحمەن ئەفەندى
احمەد تېلىغرام يازۇپ بېرەۋپ كۆپ خىدمەت ايتدى.

* * *

حضرتنىڭ صوڭقى وصيتلىرى شولاردى: جەمئىي خىرىيەگە بىرمىڭ سوم
آچە بىرلۈب مونىڭ ئوزىنە تىمەسكە وكىلگان فاتىھنى دارالايتمام مەسرىنە
طوتارغە قوشقان. ترويسكى دە بولغان اير وقر ابتدائى مکتەب بالالىرىنە
طاراتور ئوچون مکتەب باشىنە يىكمىشەر سوم بىررگە بویرلغان. بىدى
اير، اون قىلر مکتەبلىرىنە يىكمىشەر سومدىن، قالغان خصوصى ئويلردە
اوقوغان بالالىرىغە بر اورنغە اون، ئوچ اورنغە بىشەر سومدىن اولمىق
ئوزرە بارسى ۳۶۵ سوم آچە بىرلىدى. «رسولىه» شاکردلىرىنە ایللى
سوم تابشورلىدى. حضرتلرگە، مؤذنىرگە بعض خالفه و معلملرگە دە ئلوشلر
چغارلىدى. موندن باشقە دە صدقلر، انعام و احسانلر حضرتنىڭ تىمىز ايتىكان
عالى خىلقلرىنىڭ بىرسى بولغان يوماردلىغىنە موافق طاراتلىدى؛ شوشى
صوڭقى صدقلرغە ئوچ مىگن آرتىدى.

علم و شریعت، طریقت و تصوف دنیاسىنىڭ قیامتلىر قوپتارغان حضرت
مەخترمنىڭ وفاتى ھەم دىنى تارىخى شونىڭ ایلە تمام.
حاضرگە قىلر تورلى اورنلردىن، تورلى كشىلر و مؤسسەلردىن
كوبىگنە مقدرادە تعزیه تىلپىراملىرى آلتىدى.

اسناذ مەخترمنىڭ تاسىس ايتىكان
مەرسەسى «رسولىه» معلملرنىڭ:
رحىم جان آتتاىقى.
«طورمىش» ۵۹۱ نچى نومىر.

شیخ زین‌الله حضرتلاری حقنده‌غی خاطرهلردن

بعض بر نوسه لو.

زین‌الله حضرت ؤولوغدا غوبیرناسینه بیارلگان وقتده اوفا - فازان پوچته یولی برله اوتدی. اییده‌شی عطا‌الله حاجی برابرنده ایدی. بزنگ انهوذج یاکه کافیه او قوغان زمانهز بولغاندر. بو گولمه‌دن اوتوب کیتکان وقتینی آچیق بلمیم مگرده فش کوننده، صالحون و بورانلر بوراب قار یاوا طورغان چاقلر ایدی، الله‌اعلم فیورال باشلرنده بولسه کیرهک.

درس‌خانه‌گه درس که دیب کرگان زور شاکردلر بور کولوب کیلوب چیقدیلمر. بو، فوق‌العاده بر اش ایدی. چونکه استاذمهز حضرتلری اولدن چیت‌گه چیقوب یورمی، درس‌لرینی اصلا فاللرمی و وقتندن برگنه مینوت‌ده، تخلف ایتمی ایدی. شوندی کشی‌نگ درس طوفتاب چیقوب کیتوی مدرسه خلقینه نسبت برله کوک یمرلو اورنیمی طوتدی. کتاب لرینی کوته‌روب چیقوچیلرینی سروب آلدیلر، «نی حال بار؟ نیندی واقعه مولغان؟، حضرت نی ایچون چیقوب کیتدی؟»

بر خلفه خلقتی (شاگردلری) شاولاودن طوفتاندی و ماجرای اوشبو روشده حکایت ایتدی:

«اوفا یاغندن بر زور ایشاننی سبر بیارگانلر، شول ایشان یاتاب برله کیله و بو کونده «المهت» ده بولاچق ایکان. شونگ برله کور شوب قالور ایچون دیب بایلر، حضرتنی آلورغه بیارگانلر، حضرت شونده بارر ایچون چیقوب کیتدی، شوشی ساعتده چاناغه اوطوروب المهت که سفر قیله‌چق».

بورن زمانه‌غی مدرسه‌لر خبر فازی بولوب بو کونگی غزته اداره لرندن آرتق، خبرگه بای بولار ایدی. شول سببلی بوایشان خبری یاشین روشنده نیزک برله نارالوب یتدی. شاکردلر آراسنده:

«سېر يبارلگان ايشان حضرتنڭ آياقلىرى بىغا ولانغان حالڭ جاي اوله ب كيله وايكى ياغنده ايكى صالدا ت ملتي برله فاراوللاب بارالر ايكان» ديگان سوز طارالدى. سوزلرنڭ بتونلاي درست بولوب بتمگانلگيني صو كئندن آڭلادق. بوگولمه گه قدر هم چيستايدين صوڭفى سفرلر يلكاروشى نيچوك بولغانلىغى بلماسه كده شول وقتده بوگولمه ده صالدا ت بولوب خدمت ايتوچى و حضرتلرنى چيستاي غه ايلتوب تابشروچى عسك رلردن برى بولغان يونس اسملى اولدا شهز جاي كوني مدرسه دن اول غه فاي ت قانهز صو كئنده اوچراب بو حالنى بزگه اوشبوروشده حكاي ت ايتدى: حضرتلرنى بوگولمه تورمه سندن بزگه تابشرديلر ، بز جايه وله ب آلوب كيتدك. شهرنڭ طشنده بزنى اوچ دورت طروي قه كونوب طورادر ايدى. بايار طرفندن ياللانوب وحاضر له نوب قوي لغان بو طروي قه لار كه حضرتلر برله بز عسك رلر اورنلاش دق ده كيتدك . اوشبو روشده طروي قه لرده چيستاي غه قدر باردق . مگرده هر بر استانسه غه كرگان وقتك جاي او له ب كرده و جايه وله ب چيقادر ايدك. «قاراباش» ويى گره كده «المه ت» ده اوزاق فوناق ايتديلر. بز البته حضرت ياننده يوريدر و هر بر بارغان اوينڭ ايشك يا كاغنده ملتي طوتوب فاراول طورادر ايدك . لكن غفور حاجى اوز اولى «اورموشلى» غه آلوب كيتو چاره سيني كوررگه باشلادى. «المه ت» برله «كيچو» استانسه سى آراسندن ۳۰ چاقوم قدر بوچيت كه چيغوب كيتو گه سبب نابو مشكل ايدى. مگرده غفور حاجى اوزه مفصو- ديمى يرينه كيتورر اچون مونڭ چاره سيني كوردى وتيوشلى تورهلردن «كوز آچمازلق صالحون بوران بولو سببلى «المه ت» ده برتاو لك اورنينه ايكى تاو لك يال ايتارگه مجبور بولديلر» ديب يازدروب بزگه بپردردى. بوران يوق ايدى، اما غفور حاجى شوندى بر يازو يازدور غه موفق بولدى. شوندى صو كئ بز اوز اولهز «كيچوچات» غه كيلدك ، آندسه زگه كردك وملا حسن الرين گده باردق ، آندن «اورموشلى» غه باروب

قوناق بولدى . شوندىن سوڭ «كيچو» گە كىلدىك . شولاي ايتوب بايلر ياللانغان طرويقيهلردە چىستاي غە باردىق . حضرت آرقاسىندە بز دىيادە اوچماخ نىمىتىلرېنى تىناول قىلوب قالدىق .

يونسىدىن ايشتىكان سوزلرمنىڭ كىرەك قىدرلىسى شونىدە تىمام بولدى . اىتمال مونلرنى «آثار» دە يازمام . شونىڭ اىچون مونىدە سويلەدىم . استادىمىز حضرتلرى قايتقاندىن سوڭ : «زىن الله حضرت بىك عالم بىك خاطرلى ، ھىرنىسەنى كىتاب غە اسناد قىلوب سويلى . اسناد ايتە طورغان كىتابىنىڭ جىلدلرېنە وپىتىلرېنە قىدر بىيان ايتە ، مونىڭ اوستىنەدە بىك خلقلى و آچىق يوزلى ، آچولانىمى بىك تىھمىللى » دىب سويلەگانلىكىنى كىوب كىشىلردىن ايشتىك .

شول كىونلردىن بىر آز وقت سوڭراق «قىداش» اولىنىڭ عبدالرفىب حضرتنىڭ : «زىن الله ايشان قارا باش قىرە سىدىن اوتوب كىتىكان ، مېن كورشى اولدە طوروب كورشە آلەمى قالدىم ، ايشتىكانىم سوڭىدە بىك مضىرب بولدىم . شول كىون يونلار غە ياتقانمىدە اوىاولى يوقولى حالمدە : «واضرب لىھم مىثلا اصحاب القرىة اذ جاءھا المرسلون» دىب آيت اوقو - لغانلىقىنى ايشتىدىم . شونلىقدىن آنىڭ مظلوم بىر كىشى بولغانلىقىنى ظن ايتىم» دىب سويلەگانلىكىنى اوزم ايشتىدىم .

* *

بو وقتلردە بوگولمە اوىازى مىدىتىدىن بىك بىراق بولوب ھتى اوىازنى شىھر بولغان بوگولمە سىندە دە تىلپىگرام يوق ايدى . بوگولمە بىرلە «كىچو» دىن باشقىە اورنىدە بىتون اوىازنىدە پوچتە كانىتورى بولماغاندىر دىب ظن ايتىم . «كىچو» دە پوچتە آچلۇدە ، شول بىردە بىك زور بىر بايارنىڭ ايمىنىيەسى بولو سىببىتىدىن گىنە بولدى دىب ايشتىكانىم بار . اوىازدە اوچ دورت اورنىدە زور مىدرسىلەر بولسىدە بىر مىدرسە شاگردى اىكىنچى مىدرسە شاگردى بىرلە و بىر مىدرس اىكىنچى بىر مىدرس بىرلە دوست

طورمیلر، بر اورنغه جیولودن صاقلانالر، جیولسهار یوق نرسه ایچون
فچقرشالر، بر برینی کوروگه نجهل ایتد آلمیلر ایدی.

زین الله حضرت شوشندی خاق آراسینه کیلوب کردی و مجلسارده
صدرنشین بولوب یوردی. آچولانشه، یچده سوز سویله و مهکن ایکانلکنی
کورساتدی و بوگولمه اویازنده اوزلری توگل حتی اسملری ده ایشتو
لمگان کتابلردن سوز کوچروب و کوچره طورغان سوزلرینک جلد
وییتلرینه قدر کوکلندن سویلهب خلقنک ایسارینی کیناردی و عالمرنک
عبرت آلورینه سبب بولدی. زین الله حضرت برکاتی سبیلی مشهور
مدرسار «المهت» اولنده بر مجلسگه جیولوب او طوردیلر، تالاشمی غنه
یوردیلر. بو حاللر بوگولمه اویازی ایچون زور بر انقلاب حکهینی آدی.
یولده ریستان صفتی برله کیلوچی حضرتلرنک حاللرینی آلدن
بلوبده بوگولمه برله چیستای آراسنده طریقهلرده اوزاتوچی وقار اول
صفتی برله باروچی صالدا تارنی مسؤلرینک توشرما و حقنک چاره لر تابوچی
بوگولمه اویازنده گی بایلر و حاجیلر برله افتخار قیلورغه حقمز بار.
الله تعالی نك رحمتنده بولسونلر!..

موسی حاجی طرفندن یازلغان ترجمه حالنی ایضاح ایتد چک بولغ
نلقدن شیخ زین الله حضرتلرینک «نیقولسکی» دن بوگولمه اویازنک غفور
حاجی غه یازغان بر مکتوبینی اوشبو اورنده کوچره مز. «آثار» ده بو
مکتوبنک کلیشمسی باصلسه کیرهک. شول نیت برله مین ایندی بو مکتو
بنی کوب یلاردن بیرلی صاقلیم. بخته فارشی تنتو وفتنکده سلامت قالدی.

زين الله حضرتنك «نيقولسكى» دن يازغان بر مكتوبى:

الهي بھرمة معروف الكرخى قدس سره

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على
آله اجمعين اما بعد حرمتلو صاحب الهمة والمروة الحاج داملا عبد الغفور
افندمن نك جناب عاليه لرينه بارچه احبابلر كزنى شمولاسلام وفاتحه لر رمز
بعندنه بو فقير غريب الديرلردن استخبار اولنسه الحمد لله رب العالمين
سلامتلكده يوروبمز رفيقهز ايله سلامت، ؤولو غودا غوبيرناسى ميكو-
لسكى غورودده قازاندىن ۵ يوز چاقرومدر. روس آراسى مسلمان
يوق اوزمز پاليتسه نظرندە طورامز قاعه سندن باشقه يرگه باررغهرخصت
يوق اما قلعهده اختيارا يوريمز بو ميكولسكى گه ۱۱ نچى ايونده داخل
اولدىق يولده كوب توفله نوب كيلدك كوب محنتلو چيكدك اجرنى ربم
جلشأنه نصيب ايليه آمين بو قلعه غايت آغرلقى جاي نرسه قيمت صووق
آغاچ اراسى كيروهك نرسه تابولمى مسلمان خلقينى مكروه كوره لرهر نيچوك
اولسهده اوتنه مز هر اهل علماء وصلحا واحبابلردن دعاء خيرلرينى ونجات
دعالر ينى فى الدنيا والاخرة نيمه قيلايق ربم نك حكيمنه راضيم سز لره
يازىق محبتمز نام لادن بعده بزلره نظام بويله تاتارچه خط يبارسهك ياكه
آلسهق پوچته آرقلى بزه ويرمايلر ايسپراؤنيك گه ويره لر اول ؤولو غداغه
يباره آندىن پيراوات بعندنه بزه ويره لر بر آى مقدارى مدت كيروهك
اگرده روسچه اولسه خط ايسپراونيك اوزى قارى ده بزه ويره بس اگر مكتوب
يبارسهك ز روسچه يباروسز آدريس آرتينه يازارسز غوردميكولسكى ده
ؤولو غدا غوبيرناسى او كازنوى ملا زين الله حبيب الله اوغلينه ديب فسقه
يازاسز. خلاف نظام كلامدن حذر اوزره اوزمه بوميكولسكى ده او قودى
لر اول ملالر يبارلديلر ناوى دين محمديه گه مسلمانلرنى و روسلرنى
ده وتلرى سببلى ديب عجب لندك مدت معلوم ايماز مگر ايتديلر ياخشى

طور گز تیز قایتورسز دیب باشقه خبرمز یوق جهاعته زنی آلدردق اجاره
ایله بر اویده طور امز آیی ۳ صوم کهوش ربمه تضرع و نیاز ایدرک خلاص
تلاب بعلک اوتنه ز مطیع الله ملاده ۳ جز رساله تحفة الله الاحباب وار ایدی ز نهار
فازان عبد الغنی مخدومه یباره کورسون اول بزله انشاء الله تابشور اول
رساله غایت لطیف ایدی عشقی کو کله زده هر وقت منتظر مز چیستمای
قلعه سینه کیلوب کیری قایتقان دیب خبردار بولدم (مطیع الله ملانک)
اوزینه سلام او قویه سز بعده اول طرفه اولان اهل علماً و فضلاء و صلحاً
و احباباره سلامه زنی تبلیغ ایدوب دعا خیر لرینی اوتنه سز خصوصاً بایرا که
الحاج عبد العلی حضرت لرینه هم ملا عریف افندی یه و احمد لطیف حضر
ت لرینه و کایم الله حاجی یه و ادیس حاجی یه و شاکر حاجی یه و بو گو له
ده حاجی که مال الدین گه و فتاح الدین بیکبا و فغه و فتاح الدین حضرت لرینه
و المته اولنده غنی ملالره و بایلره و قار اباش ده غنی ملالره و اخوانلره
و صاری ساز حضرتینک او غلاری مخدوماره و بوزده ک ملالرینه هم کو پیس
عبد الرحمن آغامزه الحاج عبد الغفور بابامزه او غالی مرتضی حاجی یه و غیر
او غلانی رینه هر قایوسندن دعاء خیر لرینی رجا ایدمه ملا عبد الغفور آغا
بو خطن نقل ایدوب بعض دوستلره ارسال ایله بزنگ احوالنی بلسونلر
سزله قوشه مز خدمت اولسه ده نیمه قیلایق خط یازمق بزله بیک آغر
یوروجی یوق الهی اول واجب الوجود هر قایسه زی علوم اولیایه مظهر
ایله یوب مبد او معادن خبردار ایله یوب شریعت غرا ده مستقیم ایدوب حسن
خاتمه ایله ختم ایدوب دیدار شریف لری ایله مشرف ایله یه آمین
بحرمة الفاتحة رفیقہ ملا عطاء الله حاجی دن جهه گزه سلام الداعی و الهستدعی
معلو مکنز عبد الفقیر الغریب اللاشی زین الله بن حبیب الله النقشبندی المجددی

۱۸۷۳ نجی سنه ۲۹ نجی اییون

ملا عبد الغفور بو خط ایچنده گی خطنی ملا احمد جان غه تابشور اسز
المحبوس فی بو گو له ولد شمس الدین آنک خلاصینه هم سعی قیلما فکزی اوتنه من.

اوشبو مکتوبدن آکلاشوغه کوره شیخ زین الله حضرتلری زلاناوست
شهرندن نیکولسکی گه بیش آیدن آرتق بارغان بولالر .
بو مکتوب هجری برله : ۱۲۹۰ نچی یل ۱۵ جمادی الاخرده یازلغا -
ملقدن آی حسابی برله موگا ۴۵ یل طراوب کیله و قویاش حسابی برله
۴۳ یل طولغان بولادر .

(۱) احمد جان بن شمس الدین بن سلیم بوگولمه اویازی صاری
یکقل (ابی) اولینک بولوب مشهور عبدالرحیم حضرت شا کردی بولسه
کیرهک . بر اولک خصوصنده حکم آستنده قالدی و بوگولمه تورمه سنده
حجوس بولوب یاتدی و صوگره سبیریا گه نفی ایتلیدی . زین الله
حضرتلری برله بوگولمه حبس خانه سنده کورشوب آندن طریقت درسی
آلغان دیب ایشتم . زین الله حضرتنک مکتوبی شوگا یازلغان و شول
آدم حقنده عبدالغفور حاجی گه توصیه قیلغان بولادر . احمد جان ملانک
قلمی بیک اوستا . بعض بر مکتوبلرینی کورگانم بار . « تابل » شهری
یازنده « ایشای » اسملی قریهده طوردی و مدرسه طوتوب درس ایتدی
دیالر . تابل طرفنده بو کونده فرعلری بولسه کیرهک .

(۲) احمد لطیف ، بوگولمه اویازی تدمق قریه سنک مشهور مدرس و شیخ
(۳) ادریس حاجی . مینزله اویازی « مینزله باش » اولنده دولتلی
بر آدم ایدی . شیخ زین الله حضرتلری برله چچ سفرندن یوروب معار -
فه سی بولغانملقدن « اهدت » که کیلوب کورشکان بولسه کیرهک .

(۴) شا کر حاجی . مونی بلهیم .

(۵) عبدالرحمن . مونی ده بلهیم .

(۶) عبدالعلی البایره کهوی . « بایرا که » قریه سنده مشهور شیخ و
مدرس ایدی . بو کونک مذکور قریهده امام و مدرس ملا مسعود افندی
اوشبو عرمتلو سلفنک خیرلی خلفیدر .

(۷) عبدالغفور . قارت بر های و حاجی ایدی . بو کونده بالالوی

«ملوکوف» فامیلیه سی برله مشهور لر و «أق» صوی بوینگ اوز ملکلرن
طورالر .

۸) عبدالغفور (غفور حاجی) . «اورموشلی» اسملی اولده دیانتلی
و بیک اوکغان ، اشلکلی بر حاجی ایدی . حضرتنگ مکتوبی شوشی آدم
گه یازلغان . چیستایلی شیخ محمد ذا کر حضرتلرینگ ابوبکری بولماسده
ابو هریره سی حکمنده بولا یازغاندر .

۹) عبدالغنی . قازان اماملرندن عبدالغنی بن شاه احمد بولسد
کیره ک .

۱۰) عبدالفتاح . بو گولمه اویازی «توبان شلچلی» قریه سنده امام
و مدرس ایدی . زین الله حضرت مکتوبنده یا کلمشاق برله «فتاح الدین»
رسمنده یازلغان . فاضل بر اوغلی بو کونده اوز اورنده امام و مدرس لک
وظیفه سینى ادا قیلدر .

۱۱) عریف ؛ مونی آچیق بلیم . علمادن شیخ عبدالغنی البایرکوی
نگ کیاوی نو گلمی ایکان؟ .

۱۲) فتاح الدین بیکبوف . بو گولمه اویازی «اوردالی» اولنگ امام
و آخوند ایدی . بو کونده اوغلاری بار .

۱۳) مرتضی حاجی . عبدالرحمن اولنده امام و ملوکوف عبدالغفور
حاجی نگ اوغلی ، تایصوغان قریه سنده عبدالناصر حضرتنگ کیاوی ایدی .

۱۴) کلیم الله حاجی ، تمتق هم اورمانای قریه لرنده زور ملکلری
بولغان بر بای ایدی . اصلی مهادش اویازی «صبا» قریه سنندن .

۱۴) مطیع الله . «بیگاش» قریه سنده امام و مدرس ایدی . بو کونک اوغلاری
شول قریه ده اماملر .

۱۶) کهمال الدین حاجی . بو گولمه اویازنده «ماچکارا» اسملی اورنگ
بر صولری بولوب قزل مال برله ساتو ایتدر ایدی .

بو كوندە بو آدملىرىنىڭ ھەر بىرى وفات ، احتمال كە بىك كۈبلىرىنىڭ
بالالىرىدە قارتايغان وارذل ەەرگە ايرىشكانلردىر ، ەەر شولاي اوتەب
كىتە! ...

يورت و باشقه املاكنى هم عمرنى تورلى قضالردن استراخاۋات
ايتونىڭ درستلىكى خصوصى سەندە

شىخ زىن اللە خىزىرلەرنىڭ فتواسى (۱)

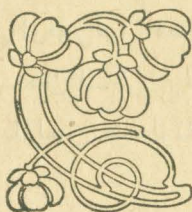
يورت و باشقه املاكنى هم عمرنى (توكلىكى) تورلى قضالردن
استراخاۋات ايتو شرعاً درستى يوقى دىب بعض مسلمان قردشلىرىدىن
سوردىلارنىڭ استراخاۋات نىدىن عبارت ايدوكنى اهللارنىڭ سوراپ
بىلىم . يورت و باشقه املاكنى هم عمرنى استراخاۋات ايتو، استراخاۋاى
اوبشستۋالرىنىڭ تىنپىماتلرىنىڭ بىنا شوندىن عبارت ايكان : استراخاۋات
ايتوچى كەسە هر يلىنى بر معلوم مقدار آقچە نى اوبشستۋالرىغە پىردىكىن
سوكىرە استراخاۋات ايتىلگان نرسە من غير فصد بىرەر سبب ايله ھىلاك
اولسە استراخاۋاى اوبشستۋاللىرى طرفىدىن تىنپىماتلرىنىڭ بىنا استراخاۋات
ايتىلگان كەسەگە معلوم مقدار آقچە بىرلە ايكان . ا گر بر كەسە عمرنى
استراخاۋات ايتسە ، اوزى قارتايغان وقتكە يا كە ضىقلىق نوب كىبىدىن عاجز
بولغان وقتدە استراخاۋات ايتىلگان كەسەنىڭ اوزىنىڭ ، فات اولسە وارثلىرى
نىڭ استراخاۋاى اوبشستۋاللىرى طرفىدىن تىنپىماتلرىنىڭ بىنا معلوم مقدار آقچە
بىرلە ايكان .

(۱) بو فتوى چىقۇ بىرلە محترم موسى افندى «بيان الحق» غىزىتە سەندە
بىر رىدە باسدىغان و بو فتوانىڭ شىرىعت نظرىنىڭ درست توگىلىكىنى دعوى قىلغان
ايدى . ئاسىف كە موسى افندىنىڭ شول مقاله سىنى تابا آلماق . شىخ خىزىرلەرنىڭ
خىزمىتىنىڭ كامىل بولسەدە بىز اوزىمىز بو فتوا سەندە اصابت قىلدى دىب بىلىمىز . طىنچ وقتلىرى
دەغى روسىيەنى «دارحرب» دىب تانۇدە چارە سى تابىلى طورىغان فسادلارغە باعت
بولۇر دىب ظن قىلەمىز . مرتب .

فقھانك ايتدكلرينه بناء دار حربده حربيلرنك مالى اكر آلد او
طال اوغرا لاو طريقى ايله اولماغانده مسلمانغه نه طريق ايله آلسده
درستدر. روسيه دولتى «دارحرب» اولوب استراخاۋاى اوپشستۋالر
حربى اولديغىدىن استراخاۋاى اوپشستۋالردن تنظيماتلرينه بنا معلوم قىلار
آقچهنى آلمق فقھانك سوزلرينه بنا شرعاً درستدر .

ترويسكىده ۵ نچى جامع حضورنده امام ملا زين الله بن حبيب الله رسولق .
۳۰ نچى آپريل ۱۹۰۹ نچى يل ۱۷ نوميرده .

اوشبو فتوى « روسيه » اسملى استراخاۋاى اوپشستۋا اسمىدىن
باصلوب تارالدى .

خاتمه

حاجی موسی افندی طرفندن ترتیب ایتولگان ترجمه حال رساله سی، مطبعه ده باصلوب طورغان وقتک عبدالله عزیز افندی قلمی برله یازلغان ایکنچی بر ترجمه حال رساله سی تابشردی، مونی دقت برله اوقوب چیقدم. حقیقت حالک بو ترجمه حال، الوغ عالملمزدن آخوند احمد حاجی حضرت جنابلرندن روایت ایتولغوب ترتیب قیلنغان. بو حرمقلو آدمز یاشلگندن باشلاب وفات کونینه قدر شیخ زین الله حضرتلرینه ملازمت ایتوچیلردن، قایغو وشادقلرینه اشتراك قیلوچیلردن بولغانلغی ایچون روایتلری البته درست واهمیتلی بولاچقدر. شول سببلی بز عبدالله عزیز افندی مقاله سینی موسی حاجی رساله سینه قوشونی موافق کوردک.

صوکندن: «کوب کشیلر هرغزته نی اوقی آلایلر، غزته نومیرلری صاقلانوب ده بته، شول سببلی غزته لرده یازلغان موکثر وناثرات بر اورنغه جیولسه، شونلرنی اوقورلر، مفصل ترجمه حال یازوچیلر هم شونلردن فائده لانورلر» دیگان فکر برله غزته لرمز وژورناللرمزده شیخ زین الله حضرت حقنده یازلغان مقاله لرنگ هریرینی شوشی رساله گه کوچردک.

معین بریلان برله اشله نمان سببلی بورساله، مطلوبچه چیقمادی. موندن باشغه آزآراده اولگرتو امیدى برله باشلانغان حالک یا کا حادثه لر چیقو سببلی باصلوب بتوی اوزون وقتلرغه صوزلدى. لکن اش موننگ برله قالماز، شیخ حضرتلری حقنده معلوم بریلان برله یازلغان مکمل ترجمه حال کتابلری ده باصلور. بوذاتنگ ترجمه حالی بیك یاخشی رهوشک یازلوب خلفلرگه یادکار ایتلورگه تیوشلی. دنپامز، دین وملتہزنگ تاریخی الوغ آدملرہزنگ ترجمه حاللرندن باشقه نرسه توگل، بو معلوم.

